

Direcții de dezvoltare a curriculumului intercultural în România, din perspectiva dimensiunii europene a educației

Autor: Claudiu Marian I. BUNĂIAȘU

Lucrare realizată în cadrul proiectului "Cultura română și modele culturale europene - cercetare, sincronizare, durabilitate", cofinanțat din FONDUL SOCIAL EUROPEAN prin Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013, Contract nr. POSDRU/159/1.5/S/136077.

Titlurile și drepturile de proprietate intelectuală și industrială asupra rezultatelor obținute în cadrul stagiului de cercetare postdoctorală aparțin Academiei Române.

* * *

*Punctele de vedere exprimate în lucrare aparțin autorului și nu angajează
Comisia Europeană și Academia Română, beneficiara proiectului.*

DTP, complexul editorial/redacțional, traducerea și corectura aparțin autorului.

Descărcare gratuită pentru uz personal, în scopuri didactice sau științifice.

Reproducerea publică, fie și parțială și pe orice suport,
este posibilă numai cu acordul prealabil al Academiei Române.

ISBN 978-973-167-297-7

DIRECȚII DE DEZVOLTARE A CURRICULUMULUI INTERCULTURAL ÎN ROMÂNIA, DIN PERSPECTIVA DIMENSIUNII EUROPENE A EDUCAȚIEI

- SUMAR -

ARGUMENT

CAPITOLUL 1: ABORDAREA EDUCAȚIONALĂ A DIVERSITĂȚII CULTURALE

- 1.1. Dimensiuni și concepte corelate ale diversității culturale
- 1.2. Problematika educației interculturale
 - 1.2.1. Abordări conceptuale în analiza educației interculturale
 - 1.2.2. Finalitățile educației interculturale
 - 1.2.3. Competențele interculturale în educația permanentă
 - 1.2.3.1. Specificul și dezvoltarea competențelor interculturale
 - 1.2.3.2. Valorizarea competențelor interculturale în abordările educaționale inovatoare
- 1.3. Dimensiunea europeană a educației interculturale
 - 1.3.1. Principii și documente strategice europene
 - 1.3.2. Programe europene de promovare a interculturalismului
 - 1.3.3. Educația interculturală în Franța

CAPITOLUL 2: CURRICULUMUL INTERCULTURAL

- 2.1. Conceptul de curriculum intercultural
- 2.2. Principii ale curriculumului intercultural
- 2.3. Obiective generale ale curriculumului intercultural
- 2.4. Fundamente ale curriculumului intercultural
 - 2.4.1. Fundamente sociologice
 - 2.4.2. Premise antropologice
 - 2.4.3. Psihologia interculturală
 - 2.4.4. Fundamente pedagogice
 - 2.4.5. Comunicarea interculturală
- 2.5. Modele ale curriculumului intercultural
 - 2.5.1. Modelul redefinirii curriculare
 - 2.5.2. Modelul consolidării puterii grupurilor minoritare
 - 2.5.3. Programul experiențelor trăite
 - 2.5.4. Modelul curricular al școlii interculturale
 - 2.5.5. Modelul intercultural al educației integrate

CAPITOLUL 3: DEZVOLTAREA CURRICULUMULUI INTERCULTURAL ÎN ROMÂNIA – UN DEMERS INVESTIGATIV

3.1. Proiectarea și desfășurarea cercetării

3.1.1. Obiectivele cercetării

3.1.2. Ipotezele cercetării

3.1.3. Etapele și metodologia cercetării

3.2. Rezultatele cercetării

3.2.1. Auditul curriculumul intercultural în România

3.2.2. Direcții de dezvoltare a curriculumului intercultural în România

3.2.3. Model metodologic al proiectării, implementării și evaluării curriculumului intercultural

3.2.3.1. Argument

3.2.3.2. Premise ale modelului metodologic

3.2.3.3 Obiective generale ale modelului metodologic

3.2.3.4. Structura operațională a modelului metodologic

3.2.4. Programul curricular *Relații sociale în societatea multiculturală*

3.2.5. Impactul modelului metodologic al curriculumului intercultural și al programului curricular

CONCLUZII

BIBLIOGRAFIE

ANEXE

Anexa nr.1 Instrumente de audit al curriculumului intercultural

Anexa nr.1.1. Chestionar privind impactul curriculumului intercultural în România – pentru cadre didactice preuniversitare și specialiști

Anexa nr.1.2. Ghid de focus-grup – pentru cadre didactice preuniversitare și manageri școlari

Anexa nr.1.3. Ghid de focus-grup – pentru specialiști în domeniul socio-uman

Anexa nr.1.4. Matrice de analiză a competențelor interculturale, vizate de disciplinele curriculumului școlar

Anexa nr.1.5. Matrice de evaluare a gradului de realizare a elementelor competenței interculturale, prin curriculumului disciplinelor socio-umane

Anexa nr. 2. Instrumente de evaluare a impactului modelului metodologic și a programului curricular

Anexa nr.2.1. Chestionar de analiză a impactului modelului metodologic și al programului curricular -pentru cadre didactice preuniversitare și specialiști în domeniul socio-uman

Anexa nr.2.2. Ghid de focus-grup - pentru cadre didactice preuniversitare, manageri școlari și specialiști în domeniul socio-uman

Anexa nr.2.3. Chestionar de analiză a impactului programului curricular – pentru elevi

Anexa nr. 2.4. Chestionar de analiză a impactului programului curricular – pentru părinți

DEVELOPMENT DIRECTIONS OF INTERCULTURAL CURRICULUM IN ROMANIA, FROM THE PERSPECTIVE OF EUROPEAN DIMENSION OF EDUCATION

- SUMMARY-

ARGUMENT

CHAPTER 1: THE EDUCATIONAL APPROACH AND THE CULTURAL DIVERSITY

- 1.1. Dimensions and correlative concepts of cultural diversity
- 1.2. The problematic of intercultural education
 - 1.2.1. Conceptual approaches in intercultural education analysis
 - 1.2.2. General objectives of intercultural education
 - 1.2.3. Intercultural competencies in permanent education
 - 1.2.3.1. Specifics and development of intercultural competencies
 - 1.2.3.2. Capitalization of intercultural components in innovative educational approaches
- 1.3. European dimension of intercultural education
 - 1.3.1. Principles of european strategical documents
 - 1.3.2. European programmes of interculturalism promotion
 - 1.3.3. Intercultural education in France

CHAPTER 2: INTERCULTURAL CURRICULUM

- 2.1. The intercultural curriculum concept
- 2.2. Principles of the intercultural curriculum
- 2.3. General purposes of the intercultural curriculum
- 2.4. Fundaments of intercultural curriculum
 - 2.4.1. Sociological fundaments of intercultural curriculum
 - 2.4.2. Antropological premises
 - 2.4.3. Psychological bases. Intercultural pshycology
 - 2.4.4. Pedagogical fundaments of the intercultural curriculum
 - 2.4.5. Intercultural communication
- 2.5. Models of intercultural curriculum
 - 2.5.1. Curricular redefinition model
 - 2.5.2. The model of Consolidation the power of the minority groups
 - 2.5.3. Lived experiences programme
 - 2.5.4. Curricular model of the intercultural school
 - 2.5.5. Intercultural model of integrated education

CHAPTER 3: INTERCULTURAL CURRICULUM DEVELOPMENT IN ROMANIA – AN INVESTIGATIVE RESEARCH

- 3.1. Projection and research development
 - 3.1.1. Research Objectives
 - 3.1.2. Research assumptions

- 3.1.3. Stages and research methodology
- 3.2. Research results
 - 3.2.1. Intercultural curriculum audit in Romania
 - 3.2.2. Development directions of intercultural curriculum in Romania
 - 3.2.3. Methodological model of curriculum projection, implementation and evaluation
 - 3.2.3.1. Argument
 - 3.2.3.2. Premises of the methodological model
 - 3.2.3.3. General purposes of the methodological model
 - 3.2.3.4. Operational structure of the methodological model
 - 3.2.4. Cross-curricular educational programme „*Social relations in multicultural society*”
 - 3.2.5. Methodological model’s impact on the intercultural curriculum and curricular program

FINAL CONCLUSIONS

BIBLIOGRAPHY

APPENDICES

- Annex no. 1 Audit tools of the intercultural curriculum
- Anexa nr.1.1. Questionnaire on the intercultural curriculum’s impact in Romania – regarding the pre-University didactic staff and specialists
- Annex no. 1.2. Focus group guide – regarding the pre-University didactic staff and school managers
- Annex no. 1.3. Focus group guide – regarding the socio-human specialists
- Annex no. 1.4. Analysis matrix of the intercultural competences, aimed at by the school curriculum’s disciplines
- Annex no. 1.5. Evaluation matrix on the accomplishment degree of the intercultural competences’ elements, through the curriculum of socio-human disciplines
- Annex no. 2. Evaluation tools on the impact of the methodological model and curricular program
- Annex no..2.1. Analysis questionnaire on the impact of the methodological model and curricular program – regarding the pre-University didactic staff and socio-human specialists
- Annex no..2.2. Focus group guide – regarding the pre-University didactic staff, school managers and socio-human specialists
- Annex no. 2.3. Analysis questionnaires on the impact of the curricular program – regarding pupils
- Annex no. 2.4. Analysis questionnaire on the impact of the curricular program – regarding parents

DIRECȚII DE DEZVOLTARE A CURRICULUMULUI INTERCULTURAL ÎN ROMÂNIA, DIN PERSPECTIVA DIMENSIUNII EUROPENE A EDUCAȚIEI

- REZUMAT -

Lucrarea „Direcții de dezvoltare a curriculumului intercultural în România, din perspectiva dimensiunii europene a educației” este concepută sub forma unui raport final de cercetare științifică, în sensul finalităților Proiectului POSDRU/159/1.5/S/136077 “Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate”, beneficiar Academia Română. Concepția metodologică evidențiază caracterul științific al unei cercetări în domeniul educației, cu abordări multidisciplinare din domeniul științelor sociale, care vizează atât inovarea domeniului de cercetare, cât și impactul pe termen lung asupra beneficiarilor direcți și indirecti.

Lucrarea sintetizează cadrul teoretic, normativ și metodologic al educației interculturale și avansează modele și instrumente de optimizare a curriculei, în scopul dezvoltării competențelor interculturale ale elevilor. Aceste tipuri de competențe sunt abordate, la rândul lor, ca resurse cognitiv-axiologice de autoformare a comportamentului social și a conștiinței civice, dezirabile cetățeniei active. Educația pentru cetățenie integrează datele cercetărilor multidisciplinare, valorile și metodologia mai multor dimensiuni educaționale, în cadrul unui sistem cognitiv integrativ, operaționalizat în educația permanentă, pentru cristalizarea elementelor conștiinței sociale și interculturale. Este un domeniu de mare interes, în curs de consolidare epistemologică, care valorifică contribuțiile educației interculturale.

Capitolul 1 – *Abordarea educațională a diversității culturale* – conturează suportul axiologic, conceptual și legislativ al multiculturalismului și al educației interculturale. Codul terminologic este conturat de mai multe concepte/sintagme-cheie, analizate din perspectiva multireferențialității și a caracterului didactic al abordărilor: dimensiuni de analiză conceptuală a diversității culturale; modele educative ale diversității culturale; multiculturalism/ interculturalism; dimensiunea axiologică a educației interculturale; învățarea interculturală; competențe interculturale; educația pentru cetățenie; învățarea colaborativă; psihopedagogia învățării emoționale; dimensiunea europeană a educației interculturale.

Capitolul 2 – *Curriculumul intercultural* – conturează premisele curriculare și metodologice ale cercetării, prin: a) detalierea paradigmelor și metodologiilor curriculumului postmodern în domeniul educației interculturale, în cadrul analizelor conceptuale, al principiilor și obiectivelor curriculumului intercultural; b) descrierea caracterului multidisciplinar al fundamentelor curriculumului intercultural; c) prezentarea modelelor curriculare de referință, utile în dezvoltarea dimensiunii interculturale a curriculei. Perspectivile sociologice, antropologice, pedagogice, de psihologie și comunicare interculturală sunt selectate și prezentate, din rațiuni legate de consistența teoriei curriculumului intercultural și a bazei de susținere a cercetărilor în domeniu.

Modelele de dezvoltare a curriculumului intercultural obiectivează concepții metodologice și ideologii curriculare, în sensul facilitării deciziilor raționale în redimensionarea curriculumului național și în elaborarea programelor de educație interculturală. Dintre aceste modele, au fost exploatate cele care abordează dezvoltarea curriculumului intercultural în planul reformei curriculare, prin restructurări și transformări esențiale.

Capitolul 3 – *Dezvoltarea curriculumului intercultural în România - un demers investigativ* – sintetizează procesul cercetării empirice și rezultatele obținute. Demersul investigativ valorifică perspectiva corelării paradigmelor și metodelor cantitative și calitative, relevantă prin designul metodologiei mixte în fiecare etapă. Prin raportare la finalitate, cercetarea este una ameliorativă, prin promovarea unor instrumente curriculare operaționale, care să ghideze elaborarea și implementarea programelor curriculare de educație interculturală.

Cercetarea este focalizată pe trei direcții :

- auditul curriculumului intercultural, conturat prin analiza percepțiilor și opiniilor subiecților privind dimensiunea interculturală a curriculei în România;
- elaborarea, dezvoltarea și testarea unui model metodologic al proiectării, implementării și evaluării curriculumului intercultural;
- dezvoltarea, testarea experimentală și validarea programului cross-curricular *Relații sociale în societatea multiculturală*.

Procesul cercetării respectă obiectivele, metodologia și planul de activități al Proiectului de cercetare științifică „Direcții de dezvoltare a curriculumului intercultural în România, din perspectiva dimensiunii europene a educației”. Premisele investigației sunt numeroase, de la cele care vizează paradigme și ideologii educaționale în domeniul curricular, la rezultate ale cercetărilor personale.

Impactul proiectului de cercetare *Direcții de dezvoltare a curriculumului intercultural în România, din perspectiva dimensiunii europene a educației* vizează mai multe planuri:

- a) dezvoltarea domeniului de cercetare, prin contribuțiile în dezvoltarea sistemului cognitiv, a instrumentelor metodologice;
- b) efectele proiectului asupra beneficiarilor direcți și indirecti;
- c) valorificarea rezultatelor cercetării pe termen lung, transferul acestora și deschiderea de noi direcții de cercetare.

Dezvoltarea sistemului cognitiv al domeniului curriculumului intercultural a constat în:

- analiza competențelor interculturale, în cadrul abordărilor de noutate în educație: *educația pentru cetățenie; învățarea colaborativă în mediile virtuale de învățare, prin valorizarea inteligenței colective; abordarea psihopedagogică a învățării emoționale*;
- analiza conceptuală a curriculumului intercultural, în optica abordării multidimensionale;
- dezvoltarea unei taxonomii a obiectivelor generale ale curriculumului intercultural; elementul de originalitate îl constituie o grupare din rațiuni didactice a obiectivelor curriculumului intercultural, pe dimensiunea elementelor componente ale competenței interculturale și cea a conștiinței interculturale;
- conturarea unei atitudini epistemologice în dezvoltarea dimensiunii interculturale a curriculei, prin valorificarea domeniului sociologiei curriculumului;
- promovarea didacticii transdisciplinare, ca domeniu metodologic al realizării obiectivelor educației interculturale, prin procese de instruire, bazate pe structuri curriculare integrate, pe teme cross-curriculare ale programelor educaționale.

Inovațiile proiectului de cercetare în plan metodologic sunt relevate de către rezultatele demersului investigative și constau în:

- auditul curriculumului intercultural în România, bazat pe o metodologie complexă și realizat printr-un studiu de impact și analize ale gradului de relevanță a

curriculumului disciplinelor școlare, pentru dezvoltarea competențelor interculturale;

- prefigurarea unor direcții strategice de redimensionare a curriculei, pornind de la datele auditului curriculumului intercultural și al nevoilor educaționale și preferințelor curriculare ale beneficiarilor direcți și indirecti ai cercetării;
- modelul metodologic al elaborării, implementării și evaluării curriculumului intercultural, fundamentat pe paradigme și modele ale curriculumului postmodern, pe modele metodologice personale, pe rezultatele studiului de impact, pe cercetările metodologice din stagiul de cercetare postdoctorală;
- programul curricular *Relații sociale în societatea multiculturală*, care obiectivează modelul metodologic, în plan structural și al proceselor de proiectare, implementare și evaluare.

Rezultatele privind impactul modelului metodologic și al programului curricular confirmă cele două ipoteze particulare ale cercetării și, implicit, pe cea generală. Astfel, modelul metodologic al curriculumului intercultural a obținut adeziunea subiecților și a putut fi transpus într-un program de dezvoltare a competențelor interculturale ale elevilor, prin adecvarea la principiile și valorile educației interculturale, valoarea adăugată în planul instruirii și fezabilitatea acestuia în practică. Programul curricular constituie un instrument curricular util în dezvoltarea competențelor interculturale ale elevilor, fiind dezvoltat și implementat în conformitate cu modelul metodologic și, în mod flexibil, prin adecvare la variabilitatea situațiilor instruirii, în contextul diversității culturale.

Contribuțiile privind curriculumul intercultural, pe care intenționăm să le dezvoltăm în cercetări ulterioare, preconizăm că vor intra în atenția factorilor de decizie și vor genera strategii de optimizare a dimensiunii interculturale a curriculumului național. În plan zonal, apreciem că modelul metodologic și programul educațional vor genera practici educaționale bune în educația interculturală, iar oferta educațională a mai multor școli va valorifica direcțiile promovate în educația interculturală. Cadrul metodologic propus, al curriculumului intercultural, va fi corelat cu rezultatele altor cercetări (în domeniul curriculumului european, al educației permanente) și va fi extins la domeniul educației interculturale a tinerilor și adulților.

În ceea ce privește beneficiarii proiectului, programul educațional a contribuit la dezvoltarea competențelor interculturale și abilităților sociale ale elevilor din grupul-țintă, iar direcțiile strategice și instrumentele curriculare validate au obținut adeziunea subiecților și au sporit conștientizarea nevoii de dezvoltare a curriculumului intercultural, în acord cu direcțiile curriculare europene de promovare a valorilor educației interculturale și cu contextul curricular și social din România. Pe acest suport, preconizăm că instrumentele metodologice și curriculare vor putea fi dezvoltate și adaptate, contribuind la:

- dezvoltarea competențelor metodologice ale cadrelor didactice, de elaborare și implementare de programe și activități de educație interculturală, precum și a competențelor transversale a acestora, necesare afirmării rolurilor socio-culturale, de implicare în proiecte comunitare;
- dezvoltarea capacităților și abilităților elevilor de învățare interculturală, în contexte formale și nonformale ale educației și de afirmare a competențelor interculturale;
- îmbunătățirea relațiilor sociale și optimizarea inserției persoanelor cu risc de excludere socială în comunitățile multiculturale.

Pentru perfecționarea inovațiilor metodologice, intenționăm să extindem studiul de impact și testarea instrumentelor curriculare, în cadrul unei cercetări ulterioare, pe un eșantion cu o mai mare reprezentativitate, la nivel regional și al compoziției lotului de

subiecți (cadre didactice, experți, factori de decizie, studenți, reprezentanți ai instituțiilor de educație nonformală, ai comunităților).

DEVELOPMENT DIRECTIONS OF INTERCULTURAL CURRICULUM IN ROMANIA, FROM THE PERSPECTIVE OF EUROPEAN DIMENSION OF EDUCATION

- ABSTRACT -

The work named "Direction of the intercultural curriculum in Romania, from the perspective of European dimension of education" is conceived under a final report of scientific research, ending project POSDRU/159/1.5/S/136077 "Romanian culture and european cultural modules: research, synchronization, durability", beneficiary : Romanian Academy. The methodological conception highlights the scientific character of a research in the education domain, with multidisciplinary approaches from social sciences domain, which concerns innovation research domain but also the long term impact over the direct and indirect recipients.

The work synthesizes the theoretical, normative and methodological frame of intercultural education and suggests optimization models and tools of the curricula, in the purpose of developing intercultural competencies in the highschool students.

These types of competencies are approached, as cognitive-value based resources of self-development of social behaviour and civic consciousness, which are desirable to the active citizenship.

The citizenship education integrates the data of multidisciplinary researches, values and methodology of many educational dimensions, in a cognitive-integrative system, implemented in permanent education, for making the elements of social and intercultural consciousness more concrete. It's a domain of great interest, transforming into a theory of knowledge, which values the intercultural education contributions.

Chapter 1- The educational approach of cultural diversity – forms the value-based, conceptual and legislative support of multiculturalism and intercultural education. The terminological code is formed from more concepts/key-syntagmas, analysed from the multi-referentiality perspective and didactical character of the approaches: dimensions of conceptual analysis of cultural diversity; educational models of cultural diversities; multiculturalism/interculturalism; value-based dimension of intercultural education; intercultural learning; intercultural competencies; education for citizenship; collaborative learning; psycho-pedagogy of emotional learning; European dimension of intercultural education.

Chapter 2- Intercultural Curriculum – forms the curricular and methodological premises of research, trough: a) the detailing of paradigms and methodologies of postmodern curriculum in the intercultural education domain, in the frame of conceptual analysis, of principles and intercultural curriculum objectives; b) description of multidisciplinary character of intercultural curriculum fundamentals; c) presentation of curricular models of reference, useful in developing the intercultural dimension of the curricula. The sociological, anthropological and pedagogical perspectives of psychology and intercultural communication are selected and presented, from rations tied up to the consistency of intercultural curriculum theory and to the support base of domain research. The development models of the intercultural curriculum have as objectives the methodological conceptions and curricular ideologies, to facilitate rational decisions in the redimensioning the national curriculum and elaborate intercultural education programmes. From these models, the ones that approach the intercultural curriculum development in the plan of curricular reform, through restructures and essential transformations.

Chapter 3 – Development of intercultural curriculum in Romania – a research-based approach – synthesizes the process of empirical research and obtained results. The research-based approach values the perspective of correlating the paradigms and quantitative and qualitative methods, highlighted through the design of mixt methodology in every stage. Through final stage reporting, the research is an improvement-based one, through the promoting of operational curricular tools, which guide the elaboration and implementation of curricular programmes of intercultural education.

The research is focused upon 3 directions:

- the intercultural curriculum audit, formed through analysis of the perceptions and opinions from the subjects, is referring at the interculturalism dimension in the national curriculum from Romania;
- elaboration, development and testing of a methodological model of elaboration, implementation and evaluation of the intercultural curriculum;
- development, experimental testing and validation of the cross-curricular educational programme: Social relations in multicultural society.

The research process respects the objectives, methodology and activity plan of scientific research project : *Direction of the intercultural curriculum in Romania, from the perspective of European dimension of education* The premises of investigation are a lot, from the ones that targets paradigms and educational ideologies in the curricular domain, at personal research results.

The impact of the research project *Direction of the intercultural curriculum in Romania, from the perspective of European dimension of education* perspective targets more plans:

- a) development of the research domain of methodological tools, through the contributions in cognitive system development;
- b) effects of the project over the direct and indirect beneficiaries;
- c) development of the research results on long term, transferring them and opening to new research directions;

The development of the cognitive system that belongs to the intercultural curriculum domain was possible through the next stages:

- The analysis of intercultural competencies, in the frame of new approaches in education: citizenship education; collaborative learning in virtual learning environments, through capitalizing on collective intelligence; psycho-pedagogy approach of emotional learning;
- The conceptual analysis of intercultural curriculum, in the vision of multidimensional approach;
- The development of a taxonomy of general objectives belonging to the intercultural curriculum; the distinguishing element is a group of didactical reasons of intercultural curriculum objectives, on the dimension of composing elements of intercultural competency and intercultural consciousness;
- Forming a scientific-cognition attitude in developing the intercultural dimension of the curricula, through capitalization on the sociological domain of the curriculum;
- Promoting trans-disciplinary didactics, as a methodological domain of realizing the intercultural education objectives, through instruction processes, based on integrated curricular structures, on cross-curricular themes of educational programmes;

The research project's innovations in methodological overview are revealed by the results of investigational research and are formed of :

- The intercultural curriculum audit in Romania, based on a complex methodology and realized through an impact study and analysis of relevance degree of the curriculum disciplines, for intercultural competencies development;
- The prediction of curricula-redimensioning strategical directions, starting from the data of intercultural curriculum audit and the educational needs and curricular preferences of direct and indirect beneficiaries of the research;
- Methodological model of elaboration, implementation and evaluation of the intercultural curriculum, based on paradigms and models of post-modern curriculum, on personal methodological models, on the impact study results, on methodological research of post-doctoral research stage;
- The curricular programme "Social relations in multicultural society" which sets as objective the methodological model, from the point of view of structure and projection processes, implementation and evaluation.

The results regarding the methodological model impact and the one regarding the curricular programme confirms the two particular assumptions of the research, and also the general one. Thus, the methodological model of the intercultural curriculum obtained the adhesion of the subjects and was able to be placed into a development programme of intercultural competencies development for scholars, through the connection at the principles and values of intercultural education, the added value of instruction and it's feasibility in practice. The curricular programme consists a curricular tool useful in intercultural competencies development of the scholars, being developed and implemented in agreement with the methodological model and, in a flexible way, through connection at the variability of instruction situations, in the cultural diversity context.

The contributions regarding the intercultural curriculum, the ones which we intend to develop in following researches, are predicted that will be placed under the look-out of the decision factors and will generate strategies of optimization regarding the intercultural dimensions of the national curriculum.

In local overview, we appreciate that the methodological model and the educational programme will generate good-case educational practices, and the educational offer of many schools will value the promoted directions in intercultural education. The proposed methodological frame, of intercultural curriculum, will be correlated with the results of other research (in the domain of European curriculum, of permanent education) and will be extended to the domain of intercultural education of youngsters and adults.

Regarding the beneficiaries of the project, the educational programme contributed at the intercultural competencies development and social abilities of the scholars from the target-group. The strategical directions and validated curricular tools have obtained the subjects adhesion and increased the development need awareness of the intercultural curriculum, in agreement with the European curricular directions of promoting intercultural educational values and with the curricular and social context in Romania.

On this support, we predict that the methodological and curricular tools will be developed and adapted, contributing to:

- Development of methodological competencies of the teachers; competencies of elaboration and implementation of programmes and activities of intercultural education, as well as cross-competencies, being necessary to state the social-cultural roles, of involvement in community projects;

- The development of capacities and abilities of the scholars to intercultural learning, in formal and non-formal contexts of education and affirmation of intercultural competencies;
- The improvement of social relations and optimization of the insertion of persons with high-risk degree of social exclusion, in multicultural communities;

For the improvement of methodological innovations, we intend to extend the impact study and test the curricular instruments, in a following research frame, on a group of people with a greater representation, at regional level and regarding the composition of the subjects group (teachers, experts, decision factors, students, representatives of non-formal educational institutions, of communities).

DIRECȚII DE DEZVOLTARE A CURRICULUMULUI INTERCULTURAL ÎN ROMÂNIA, DIN PERSPECTIVA DIMENSIUNII EUROPENE A EDUCAȚIEI

ARGUMENT.....	6
CAPITOLUL 1: ABORDAREA EDUCAȚIONALĂ A DIVERSITĂȚII CULTURALE.....	9
1.1. Dimensiuni și concepte corelative ale diversității culturale.....	9
1.2. Problematika educației interculturale.....	14
1.2.1. Abordări conceptuale în analiza educației interculturale.....	14
1.2.2. Finalitățile educației interculturale.....	17
1.2.3. Competențele interculturale în educația permanentă.....	18
1.2.3.1. Specificul și dezvoltarea competențelor interculturale.....	18
1.2.3.2. Valorizarea competențelor interculturale în abordările educaționale inovatoare.....	21
1.3. Dimensiunea europeană a educației interculturale.....	26
1.3.1. Principii și documente strategice europene.....	26
1.3.2. Programe europene de promovare a interculturalismului.....	29
1.3.3. Educația interculturală în Franța.....	31
CAPITOLUL 2: CURRICULUMUL INTERCULTURAL.....	34
2.1. Conceptul de curriculum intercultural.....	34
2.2. Principii ale curriculumului intercultural.....	36
2.3. Obiective generale ale curriculumului intercultural.....	38
2.4. Fundamente ale curriculumului intercultural.....	41
2.4.1. Fundamente sociologice.....	41
2.4.2. Premise antropologice.....	44
2.4.3. Psihologia interculturală.....	45
2.4.4. Fundamente pedagogice.....	52
2.4.5. Comunicarea interculturală.....	54
2.5. Modele ale curriculumului intercultural.....	57
2.5.1. Modelul redefinirii curriculare.....	57
2.5.2. Modelul consolidării puterii grupurilor minoritare.....	59
2.5.3. Programul experiențelor trăite.....	59
2.5.4. Modelul curricular al școlii interculturale.....	60

2.5.5. Modelul intercultural al educației integrate.....	62
CAPITOLUL 3: DEZVOLTAREA CURRICULUMULUI INTERCULTURAL ÎN ROMÂNIA – UN DEMERS INVESTIGATIV.....	65
3.1. Proiectarea și desfășurarea cercetării.....	65
3.1.1. Obiectivele cercetării.....	65
3.1.2. Ipotezele cercetării.....	65
3.1.3. Etapele și metodologia cercetării.....	66
3.2. Rezultatele cercetării.....	71
3.2.1. Auditul curriculumul intercultural în România.....	72
3.2.2. Direcții de dezvoltare a curriculumului intercultural în România.....	82
3.2.3. Model metodologic al proiectării, implementării și evaluării curriculumului intercultural.....	84
3.2.3. 1. Argument.....	84
3.2.3.2. Premise ale modelului metodologic.....	85
3.2.3.3. Obiective generale ale modelului metodologic.....	87
3.2.3.4. Structura operațională a modelului metodologic.....	88
3.2.4. Programul curricular <i>Relații sociale în societatea multiculturală</i>	101
3.2.5. Impactul modelului metodologic al curriculumului intercultural și al programului curricular.....	112
CONCLUZII.....	119
BIBLIOGRAFIE.....	122
ANEXE.....	130
Anexa nr.1 Instrumente de audit al curriculumului intercultural.....	130
Anexa nr.1.1. Chestionar privind impactul curriculumului intercultural în România – pentru cadre didactice preuniversitare și specialiști.....	130
Anexa nr.1.2. Ghid de focus-grup – pentru cadre didactice preuniversitare și manageri școlari.....	142
Anexa nr.1.3. Ghid de focus-grup – pentru specialiști în domeniul socio-uman.....	142
Anexa nr.1.4. Matrice de analiză a competențelor interculturale, vizate de disciplinele curriculumului școlar.....	143
Anexa nr.1.5. Matrice de evaluare a gradului de realizare a elementelor competenței interculturale, prin curriculumului disciplinelor socio-umane.....	143
Anexa nr. 2. Instrumente de evaluare a impactului modelului metodologic și al programului curricular.....	145

Anexa nr.2.1. Chestionar de analiză a impactului modelului metodologic și al programului curricular -pentru cadre didactice preuniversitare și specialiști în domeniul socio-uman.....	145
Anexa nr.2.2. Ghid de focus-grup - pentru cadre didactice preuniversitare, manageri școlari și specialiști în domeniul socio-uman.....	151
Anexa nr.2.3. Chestionar de analiză a impactului programului curricular – pentru elevi.....	152
Anexa nr. 2.4. Chestionar de analiză a impactului programului curricular – pentru părinți.....	154

ARGUMENT

În contextul postmodernismului marcat de societățile multiculturale, explorarea diversității culturale, din mai multe unghiuri de vedere și din perspectivă interdisciplinară, constituie o necesitate stringentă și o oportunitate de decantare a avantajelor contactelor între culturi și de promovare a valorilor sociale și umaniste, care guvernează respectarea drepturilor omului și o bună integrare a individului în lumea polimorfă. Din aceste rațiuni, cercetările, politicile publice și educaționale sunt axate pe identificarea și aplicarea celor mai adecvate soluții de optimizare a practicilor socio-culturale și educaționale. Încadrată în domeniul „noilor educații” în discursul pedagogic, educația interculturală reprezintă atât o paradigmă a abordării diversității culturale, cât și o perspectivă metodologică de inculcare a valorilor sociale și umanitare, de realizare a proceselor interculturalismului.

Lucrarea „Direcții de dezvoltare a curriculumului intercultural în România, din perspectiva dimensiunii europene a educației” este concepută sub forma unui raport final de cercetare științifică, în sensul finalităților Proiectului POSDRU/159/1.5/S/136077 “Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate”, beneficiar Academia Română. Concepția metodologică evidențiază caracterul științific al unei cercetări în domeniul educației, cu abordări multidisciplinare din domeniul științelor sociale, care vizează atât inovarea domeniului de cercetare, cât și impactul pe termen lung asupra beneficiarilor direcți și indirecti. Tema cercetării implică, de asemenea, corelații interdisciplinare conceptuale, metodologice și axiologice, prin transferuri între discipline din domeniul științelor educației (Fundamentele pedagogiei, Teoria educației, Teoria și metodologia curriculumului, Politici educaționale), Sociologie, Antropologie, Psihologie socială, Filozofia culturii.

Lucrarea sintetizează cadrul teoretic, normativ și metodologic al educației interculturale și avansează modele și instrumente de optimizare a curriculei, în scopul dezvoltării competențelor interculturale ale elevilor. Aceste tipuri de competențe sunt abordate, la rândul lor, ca resurse cognitiv-axiologice de autoformare a comportamentului social și a conștiinței civice, dezirabile cetățeniei active. Educația pentru cetățenie integrează datele cercetărilor multidisciplinare, valorile și metodologia mai multor dimensiuni educaționale, în cadrul unui sistem cognitiv integrativ, operaționalizat în educația permanentă, pentru cristalizarea elementelor conștiinței sociale și interculturale. Este un domeniu de mare interes, în curs de consolidare epistemologică, care valorifică contribuțiile educației interculturale.

Pe baza acestor considerente, lucrarea este structurată pe patru coordonate:

- cadrul conceptual al diversității culturale;

- perspectivele de abordare ale educației interculturale;
- abordarea multidimensională a curriculumului intercultural;
- procesul și rezultatele cercetării pe tema curriculumului intercultural.

Capitolul 1 – *Abordarea educațională a diversității culturale* – conturează suportul axiologic, conceptual și legislativ al multiculturalismului și al educației interculturale. Codul terminologic este conturat de mai multe concepte/sintagme-cheie, analizate din perspectiva multireferențialității și al caracterului didactic al abordărilor: dimensiuni de analiză conceptuală a diversității culturale; modele educative ale diversității culturale; multiculturalism/interculturalism; dimensiunea axiologică a educației interculturale; învățarea interculturală; competențe interculturale; educația pentru cetățenie; învățarea colaborativă în mediile virtuale de învățare; abordarea psihopedagogică a învățării emoționale; dimensiunea europeană a educației interculturale.

Capitolul 2 – *Curriculumul intercultural* – conturează premisele curriculare și metodologice ale cercetării, prin: a) detalierea paradigmelor și metodologiilor curriculumului postmodern în domeniul educației interculturale, în cadrul analizelor conceptuale, al principiilor și obiectivelor curriculumului intercultural; b) descrierea caracterului multidisciplinar al fundamentelor curriculumului intercultural; c) prezentarea modelelor curriculare de referință, utile în dezvoltarea dimensiunii interculturale a curriculei. Perspectivele sociologice, antropologice, pedagogice, de psihologie și comunicare interculturală sunt selectate și prezentate, din rațiuni legate de consistența teoriei curriculumului intercultural și a bazei de susținere a cercetărilor în domeniu.

Modelele de dezvoltare a curriculumului intercultural obiectivează concepții metodologice și ideologii curriculare, în sensul facilitării deciziilor raționale în redimensionarea curriculumului național și în elaborarea programelor de educație interculturală. Dintre aceste modele, au fost exploatate cele care abordează dezvoltarea curriculumului intercultural în planul reformei curriculare, prin restructurări și transformări esențiale. În acest cadru, obiectivele generale și specifice ale interculturalismului sunt situate, în opinia noastră, în trei zone curriculare, care vizează : conștiința identității culturale; cunoașterea, acceptarea, respectarea, înțelegerea și valorizarea diversității culturale; manifestarea responsabilă și activă a comportamentului civic în societatea multiculturală. Aceste zone au rol de piloni ai interculturalismului în procesul educațional, care susțin arhitectura curriculară și procesele specifice de dezvoltare etapizată a conștiinței interculturale, ca deziderat major al învățării interculturale de-a lungul întregii vieți.

Capitolul 3 – *Dezvoltarea curriculumului intercultural în România - un demers investigativ* – sintetizează procesul cercetării empirice și rezultatele obținute. Demersul

investigativ valorifică perspectiva corelării paradigmelor și metodelor cantitative și calitative, relevantă prin designul metodologiei mixte în fiecare etapă. Prin raportare la finalitate, cercetarea este una ameliorativă, prin promovarea unor instrumente curriculare operaționale, care să ghideze elaborarea și implementarea programelor curriculare de educație interculturală.

Cercetarea este focalizată pe trei direcții :

- auditul curriculumului intercultural, conturat prin analiza percepțiilor și opiniilor subiecților referitoare la dimensiunea interculturalismului în curriculumul național din România;
- elaborarea, dezvoltarea și testarea unui model metodologic al elaborării, implementării și evaluării curriculumului intercultural;
- dezvoltarea, testarea experimentală și validarea programul educațional cross-curricular *Relații sociale în societatea multiculturală*.

Procesul cercetării respectă obiectivele, metodologia și planul de activități al Proiectului de cercetare științifică „Direcții de dezvoltare a curriculumului intercultural în România, din perspectiva dimensiunii europene a educației”. Premisele investigației sunt numeroase, de la cele care vizează paradigme și ideologii educaționale în domeniul curricular, la rezultate ale cercetărilor personale. Contribuțiile personale anterioare, care au fost valorificate în implementarea proiectului de cercetare, sunt:

- studii de natură teoretică, care analizează și dezvoltă bazele problematicii științelor educației;
- un studiu de cercetare axat pe procesul de formare a competențelor formatorilor în domeniul proiectării și implementării curriculumului european;
- modelul metodologic al proiectării și managementului curriculumului la nivelul organizației școlare (elaborat și validat în cadrul studiilor doctorale);
- modelul managementului curriculumului constructivist de formare inițială pentru cariera didactică;
- studiul de impact asupra reformei curriculumului (realizat în perioada studiilor doctorale). Studiul de impact a fost axat pe studierea percepțiilor și opiniilor cadrelor didactice din învățământul preuniversitar, managerilor școlari, părinților și experților în educație, asupra obiectivelor, strategiilor și procesului de aplicare a reformei curriculare;
- cercetările empirice și metodologice efectuate pe parcursul stagiului postdoctoral, care constituie principalele repere operaționale, flexibilizate și nuanțate, pentru a fi relevante obiectivelor asumate și utile în practica curriculumului intercultural și în facilitarea învățării interculturale.

CAPITOLUL 1: ABORDAREA EDUCAȚIONALĂ A DIVERSITĂȚII CULTURALE

1.1. Dimensiuni și concepte corelative ale diversității culturale

În limbajul discursului public și al lucrărilor axate pe problematica diversității culturale, pot fi generalizate anumite concepte și perspective cu mare forță comprehensivă : globalizare, pluralism cultural, contactul între culturi, democrație, drepturile fundamentale ale omului, incluziune socială, solidaritate socială, dezvoltare durabilă. Perspectivele multiculturalismului și interculturalismului și procesele specifice exploatează potențialul cognitiv al acestora și nuanțează dimensiunile problematicii diversității culturale.

Diversitatea culturală poate fi analizată pe mai multe dimensiuni, care angrenează descrierea situațiilor specifice multiculturalismului și procesele interculturale:

- după câmpul de manifestare: diversitate etnoculturală, lingvistică, religioasă;
- după criteriul reprezentării alterității culturale (care determină mai multe ipoteze ale fenomenelor diversității culturale, centrate pe alteritatea etnică și necesitatea soluționării acestora prin educația interculturală): „alteritatea etnică și amenințarea identității culturale; alteritatea etnică și stereotipurile; alteritatea etnică și prejudecățile; atitudini și comportamente” (Charitonidou, 2012, pp.112-122).

Perspectiva interculturală oferă o nouă viziune asupra conceptului de cultură, în sensul abordării dimensiunii dinamice a acesteia, prin valorizarea nu numai a tezaurului de produse materiale și spirituale (în sens istoric și în manieră descriptivă), ci și a proceselor în care sunt implicați indivizii și grupurile sociale, ceea ce duce la extensiunea sferei conceptului de cultură. Prin raportare la aspectul dinamic, al coordonatei relaționale, cultura este înțeleasă „ca fiind reprezentată de valori în continuă schimbare, de tradiții, relații sociale și politice, create pretutindeni, proprii unui grup de persoane adunate împreună de o combinație de factori în care se include istoria comună, poziția geografică, clasa socială sau religia, precum și modalitățile în care acestea sunt transformate de cei care le împărtășesc” (Nieto, 1992, p. 138).

Evoluția semantică a conceptului de cultură, sub influența diversității culturale, pune în evidență două funcții diferite ale culturii:

„ În societățile tradiționale (în sensul antropologic al termenului), funcția antropologică prevalează funcțiilor de adaptare și dezvoltare culturală, care sunt rare și lente. Definițiile identitare și culturale sunt, deci, adecvate. Din contră, în societățile moderne...funcția instrumentală sau pragmatică este dezvoltată în mod considerabil, în scopul de a răspunde

necesităților practice: multiplicarea contactelor, rapiditatea schimbărilor, creșterea complexității etc. Această evoluție a marcat sfârșitul iluziei referențiale, care abordează culturile, în sensul că ele ar reproduce realitatea, dar ele nu sunt decât rezultatul unei activități sociale” (Abdallah-Pretceille, 1999, pp. 9-10).

Polisemia conceptului de cultură și abordarea multidisciplinară determină semnificații multiple ale multiculturalismului și interculturalismului. Cele mai multe abordări analizează cele două concepte în relație de complementaritate, logica multi-/interculturalistă reprezentând o alternativă de filozofie culturală, sociologică și educațională la pozițiile etnoculturale și demersurile segregacioniste ale monoculturalismului. Pe baza acestui raționament, *multiculturalismul* este „o realitate a existenței în același orizont spațio-temporal a unor grupuri de indivizi, provenite sau raportate la mai multe culturi care își afirmă notele specifice în mod izolat, evitând, de regulă, contaminările pe mai multe niveluri” (Rey, 1999, p. 53); *interculturalismul* este un concept cu o sferă mai extinsă și vizează aspectul procesual, de dialog, interacțiune între persoane și grupuri cu referințe culturale diverse.

Un termen corelativ este *pluriculturalismul*, care, în cele mai multe lucrări este abordat în relație de sinonimie cu multiculturalismul. Într-un studiu comparativ al Institutului Național de Cercetări Pedagogice din Franța (2007), termenii multiculturalism și pluriculturalism, utilizați în spațiul anglo-saxon, sunt puși în corespondență cu recunoașterea minorităților etnice și a diferențelor culturale în cadrul unei comunități, relevând „avantajul unei constatări și a unei descrieri, pe când termenul intercultural exprimă o acțiune” (Institut National de Recherche Pédagogique, apud Charitonidou, 2012, p. 104). O demarcație semantică între termenii de multiculturalism și pluriculturalism o găsim în unele lucrări ale Consiliului European, conform cărora societatea caracterizată prin pluralitatea culturilor este conceptualizată prin termenul „multiculturalism”, pe când „pluriculturalul” desemnează mai ales referințele culturale ale indivizilor minorităților etnice, care aparțin atât patrimoniului cultural, cât și culturii populației majoritare din țara în care trăiesc (Byram, coord, 2009).

Micheline Rey analizează comprehensiv atributele termenului intercultural, evidențiind atât relația cu abordarea culturală și conceptele derivate, cât mai ales virtuțile caracterului procesual al interculturalismului : „Cine spune intercultural spune, în mod necesar, plecând de la sensul plinar al sufixului inter - , interacțiune, deschidere, reciprocitate, solidaritate obiectivă. Spune, de asemenea, dând deplin sens termenului de cultură: recunoașterea valorilor, a modurilor de viață, a reprezentărilor simbolice la care se raportează ființele umane, indivizi sau societăți, în interacțiunea lor cu altul și în înțelegerea lumii...” (Rey, 1984, p.13).

Abordarea multiculturală și interculturală implică analize pe mai multe dimensiuni (Nedelcu, 2008, p.15):

- dimensiunea demografic-descriptivă, de prezentare a segmentelor etnice, culturale și de semnificare a lor prin asocierea cu formele de diferențiere structurală;
- dimensiunea pragmatic-politică, cu referire la programele sociale și educaționale de rezolvare a problemelor din contextul diversității culturale;
- coordonata ideologic-normativă, care vizează locul și statusul social al celor cu identități diferite, reglementate de valorile și principiile constituționale;
- nivelurile acționale subsumate : a) nivelul macro-, de colaborare internațională, pentru dezvoltarea sistemelor și mijloacelor de comunicare interculturală, necesare proiectelor de formare a cetățenilor capabili să se afirme în spațiul transfrontalier al culturilor;
- b) conlucrarea între reprezentanții grupurilor culturale din comunități multiculturale, pentru asigurarea egalității de șanse în formarea tuturor membrilor și împărtășirii unor valori comune, prin respectarea referințelor culturii identitare.

Concepțiile privind cercetările în domeniul multiculturalismului și interculturalismului sunt reunite în funcție de două criterii:

- a) cel al intervenției sociale, criteriul pragmatic, prin raportare la care multiculturalismul reprezintă contactul între membrii cu referințe culturale diverse dintr-o comunitate, care are efecte spontane, fără intervenții sociale sau educaționale; în schimb, interculturalismul presupune procese intervenționiste planificate și gestionate, pentru a preveni efectele negative ale interacțiunilor culturale și a favoriza și maximiza efectele pozitive (Camilleri, 1993, Demorgon, Lipiansky, 1999); reprezentanții acestei teorii valorizează rezultatele cercetării de teren, în comunități multiculturale, fără a fi necesară o fundamentare științifică riguroasă;
- b) criteriul științific, care reunește adepții bazelor teoretice solide ale cercetărilor empirice; în opinia acestora, relevanța metodelor de cercetare și a rezultatelor este dată de premisele științifice riguroase ale fenomenelor culturale și interculturale (Rey, 1992, pp. 18-19). În această optică, și în cazul formării profesorilor în domeniul pedagogiei interculturale, baza științifică trebuie să predomine practicii pedagogice, marcate uneori de empirismul conjunctural (op cit).

În privința obiectului cercetărilor asupra diversității culturale, sunt evidențiate următoarele tipuri de studii (Dassen, Perregaux, Rey, 2002):

- studiul fenomenelor din cadrul unei culturi, centrate pe influențele culturii de origine și
- ale altor culturi, pe relațiile cu alte elemente ale culturii din care face parte; aceste cercetări intră în aria de preocupări ale antropologiei culturale, ale sociologiei și psihologiei culturii;
- studii comparative între fenomene aparținând mai multor culturi, unde metoda

comparativă este de bază;

- cercetări privind procesele care au loc în interacțiunea dintre membrii mai multor culturi .

În ultimele două cazuri, studiile au fie un caracter disciplinar, dacă sunt subsumate unei analize parcelate, dar mai ales au caracter interdisciplinar, ceea ce a condus la apariția unor domenii științifice interdisciplinare (antropologia interculturală, psihologia interculturală, pedagogia interculturală).

Cercetările privind diversitatea culturală în procesul educațional oferă suportul pe care se dezvoltă cadrul teoretic, legislativ și curricular al mai multor dimensiuni educaționale, cu preocupări comune în promovarea valorilor socio-educaționale: educația axiologică, educația interculturală, educația incluzivă. De altfel, este necesară o analiză de finețe pentru delimitarea problematicii și a obiectivelor specifice acestor “noi educații”, subsumate paradigmei “abordării comprehensive a educației pentru și prin diversitatea culturală”. Această paradigmă integrativă este nuanțată prin trei dimensiuni, pe care se dezvoltă principiile și metodologia educațională, în spiritul incluziunii (Proudhome et al, 2011, apud Potvin, 2014, pp.189-190):

- dimensiunea etică, care asigură legitimitatea diversității culturale și demersurile de valorificare a experiențelor culturale individuale și de grup, în scopul îmbogățirii culturale a tuturor elevilor și a perfecționării procesului educativ;
- dimensiunea epistemologică, întemeiată pe datele socioconstructivismului, prin care dinamica interacțiunilor sociale și experiențele învățării interculturale reprezintă sursa cunoașterii;
- dimensiunea politică, constând în proiectele educative, bazate pe valorile justiției sociale, egalității de șanse în educație și a asigurării reușitei tuturor elevilor, indiferent de apartenența cultural.

Modelele educative ale diversității culturale reprezintă perspective de conceptualizare și modalități de gestionare ale fenomenelor specifice societăților multiculturale. Literatura de specialitate relevă o taxonomie bogată, care oferă o paletă largă de posibilități de adaptare contextuală. O sinteză a referințelor și reunirea lor în modele reprezentative este prezentată de (Georgogiannis, 1997, apud Charitonidou, 2002, p.124):

- modelul asimilării – minoritățile etnice sunt asimilate în cultura populației indigene, începând cu învățarea limbii țării de primire;
- modelul integrării – este recunoscută identitatea culturală a minorităților etnice și culturale;
- modelul multicultural – sunt respectate caracteristicile particulare ale identității culturale și lingvistice ale minorităților, se asigură condițiile comunicării în limba maternă în sistemul educațional, în administrația publică, în instituții culturale;

- modelul antirasist – sistemul educațional are misiunea de a preveni atitudinile și manifestările antirasiste în toate mediile sociale;
- modelul intercultural – acceptarea și respectarea reciprocă a valorilor culturale, de către toate grupurile culturale (populația majoritară și grupurile minoritare), ajungându-se la coexistență pașnică, colaborare, solidaritate socială.

Martine Abdallah-Pretceille analizează modelul intercultural, ca model paradigmatic, în mod comprehensiv, prin considerarea mai multor axe cognitive, cu implicații în practica interculturală (Abdallah -Pretceille, 2013, pp. 39-59):

- axa conceptuală și epistemologică, pe care sunt abordate mai multe aspecte: rațiunea intersubiectivității și interacțiunii, tensiunea universalitate/particularitate;
- axa metodologică, care cuprinde: demersuri comprehensive și interacționiste, perspectivele situaționale și complementariste;
- dimensiunea etică, care are mai multe problematici subsumate: etica alterității; trecerea de la cunoașterea alterității culturale la recunoașterea acesteia; rezolvarea contradicțiilor dintre normele diferitelor culturi; coerența comunicării interculturale; respectarea normelor eticii universale, ca un cadru de referință pentru morala religioasă, profesională sau deontologică. Aceasta implică reflecții asupra “relației bijective între un individ și caracteristicile culturale definite în absolut” (Abdallah-Pretceille, 2001, 24-25).

În educație, problematica interculturalismului derivă din abordările diversității culturale și modelul social intercultural și poate fi studiat din mai multe unghiuri, din perspectivă multidisciplinară. Opțiunea pentru utilizarea referințelor modelului intercultural este justificată prin caracterul procesual al educației, care are menirea de a identifica și aplica soluții metodologice de realizare a dezideratelor interacționismului social în dinamica lumii globalizate. În lucrările de specialitate se utilizează și termenul de *educație multiculturală*, corespunzând principiilor educative și analizelor contextelor diversității culturale, necesare adoptării metodologiei *educației interculturale*.

Axele problematice ale interculturalismului în educație vizează:

- necesitatea și legitimitatea extinderii ariei problematice educației interculturale și a programelor educative specifice, la nivel global, european, național și zonal;
- fenomenele și procesele sociale care au determinat dezvoltarea domeniului educației interculturale: fenomenul migrației, impactul contactelor culturale, globalizarea la toate nivelurile, care necesită solidaritate socială și dialog intercultural;
- implicațiile epistemologice, ale sociologiei, antropologiei, psihologiei sociale și interculturale, ale științelor educației în dezvoltarea domeniului educației interculturale;
- problematica specifică educației interculturale, din perspectivă pedagogică: abordări

- conceptuale, principii, obiective, conținuturi, metodologii, curriculumul intercultural;
- relația educație interculturală – învățare interculturală, care analizează un demers deductiv: paradigme și modele teoretico-metodologice - construcția cunoașterii privind alteritatea și interacțiunile culturale – competențele interculturale ale indivizilor în societatea multiculturală – performanțele sociale, în contextul diversității culturale.

Referitor la învățarea interculturală de-a lungul întregii vieți, abordarea interculturală poate fi raportată la cei patru piloni educaționali, invocați în Raportul UNESCO al Comisiei Internaționale pentru Educație în secolul XXI (Delors, coord., 2000), care denumesc finalitățile învățării de-a lungul întregii vieți: *a învăța să știi; a învăța să faci; a învăța să trăiești împreună cu alții; a învăța să fii*. Interculturalismul vizează preponderent ultimele două tipuri de învățare, fiind abordarea culturală dinamică, interacțională, manifestată în contextele specifice ale multiculturalismului și având referințe axiologice interdisciplinare, înscrise în normele eticii sociale.

1.2. Problematica educației interculturale

1.2.1. Abordări conceptuale în analiza educației interculturale

Abordările conceptuale relevă procesul de dezvoltare a domeniului educației interculturale, pornind de la concepții diferite până a se ajunge la perspectiva comprehensivă, în spiritul educației prin și pentru diversitatea culturală. Analiza perspectivelor de conceptualizare relevă trei mari etape, în momente apropiate cronologic, după anul 1976, când termenul a fost pus în circulație în cadrul unei Conferinței UNESCO la Nairobi, axată pe recunoașterea diversității culturale și pe găsirea de soluții de prevenire și rezolvare a conflictelor interetnice. Aceste etape sunt:

- a) etapa abordărilor reduționiste, marcată de concepții diferite și definiții concurente ale educației interculturale;
- b) etapa de includere a educației interculturale în sintagma „educației pentru toți”, prin abordări de relaționare și apropiere a semnificațiilor *educației interculturale* și ale *educației incluzive*;
- c) abordarea comprehensivă în spiritul paradigmei *educației pentru diversitatea culturală*, care a îmbogățit semnificațiile educației interculturale prin sintetizarea obiectivelor interculturalismului și care marchează abordarea de noutate. Concepția *educației pentru diversitate culturală* este promovată pe filiera literaturii franceze, care accentuează rolul educației interculturale de a răspunde nevoilor societății actuale multiculturale, marcată

de mai multe tipuri de diversitate (etnică, lingvistică, culturală, religioasă, sexuală): solidaritate socială, învățare/activitate/creativitate colaborativă.

În prima etapă s-au cristalizat mai multe relaționări: „*educația interculturală – educație multiculturală; educație interculturală – educație multiculturală – educație antirasistă; educație interculturală – educație antibias*, care reprezintă eforturile de combatere a tuturor formelor de discriminare” (apud Nedelcu, 2008, pp. 31-37); cea din urmă abordare reprezintă etapa intermediară de trecere la abordările ulterioare, care largesc aria conceptului și îmbogățesc semnificațiile acestuia.

În cea de-a doua etapă, a extensiunii conceptului, abordarea comprehensivă a educației interculturale și a celei incluzive a condus la integrarea acestora în paradigma „educației pentru toți”, promovată de către UNESCO, prin declarațiile de la Jomtien și Dakar. În documentele și programele educaționale europene se valorifică ideea că „trebuie incluși în școală toți copiii, și cei provenind din cadrul minorităților lingvistice, etnice sau culturale, copiii din grupuri îndepărtate sau nomade, copiii străzii sau care lucrează, copiii cu dizabilități sau cei talentați” (Forumul mondial al educației pentru toți, Dakar, 2000).

Atributul comprehensivității a generat demersuri de includere în problematica educației interculturale a preocupărilor mai multor dimensiuni ale „noilor educații”, tangente proceselor interculturalismului (Rey, 1999): educația internațională, educația pentru democrație și civism, educația pentru drepturile omului, educația pentru pace, educația pentru toleranță.

În abordările teoretice, școala incluzivă răspunde mai multor tipuri de nevoi socioșcolare ale elevilor, sintetizate în patru categorii de către Potvin (2013):

- „nevoia de securitate, de înțelegere și de relații de înțelegere: stima de sine, deschiderea către altul, încurajări, așteptări înalte;
- nevoia de recunoaștere ca ființă unică, în: experiențele de viață, originile sale, mediul său cultural, identități, proiectele sale, creativitatea sa, stilul său și ritmul de învățare, forțele și dificultățile sale;
- nevoia de apartenență la un grup: a avea prieteni, a împărtăși o intimitate, a se simți util în clasă sau în școală, a fi coresponsabil, a participa la discuții, la decizii ale activităților, a avea statusuri egale, scopuri comune, învățarea colaborativă;
- nevoia de a înțelege pentru a întreprinde, a căuta și proiecta în viitor: a înțelege codurile culturale, conținuturile disciplinelor, regulile vieții școlare, referințele, scopurile învățării” (Potvin, 2013, 13).

În ceea ce privește aplicarea specializată a celor două dimensiuni educaționale, în practica școlară, obiectivele și metodologia educației interculturale vizează modelele și procesele interculturalismului, în *școala interculturală*, a cărei politică instituțională și ofertă

curriculară țină cont de specificul pluralismului cultural și promovează învățarea interculturală; educația incluzivă este centrată pe integrarea elevilor cu deficiențe fizice și psihice în școala de masă (care devine *școală incluzivă* în acest sens) și pe asistarea psihopedagogică educațională a elevilor cu dificultăți de învățare și probleme comportamentale.

În cea de-a treia etapă, de consolidare a statutului epistemologic sub auspiciile paradigmei *educației pentru diversitatea culturală*, se dezvoltă dimensiunea metodologică a interculturalismului, din două rațiuni: a) oferirea de repere metodologice școlii interculturale, de abordare educațională a diversității culturale și de optimizare a proceselor interculturalismului; b) prevenirea riscului hiperculturalizării în abordările teoretice (Alleman-Ghionda, 1995, p.49).

Perrotti a anticipat această direcție de evoluție, accentuând că „abordarea interculturală nu este o nouă știință, nici o nouă disciplină, ci o nouă metodologie ce caută să integreze în spațiul educațional datele psihologiei, antropologiei, științelor socialului, politicii, culturii, istoriei” (Perotti, 1992).

O listă selectivă a definițiilor educației interculturale evidențiază procesul de dezvoltare conceptuală:

a) „Educația interculturală și cea antirasistă sunt deosebite una de cealaltă. Una este liberală/conservatoare, cealaltă radicală; una este percepută ca descriptivă, cealaltă analitică; una confirmă structurile deja stabilite, cealaltă caută să le schimbe; una apelează în principal la emoții, cealaltă la intelect, una accentuează aspectele socioculturale ale vieții, cealaltă pe cele politice și economice” (Grinter, 1985, apud Nedelcu, 2008, p. 34).

b) Educația interculturală presupune un „proces de predare– învățare incluziv, care implică toți elevii în consolidarea unui puternic sentiment de încredere în sine, întărirea percepțiilor empatice față de persoanele aparținând diferitelor fonduri culturale și promovarea de oportunități egale pentru a-și atinge potențialul maxim” (Tiedt, 1999, p. 18).

c) Educația interculturală are sensuri și obiective puse în relație cu termenul de învățare interculturală, adoptat și recomandat de documentele de politici educaționale europene; învățarea interculturală“ implică dezvoltarea unei ample deschideri față de alte culturi, depășirea stereotipurilor culturale și a le etnocentrismului” (Fennes, Hapgood, 1997, apud Nedelcu, 2008, p. 35).

d) „Educația interculturală oscilează între o problematică a conținuturilor obiective ale cunoașterii și o problematică ce vizează relațiile intersubiective. La nivel cognitiv, pe baza aporturilor cunoștințelor relevate prin disciplinele clasice, ale antropologiei culturale și sociale și ale psihologiei sociale, se are în vedere deconstrucția stereotipurilor și prejudecăților. La nivel comportamental, profesorul este confruntat cu situații conflictuale, care presupun negocierea valorilor, a codurilor de comportament (Cucoș, 2000, pp. 163-164).“

e) Procesele interculturalismului și mijloacele de realizare ale educației interculturale se bazează pe premisa că „a înțelege culturile nu înseamnă a acumula cunoștințe despre acestea, ci a opera un demers, o mișcare, o recunoaștere reciprocă a omului de către om, înseamnă a învăța să gândești despre altul, fără a intra într-un discurs de maestru înainte de a ieși din primatul de identificare și marcare. Pentru aceasta, demersul intercultural trebuie să fie global și pluridimensional, pentru a realiza dinamica și complexitatea și pentru a evita procesul de clasificare” (Abdallah-Pretceille, 1999, pp. 59-60).

f) „Educația interculturală rămâne, înainte de toate, o educație pentru valori, în care obiectivele sunt destinate promovării toleranței și solidarității și în care acțiunile se limitează în principal la favorizarea integrării într-o societate cel mai adesea multiculturală și multilingvistică (Kerzil, Vinsonneau, 2004, p. 109)”.

Definiția a) aduce în prim plan argumentele împotriva abordărilor redirecționiste și apelează la analiza comparativă, pentru a lămuri obiectul de studiu al interculturalismului în educație. Definițiile b) și c) includ incluziunea și învățarea interculturală în aria problematică a educației interculturale; ultimele două definiții marchează extensiunea conceptului, prin abordarea pluridimensională și precizarea de mijloace epistemologice și metodologice în educația interculturală.

Definiția d) aduce în prim plan dimensiunea preponderent axiologică a educației interculturale, care reprezintă elementul de stabilitate în evoluția conceptului, dar și catalizatorul dinamicii câmpului problematic. Cel din urmă atribut îl putem pune în relație cu rolul educației interculturale în consolidarea domeniului *educației pentru cetățenia europeană*. Acest domeniu educațional este în dezvoltare și este analizat de documentele europene, care promovează modalitățile de realizare în curricula școlară.

1.2.2. Finalitățile educației interculturale

Definirea și derivarea finalităților educației interculturale se bazează pe două axe problematice:

- a) formarea conștiinței valorilor interculturalismului, afirmate prin performanțele sociale ale cetățeanului, în contextul diversității culturale; în plan pedagogic, acest deziderat presupune, în primul rând, definirea scopurilor sau obiectivelor de maximă generalitate ale educației interculturale, care vor orienta procesele interculturalismului și curricula interculturală;
- b) dezvoltarea competențelor interculturale, integrate în domeniile de competențe-cheie, necesare învățării interculturale de-a lungul întregii vieți.

Prima dimensiune vizează scopuri ale educației interculturale, derivate din misiunea acesteia, fiind expresia filosofiei educaționale a interculturalismului. Această filozofie generează discursuri teoretice asupra esenței educației interculturale, precum și a posibilității de a fi materializată în practici interculturale în educația permanentă și în școala interculturală, care dispune de expertiză educațională în promovarea interculturalismului.

În documentele Consiliului Europei, obiectivul major al educației interculturale este definit în relație cu caracterul social al acesteia și are în vedere societatea în ansamblu. El se referă la „favorizarea dezvoltării bazelor de relații reciproce între diferite societăți și, în aceeași măsură, între grupurile culturale majoritare și minoritare” (Consiliul Europei, 1995, pp. 42-43).

Abdalah-Pretceille (1989) afirmă că „rolul școlii ar fi de a învăța să administreze apartenențele multicategoriale și nu de a căuta să restabilească maniera autoritară și arbitrară cu referințe culturale presupuse sau reale sau erijate în mit... Printr-o abordare interculturală a pedagogiei, nu este vorba de a constitui o sumă de cunoștințe, de informații, cât mai ales de a propune demersuri interrogative de impulsionare a schimbării, de provocare a unei mutații” (Abdalah-Pretceille, 1989, 170-171).

În această optică, obiectivele generale vizate în școala interculturală sunt (apud Cucoș, 2000, p. 177) :

- conservarea și apărarea diversității culturale a populației școlare, prin: a) adaptarea educatului la mediul propriu, al culturii de origine, al țării și regiunii unde trăiește;
- aplicarea de metodologii specifice de adaptare a educatului la mediul multicultural, prin cultivarea valorilor și modelelor de conduită adecvate coexistenței mai multor grupuri culturale;
- prezervarea unității școlii interculturale, prin privilegierea și evidențierea tuturor culturilor, în manieră interacțională și într-o dinamică continuă, care urmează procesul de dezvoltare culturală prin diversificarea multiculturalismului.

1.2.3. Competențele interculturale în educația permanentă

1.2.3.1. Specificul și dezvoltarea competențelor interculturale

Modelele logicii educaționale centrate pe competențe reanalizează finalitățile educaționale în spiritul cognitivismului și constructivismului pedagogic. Determinările acestor modele în procesul educațional, în care sunt înscrise și abordările privind competențele interculturale, sunt:

- recunoașterea rezultatelor învățării în educația permanentă, în contexte formale,

nonformale și informale;

- elaborarea curriculei, conform modelului centrat pe competențe;
- dezvoltarea de modele de instruire activă și interactivă, cu accent pe învățare, rolul profesorului fiind de consilier, tutor și agent motivator atât al învățării independente, cât și al învățării colaborative;
- dezvoltarea metacogniției, prin stimularea proceselor de autocunoaștere, autoevaluare, monitorizare și reglare a propriului proces de învățare;
- accentuarea funcției formative a evaluării, prin care măsurarea și aprecierea performanțelor școlare și sociale ale elevilor reprezintă mijloace de dezvoltare a capacităților de autoevaluare, autoperfecționare a învățării;
- punerea în valoare a capacităților metacognitive ale copiilor, adolescenților și adulților, în cadrul elaborării și gestionării personale a propriilor proiecte de dezvoltare personală și profesională.

În educația școlară, competențele interculturale sunt dezvoltate în mod progresiv, prin:

- adecvarea proceselor interculturalismului la profilul psihopedagogic și cultural al populației școlare și la caracteristicile școlii interculturale;
- elaborarea de structuri curriculare, care să specifice obiectivele educației interculturale și să realizeze transpoziția didactică a problematicii și valorilor interculturalismului ;
- procese de învățare interculturală, realizată în manieră activă, interactivă și experiențială.

Didacticile limbilor moderne au inițiat demersurile de abordare a competențelor interculturale, prin relativizarea acestora la: atitudinile de deschidere către alte culturi și interesul de a le studia; capacitățile de înțelegere a culturii, de relaționare a elementelor proprii culturii cu ale altor culturi; abilitățile de rezolvare a situațiilor care se ivesc în contactul dintre culturi (Byram, Zarate, 1997, 13-21).

În actualitate, competențele interculturale au o arie problematică mai extinsă și sunt derivate din mai multe categorii de competențe-cheie, recomandate de Comisia Europeană: competențe sociale și civice, competențe de sensibilizare și exprimare culturală, competențe de comunicare în limba maternă și în limbi străine, competența de a învăța să înveți.

Termenul de competență interculturală în educația permanentă specifică sensul general al conceptului și are ca referențial axiologic valorile cheie ale interculturalismului. În acest sens, competențele interculturale desemnează „ansamblul de cunoștințe, deprinderi/abilități, aptitudini și atitudini care facilitează o bună inserție socială în cadrul grupurilor culturale, dialogul intercultural și afirmarea socială în societatea multiculturală” (Bunăiașu, 2015a, p. 45).

Dezvoltarea competențelor interculturale se bazează pe procesul învățării interculturale, pe transferul și operaționalizarea mai multe elemente:

- „atitudini: curiozitate, deschidere pentru combaterea credințelor stereotipe;
- cunoștințe privind grupurile sociale, produsele și practicile acestora din propria cultură sau a altora, privind procesele de interacțiune socială la nivel macro- și micro;
- abilitățile de interacțiune și descoperire: capacitatea de a recepta noi elemente și practici ale altor culturi, explicarea și relaționarea lor adecvată cu cele ale culturii proprii;
- abilități de reflecție și evaluare critică pe baza unor criterii, perspective, practici și produse ale culturii proprii și ale alterității” (Byram și Zarate, 1997).

O analiză a abordărilor conceptuale relevă principalele orientări în definirea competenței interculturale, în literatura de specialitate, începând cu anii 90 ai secolului trecut. În Europa, literatura franceză și germană acordă atenție deosebită conceptului, conturând cadrul cognitiv și elementele componente (Chevrier, 2003, Demorgon, 1996, Lee et al, 2008, Institut National de Recherche Pédagogique, 2007, Brislin și Yoshida, 1994, Deardorf, 2009). Sintetizând referințele asupra conceptului de competență interculturală, Barmeyer și Devoine (2012) relevă două orientări importante:

- abordarea economică, centrată pe realizarea obiectivelor cooperării în grupurile multiculturale, prin eficacitatea comunicării interculturale;
- abordarea umanistă, care aduce în prim plan dezvoltarea indivizilor în spiritul valorilor umanismului, prin contacte culturale și coabitarea armonioasă (op cit, p. 64).

Autorii citați realizează un model structural al competenței interculturale, prin schematizarea unei clasificări realizate prin reunirea prin mai multor contribuții (Barmeyer, 2007, Bolten, 2001, Ogay, 2000). Modelul evidențiază mai multe elementele-cheie ale competenței interculturale, distribuite pe trei dimensiuni: afectivă, cognitivă, comportamentală.

Dimensiunea afectivă atitudini, valori, sensibilitate	Dimensiunea cognitivă notiuni, cunoștințe, înțelegere	Dimensiunea comportamentală capacități, aptitudini, acțiuni
- Empatie - Deschiderea spiritului - Detașare - Atitudinea de a nu judeca - Toleranță la ambiguitate - Toleranță la frustrare - Policentrism	- Cunoașterea de sisteme politice, sociale, economice, manageriale - Cunoașterea unor dimensiuni culturale - Cunoașterea de limbi străine	-Aptitudinea de a aplica cunoștințe -Aptitudine de a comunica -Aptitudinea de a pune în practică cunoștințe lingvistice -Aptitudinea de metacomunicare -Flexibilitatea comportamentală -Autodisciplină

Barmeyer și Devoine, *Le développement collectif de compétences interculturelles dans le contexte d'une organisation binationale : le cas d'Arte*, Annales des Mines - Gérer et comprendre, 1, 107., 2012, p. 65. <http://www.cairn.info/revue-gerer-et-comprendre1-2012-1-page-63.htm>

Tabelul 1.1.: Componentele-cheie ale competenței interculturale

Kerzil și Vinseneau (2004) au sistematizat un set de capacități și competențe relative la obiectivele educației interculturale în școală, precizate în lucrări și documente ale Uniunii

Europene:

- „analiza critică a situațiilor tensionale și de găsirea soluțiilor de rezolvare;
- acceptarea și înțelegerea perspectivelor diferitelor culturi;
- relaționarea adecvată în situații de interacțiune cu persoane provenind din alte culturi;
- cunoașterea și respectarea identității culturale și a altor culturi;
- înțelegerea cutumelor și a valorilor grupurilor etnice;
- familiarizarea cu procesele migrației, cu contextele culturale și modalitățile de exprimare a sentimentelor în culturi diferite;
- manifestarea atitudinilor și valorilor interculturalismului în cunoaștere și acțiuni: empatia, solidaritatea, respectul intercultural, puterea de a face față rasismului, xenofobiei și intoleranței, opoziția față de naționalismul radical” (Institut National de Recherche Pédagogique, 2007, *Approches interculturelles en éducation*, 26, apud Bunăiașu, 2015c).

1.2.3.2. Valorizarea competențelor interculturale în abordările educaționale inovatoare

Educația interculturală integrează, pe de o parte, problematici ale unor dimensiuni educaționale, precizate în subcapitolul 1.2.1; pe de altă parte, aspecte ale educației interculturale sunt incluse în sfera unor domenii ale noilor educații sau în în cadrul unor paradigme educaționale. În acest sens, competențele interculturale au un rol important și un loc bine definit în unele abordări de noutate în educație, dintre care subliniem:

- *educația pentru cetățenie;*
- *învățarea colaborativă în mediile virtuale de învățare, prin valorizarea inteligenței colective;*
- *abordarea psihopedagogică a învățării emoționale.*

Competențele interculturale sunt integrate în structura competențelor vizate de acestea și facilitează dezvoltarea profilului dezirabil al individului, cu conștiința cetățeanului activ și responsabil, cu performanțe profesionale și sociale înalte în învățarea socială, în mediul virtual.

a) Educația pentru cetățenie europeană

Educația pentru cetățenie europeană integrează principii, valori și competențe specifice mai multor dimensiuni educaționale, constituite ca soluții educative la problemele lumii contemporane. Obiectivul major al acesteia, afirmarea socială a conștiinței europene, prin comportamentele cotidiene individuale sau de grup, presupune valorificarea mai multor tipuri de

capacități și competențe. Obiectivele specifice educației pentru cetățenie sunt incluse în trei domenii tematice-cheie, care se referă la dezvoltarea : “a) unei culturi politice; b) unei gândiri critice și a anumitor atitudini și valori; c) unei participări active” (O’Shea, 2003).

O însușire a valorilor-cheie promovate de *educația pentru cetățenie europeană* face trimiteri la componente ale competențelor interculturale, care sunt activate în afirmarea comportamentelor cetățenești și în cristalizarea conștiinței cetățeniei europene :

- atitudine reflexivă asupra problematicii comunității naționale și europene;
- empatizarea cu persoane, grupuri culturale aflate în dificultate, cu risc de excludere socială;
- implicare activă și responsabilă în programe pe teme socio-culturale, în dezvoltarea de strategii de luptă contra rasismului, xenofobiei și discriminării de orice natură;
- promovarea solidarității sociale, a bunei înțelegeri, a respectului, a dialogului intercultural și a colaborării în cadrul comunității și al grupurilor multiculturale;
- interes și implicare în activități de promovare a comportamentului ecologic (éco-citoyen);
- interes pentru dezvoltarea durabilă a comunității, prin implicarea în activități de voluntariat sociale, culturale și educaționale.

b) Învățarea colaborativă în mediile virtuale; inteligența colectivă

Învățarea colaborativă în mediile virtuale transpune principiile și strategiile modelului social al instruirii în educația permanentă, prin curriculumul digital și utilizarea eficientă a noilor tehnologii de informare și comunicare.

Relaționarea educației interculturale cu învățarea colaborativă în mediile virtuale este legitimată de: a) caracterul social al acestui tip de învățare, care presupune aplicarea strategiilor interactive ale instruirii, abilități de comunicare și capacități de organizare și implementare a proiectelor de grup; b) tendințele actuale de utilizare intensivă a noilor tehnologii de informare și comunicare în procesul educațional; c) valorificarea abilităților de învățare colaborativă în dezvoltarea personală și profesională a indivizilor, precum și dezvoltarea organizațională; d) emergența comunicării virtuale, ca mijloc de cunoaștere culturală și interculturală, de realizare a dialogului intercultural și de obținerea de performanțe în grupuri multiculturale.

Caracteristicile *învățării colaborative*, analizate în contextul grupului multicultural de elevi, implică și valorificarea competențelor interculturale ale acestora (Henri și Lundgren-Cayrol, 1998, p24) :

- transferul cunoștințelor pentru deducerea și aplicarea modalității adecvate de înțelegere și asimilare a unui nou conținut;

- realizarea învățării în contexte reale;
- participarea activă a elevului în interacțiunile de grup;
- manifestarea, în mod progresiv, a autonomiei elevului și a capacităților sale de eficientizare a interacțiunilor în cadrul grupului de lucru;
- dezvoltarea capacităților de ordin superior: analiză, sinteză, rezolvare de probleme;
- utilizarea intensivă a strategiilor cognitive și metacognitive eficiente, prin care să fie exploatare la nivel maxim resursele cognitive disponibile;
- sprijinul reciproc între participanți;
- sinergia grupului, manifestată în construcția cunoașterii prin discuții și negocieri privind semnificația termenilor.

Performanțele înalte obținute în învățarea colaborativă sunt determinate de trăsăturile enunțate, de factorii interni și externi descriși în psihologia clasică a învățării, la care se adaugă un factor de noutate în abordările educaționale: **inteligența colectivă**. Conceptul de inteligență colectivă a fost dezvoltat de Pierre Levy, prin acordarea de semnificații, caracteristici și valențe metodologice în pedagogia virtuală („la pédagogie numérique”), începând cu lucrarea *L'Intelligence collective : pour une anthropologie du cyberspace*, apărută în 1994 și continuând cu numeroase alte lucrări și studii aplicative. Valorizarea inteligenței colective în practici educaționale ale curriculumului digital, formal sau nonformal, în educația școlară sau în cea a adulților reprezintă o paradigmă a reformei educației, o revoluție în domeniul instruirii. Aceasta este o „intelență distribuită peste tot, valorizată în mod continuu, care rezultă dintr-o mobilizare efectivă a competențelor” (Levy, 1994).

Pierre Levy introduce o nouă competență-cheie în educația permanentă: “la curation de données” (termen pus în circulație o dată cu emergența Web 2.0, care tradus înseamna tratarea, prelucrarea datelor în mediul virtual). Elementele noii competențe-cheie sunt distribuite pe trei dimensiuni: „intelență personală, inteligență critică a surselor și inteligență colectivă” (Levy, 2015). Aceste tipuri de inteligență activează procese și mecanisme psihice în managementul datelor, al comunicării și al procesului învățării colaborative. La nivelul celei de-a treia dimensiuni mai ales sunt valorificate abilitățile și atitudinile interculturale ale participanților.

	Conștiință	Semnificație	Memorie
Intelență personală	Managementul atenției: -prioritizarea subiectelor; - căutarea surselor;	Interpretare: -elaborarea de ipoteze; -analiza datelor.	Managementul memoriei - conservarea categoriilor de surse; - gestionarea surselor utilizate uzual.

Inteligența critică a surselor	Critică externă: -diversificarea surselor; - căutarea de date.	Critică internă: -identificarea categoriilor; -identificarea descrierilor.	Critică problematică: -evaluarea transparenței. -identificarea agendei.
Inteligența colectivă	Comunicare sinergică: -memorie globală; -memorie locală.	Libertate: -responsabilitate; -utilizarea posibilităților .	Învățare colaborativă: -externalizare tacită; -externalizare implicită.

Pierre Levy, 18 iunie 2015, *La Conference Journées du e-learning*, l'Université Jean Moulin Lyon 3.

Tabelul 1.2. Componentele competenței - cheie “la curation de données”

b) Abordarea psihopedagogică a competențelor emoționale

Ideile despre învățarea emoțională se sprijină pe teoria inteligenței emoționale, dezvoltată de către Goleman. Inteligența emoțională se referă la înțelegerea corectă a emoțiilor personale și a celor din jur, la gestionarea eficientă a acestora și a situațiilor care le pot produce și la abordarea constructivă a emoțiilor și sentimentelor. Nivelul inteligenței emoționale determină performanțele în învățarea emoțională, care devine, la rândul ei, obiect de studiu al psihologiei, pedagogiei și altor științe sociale.

Elementele componente ale inteligenței emoționale sunt (Goleman, 2001):

- autocunoașterea: autocunoaștere emoțională, încrederea în sine și stima de sine;
- autocontrolul: autocontrol emoțional, adaptabilitatea, orientarea spre rezultate prestabilite, optimismul, inițiativa, perseverența;
- conștiința socială: empatia, orientarea spre sarcină;
- managementul relațiilor interpersonale: abilități de relaționare și comunicare, orientare spre dezvoltarea sinergiei de grup, leadershipul, gestionarea adecvată a schimbărilor, persuasiunea, managementul stărilor tensionale (negocierea și soluționarea conflictelor), munca în echipă și în grup.

Conceptul de competență emoțională a fost pus în circulație de Saarni (1988) și a generat mai multe modele explicative. Un model comprehensiv este cel avansat de Mikolajczak (2014), care analizează cinci competențe emoționale de bază, în jurul cărora se articulează mai multe competențe derivate.

Competențe	<i>Dimensiunea intrapersonală</i>	<i>Dimensiunea interpersonală</i>
<i>Identificarea</i>	recunoașterea propriilor emoții;	recunoașterea emoțiilor altora;
<i>Comprehensiunea</i>	înțelegerea cauzelor și implicațiilor propriilor emoții;	înțelegerea cauzelor și a consecințelor emoțiilor altora;
<i>Expresia</i>	exprimarea emoțiilor personale, într-o	acceptarea manifestării emoționale a altora

	manieră care să le facă acceptabile social;	
<i>Reglarea</i>	gestionarea eficientă a stresului și a emoțiilor proprii;	gestionarea adecvată a emoțiilor și stresului altora;
<i>Utilizarea</i>	utilizarea emoțiilor proprii, în scopul creșterii eficacității lor la nivelul reflexiv, al deciziilor și al acțiunilor.	gestionarea și utilizarea emoțiilor altora, în scopul creșterii eficacității lor la nivelul reflexiv, al deciziilor și al acțiunilor de grup.

Mikolajczack, M., (coord), Quoidbach, J., Kotsou, I., Nelis, D., *Les compétences émotionnelles*, Paris, Dunod, 2014, p.7.

Tabelul 1.3. Competențe emoționale de bază

Pe dimensiunea interpersonală, elemente ale competențelor interculturale (înțelegerea altărității culturale, empatia interculturală) sunt activate în dezvoltarea competențelor emoționale de bază și se regăsesc în cadrul celor derivate. De asemenea, procesele interculturalismului au o componentă emoțională importantă, analizate de psihologia interculturală (anxietatea provocată de situațiile de aculturație, de integrarea culturală).

Strategiile de dezvoltare durabilă a competențelor emoționale se bazează pe cunoașterea în domeniul plasticității sistemului nervos central și pe stimularea motivației, factori favorabili schimbărilor. Dezvoltarea competențelor emoționale se realizează etapizat, astfel (Quoidbach, 2014, 249-258):

- elaborarea unui plan de acțiune globală, structurat pe trei categorii de strategii: a) strategia remedierii, în cazul problemelor emoționale; b) strategia excelenței, de valorificare a echilibrului emoțional și a potențialului emoțiilor pozitive de a genera performanțe sociale și profesionale; c) strategia polivalenței, utilă în creșterea flexibilității comportamentale, prin activarea tuturor competențelor emoționale;
- identificarea barierelor și a pârgurilor în schimbarea caracteristicilor emoționale;
- fixarea de obiective realiste, calibrate și operaționale – “*metoda PEACE: pozitiv, jovial-enjoué, acompaniat de condiții de reușită, controlabil, eșalonat în timp*”;
- realizarea de activități adaptate situațiilor care generează emoții pozitive sau negative și aplicate diferențiat, în funcție de caracteristicile psihologice și culturale ale persoanelor sau grupurilor.

Într-un studiu pe tema pedagogiei învățării emoționale, Ilie Bădescu (2014) analizează teoria inteligenței emoționale, din perspectiva *noologiei*. Conform acestei orientări, „există în lume energii necreate, latențe sufletești, care pot fi actualizate numai prin anumite tipuri de trăiri și anume prin trăirile curate, înălțătoare. Acesta sunt, la rândul lor fixate în cadre noologice sau spirituale și în latențe sufletești care pot fi asimilate la ceea ce am putea desemna printr-o noțiune înrudită cu cea a lui Goleman și anume prin conceptul de *sentimente inteligente*” (Bădescu, 2014). Dezvoltarea sentimentelor inteligente (sentimentul familial, sentimentul religios,

generozitatea, iubirea, iertarea, modestia etc) devine obiectul pedagogiei emoționale. Metodele de bază ale acestei pedagogii sunt centrate pe cunoașterea, înțelegerea, valorizarea, manifestarea și conștientizarea modelelor de conduită din “arhiva memoriei personale și colective.” (op cit).

Pedagogia emoțională apelează mai ales la valorificarea experiențelor de viață și a succesului datorat sentimentelor bune și construirea de strategii personale și de grup pentru realizarea echilibrului emoțional și coeziunea grupului/clasei de elevi. Prin extrapolare, putem afirma că pedagogia învățării emoționale oferă școlii interculturale cadre metodologice pentru dezvoltarea unor sentimente, capacități și atitudini interculturale:

- stima de sine și față de identitatea națională și culturală;
- respectul propriilor valori culturale și ale altora;
- empatizarea cu problemele celor aflați în situații dificile, privind toleranța, integrarea culturală, socializarea;
- interes și inițiative în dezvoltarea coeziunii grupului sau a clasei multiculturale;
- manifestarea aspectelor expresive ale comunicării interculturale, care mijlocesc decodificarea adecvată a mesajelor, empatia, afirmarea sentimentelor și atitudinilor pozitive.

1.3. Dimensiunea europeană a educației interculturale

1.3.1. Principii și documente strategice europene

Dimensiunea europeană a educației interculturale s-a cristalizat simultan cu procesul construcției și evoluției europene și integrează documentele strategice, acțiunile organismelor europene privind promovarea diversității culturale și a orientării interculturale în sistemele educaționale din țările membre. Principiile directoare ale educației interculturale în Europa, enunțate de către UNESCO, sunt:

- 1) „Educația interculturală respectă diversitatea culturală a elevului, prin oferirea tuturor a unui învățământ de calitate, apropiat și adaptat, din punct de vedere cultural.
- 2) Educația interculturală oferă fiecărui elev cunoștințele, atitudinile și competențele culturale necesare pentru a putea participa activ la viața societății.
- 3) Educația interculturală oferă tuturor elevilor cunoștințele, atitudinile și competențele culturale, care le permit să contribuie la respectul, înțelegerea și solidaritatea între indivizi, grupuri etnice, sociale, culturale, națiuni”. (UNESCO, 35-41)

Conform primului principiu, organismele europene recomandă și monitorizează strategiile naționale privind respectarea diversității culturale, dimensiunea culturală și

interculturală a sistemelor educaționale. Cel de-al doilea principiu invocă egalitatea de șanse a fiecărui elev de a se afirma social, indiferent de identitatea culturală. În acest sens, Comisia europeană analizează politicile educative naționale și intervine, în scopul aplicării acestui principiu. În virtutea celui de-al treilea principiu, organismele europene se asigură dacă politicile educaționale din statele membre promovează interculturalismul în curriculumul național și dacă încurajează utilizarea metodelor adecvate de dezvoltare a competențelor și conduitelor interculturale ale elevilor.

Principalele documente și strategii europene care au mobilizat demersurile de promovare a educației interculturale în Europa sunt (Institut National de Recherche Pédagogique, 2007, 30-38, Meunier, 2008, pp. 103-115):

- Recomandarea UNESCO (1974) privind înțelegerea, cooperarea și pacea internațională și educația relativă la drepturile omului și libertățile fundamentale;
- politicile educative multiculturale ale Consiliului Europei, din anii 1960, 1970, 1980;
- Directiva Comunității Economice Europene (1977), privind școlarizarea copiilor proveniți din familii imigrante;
- axarea discursului european, începând cu anii 1980, pe problematica interculturalismului și pe modalitățile de promovare a educației interculturale în sistemele de învățământ;
- Carta Europeană a limbilor regionale și minoritare (1992), elaborată de Consiliul Europei;
- Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale (Consiliul Europei), care pune accentul pe respectarea identității etnice, lingvistice, culturale, religioase a fiecărui individ și pe asigurarea condițiilor de exprimare, de conservare și dezvoltare a identității culturale;
- Crearea Centrului European pentru limbi moderne, în anul 1994 și elaborarea
- Recomandării Comitetului de Miniștri, privind abordarea comunicării interculturale și a plurilingvismului; acestea sunt obiective politice fundamentale și se cer a fi introduse în formarea inițială și continuă a profesorilor;
- elaborarea kitului de publicații Eurydice de către Comisia Europeană (2004), în care sunt analizate comparativ abordările interculturale din sistemele de învățământ ale statelor membre.

În Eurydice (2004), Comisia Europeană recomandă ca țările europene (Uniunea Europeană, țări candidate și țări din zona AELE/EEE) să aibă în vedere abordarea interculturală în sistemul educațional. Ea trebuie „să permită școlii să gestioneze diversitatea culturală, care este crescută în urma fenomenelor migrației din ultimele decenii și se înscrie într-un învățământ sau în activități destinate tuturor elevilor, imigranți și nativi” (Eurydice, 2004, p. 57).

În ceea ce privește obiectivele educației interculturale, sunt evidențiate trei orientări:

- „învățarea diversității culturale, pentru dezvoltarea valorilor de respect și toleranță la elevi; anumite țări consideră că lupta contra rasismului și a xenofobiei fac parte din această dimensiune;
- abordarea europeană care favorizează dezvoltarea sentimentului de identitate europeană al elevilor, prin cunoștințe despre trăsăturile culturale ale populațiilor europene, despre istoria Europei și locul pe care îl ocupă țara lor în Europa;
- abordarea internațională, care interesându-se de problemele socioeconomice, istorice și actuale ale relațiilor dintre țări (în special între cele din nord și cele din sud) și de fenomenele migrației care rezultă, favorizează înțelegerea diversității culturale” (Eurydice, 2004, p.57).

În documentul “*Livre blanc sur le dialogue interculturel*” (Strasbourg, 7 mai 2008) sunt recomandate strategii pe care țările europene ar trebui să le aplice în politicile educative (op cit, pp. 33-34):

a) La nivelul învățământul primar și secundar:

- activitățile didactice vor fi astfel calibrate, încât să faciliteze, în egală măsură, atât dezvoltarea capacităților și deprinderilor intelectuale, cât și dezvoltarea personală, a atitudinilor necesare vieții în societate; ca vector al pregătirii pentru cetățenia activă, școala trebuie să asigure conștientizarea valorilor drepturilor omului și să favorizeze deschiderea către alte culturi;
- perspectiva interculturală trebuie să fie prezentă în toate disciplinele școlare, dintre care Istoria, limbile străine și învățământul religios reprezintă priorități ale interculturalismului în curriculumul școlar;

b) La nivelul învățământului superior și al cercetării:

- programele academice și activitățile din universități trebuie să vizeze, într-o mare măsură, dezvoltarea dialogului intercultural;
- de la învățământul universitar se așteaptă formarea “intelectualilor interculturali”, care vor juca un rol central în viața publică;
- o componentă importantă a cercetării universitare va viza problematica învățării interculturale.

În ultimele analize Eurydice și în studiile de analiză comparativă a interculturalismului, se arată că țările Uniunii Europene au adoptat recomandările Consiliului Europei și Comisiei Europene în politicile educative, cu unele note specifice privind strategiile, programele și introducerea interculturalismului în curriculum. Diferențe mai mari sunt evidente în domeniul curricular și în practicile educaționale, unde consistența interculturală este mai mare în țările

vest-europene. Decalajul este explicabil, în primul rând, prin avansul istoric al legislației, care a trebuit să fie conformă realităților sociale, privind asimilarea și integrarea imigranților și multiculturalismul mai accentuat.

1.3.2. Programe europene de promovare a interculturalismului

Programele și proiectele europene ale Consiliului Europei și Comisiei Europene privind diversitatea culturală sunt centrate pe dezvoltarea și armonizarea legislației sistemelor educative și a curriculei. Trei categorii de proiecte educaționale sunt promovate pe plan european (Institut National de Recherche Pédagogique, 2007, p.33, Meunier, 2008, p.105):

- a) proiecte de asimilare, centrate pe programe speciale destinate elevilor imigranți, a căror identitate culturală nu este încă reprezentată în curricula țărilor care i-a primit;
- b) proiecte integrative, bazate pe: promovarea valorilor educației pentru diversitate culturală; dezvoltarea competențelor sociale, evidențiate prin optimizarea relațiilor sociale și a dialogului intercultural; facilitarea înțelegerii alterității culturale; favorizarea schimburilor culturale, a solidarității și cooperării între culturi;
- c) proiecte umaniste, dezvoltate pe concepte și practici ale drepturilor omului și luptei contra rasismului. Aceste proiecte vizează dobândirea de cunoștințe și competențe interculturale, care să favorizeze implicarea activă a cetățenilor în dezvoltarea societății democratice multiculturale.

Programele de educație și formare profesională, gestionate de către Comisia Europeană în perioada 2007-2013 au fost : Învățare pe tot parcursul vieții (Lifelong Learning Programme), Erasmus Mundus 2013, Tempus, Cooperări bilaterale, Programul universitar de mobilitate Intra-ACP (http://eacea.ec.europa.eu/education/index_en.php). În mod explicit sau implicit, toate aceste programe au vizat diversitatea culturală și promovează dialogul intercultural în educația și formarea profesională.

Programul Învățare pe tot parcursul vieții (Lifelong Learning Programme) a integrat proiecte, strategii și oportunități de învățare în educația permanentă, în sensul competențelor-cheie definite de Comisia Europeană. În cadrul acestuia au fost desfășurate mai multe programe sectoriale (Comenius, Erasmus, Leonardo da Vinci, Grundtvig), programe transversale și Programul Jean Monnet. Înscrise în obiectivele generale ale *Lifelong Learning Programme*, acestea sunt programe specializate, pe niveluri ale sistemului educațional. *Programul Comenius* a fost adresat învățământului preșcolar, primar și secundar, *Erasmus* a vizat învățământul superior, *Leonardo da Vinci* – învățământul vocațional și formare profesională și *Grundtvig* – educația adulților.

Programul Comenius a vizat în mod explicit și consistent educația interculturală, prin: a) facilitarea și susținerea inițiativelor de învățare interculturală în școli; b) promovarea luptei contra rasismului și a xenofobiei, prin proiecte educaționale; c) dezvoltarea dimensiunii interculturale în formarea continuă a profesorilor; d) susținerea educației copiilor, ai căror părinți sunt muncitori străini sau călătoresc în scopuri profesionale; e) asigurarea condițiilor educaționale pentru copiii cu risc de excludere socială.

Educația interculturală a fost vizată consistent și în cadrul Programului Erasmus, prin mobilitățile cadrelor didactice și a studenților în spațiul universitar al Comunității Europene, care au favorizat comunicarea interculturală, schimbul de experiențe didactice și culturale.

Programul Erasmus Mundus 2013 a fost axat pe cooperarea dintre țările Uniunii Europene cu țările terțe, în domeniul educației universitare. Programul a contribuit la creșterea vizibilității și atractivității învățământului superior european, dezvoltarea de programe și strategii de sporire a calității educației universitare.

Programul Tempus a fost implementat prin proiecte de cooperare universitară în țările din Europa de Est, Asia Centrală, Balcanii de Vest și regiunea mediteraneeană. Proiectele au fost centrate pe: a) asigurarea condițiilor de modernizare a învățământului superior în țările partenere, în sensul direcțiilor și valorilor educaționale europene; b) creșterea capacității instituționale în domeniul cooperării internaționale; c) dezvoltarea resurselor umane din instituțiile de învățământ superior ale țărilor partenere; d) înțelegerea reciprocă a trăsăturilor culturale ale țărilor.

Programul Cooperări bilaterale a constat în desfășurarea de proiecte de cooperare între țările Uniunii Europene cu țările dezvoltate, în special cu cele din America de Nord și din zona Asia-Pacific. Direcțiile de dezvoltare au fost calitatea educației în învățământul universitar, îmbunătățirea programelor de formare profesională și interculturalitatea. Incluzând parteneriate între sisteme educaționale dezvoltate, programul a avut în vedere asigurarea condițiilor pentru crearea unor cadre internaționale ale calității în educație și promovarea de bune practici internaționale, de contact între culturi și de învățare interculturală.

Programul universitar de mobilitate Intra-ACP a constat în stabilirea de parteneriate între instituții de învățământ superior din Africa, Caraibe și Pacific (ACP), finanțate de către Comisia Europeană, pentru dezvoltarea instituțională și a curriculei universitare, burse de studii și cercetare. Obiectivul intercultural a fost realizat prin contacte și schimburi culturale, prin stagii de mobilitate, promovarea avantajelor diversității culturale.

În perioada 2014-2020, programele Comisiei Europene care vizează domeniul social, educațional și cultural sunt : Erasmus +, Europa creativă, Europa pentru cetățeni. Programul Erasmus+ vizează educația universitară, continuând Programul Erasmus, din perioada 2007-2013. În domeniul educațional, celelalte două programe vizează inițiativele comunității locale și

societății civile în zona educației nonformale, dar cu o accentuată dimensiune interculturală. Promovarea cetățeniei europene și dialogul intercultural reprezintă elementul comun al acestor programe.

1.3.3. Educația interculturală în Franța

Școala franceză este, prin tradiție, adeptă a modelului asimilării, misiunea sa fiind de a facilita înțelegerea și inculcarea valorilor republicane, de a forma elevii în spiritul conștiinței cetățeniei, “de a asigura mai bine coeziunea societății, de a controla mai bine corpul social și de a favoriza emergența unei națiuni” (Obin, Obin-Coulon, 1999, p. 108).

Documentele de reglementare a educației multiculturale, începând cu anii 1970 și reformele educaționale ulterioare au condus la deschideri interculturale majore și la consistență intercultural integrativă, transformaționistă, în curricula națională. Principalele perioade în evoluția interculturalismului în sistemul educațional francez sunt: a) anii 1970, când s-au reglementat mai multe inițiative privind educația interculturală în Franța; b) deschiderea interculturală, începând cu anii 1980; c) cristalizarea educației pentru cetățenie, în anii 2000.

Momentele de referință ale etapei anilor 1970 sunt (apud Meunier, 2008, 231-242):

- Circulara din 9 aprilie 1975, care precizează o nouă orientare în învățământul francez: organizarea de cursuri de limba maternă și de cunoaștere a culturii de origine (*Les enseignements de langue et de culture d'origine - ELCO*);
- organizarea de cursuri pentru elevii străini, de alfabetizare inițială, de adaptare și integrare, în cadrul claselor experimentale (*Les classes d'intégration - CLIN, d'adaptation - CLAD et les cours de rattrapage intégré -CRI*);
- implementarea de proiecte de acțiuni educative (*Les projets d'action éducative - PAE*), prin care fiecare instituție școlară are la dispoziție 10% din timp, pentru a aplica inițiative în dezvoltarea de parteneriate externe, demersuri pedagogice pentru favorizarea reușitei școlare,
- activități specifice diversității culturale a elevilor;
- Circulara din 25 ianuarie 1978, prin care educația interculturală are caracter oficial în Franța și prin care sunt promovate activitățile interculturale, la toate nivelurile sistemului de învățământ.

În această perioadă, abordarea educațională a interculturalismului se reduce la dimensiunea cognitivă, de descoperire a altor culturi. Însă, are meritul de a pregăti deschiderile interculturale majore din etapele următoare.

Ce-a de-a doua etapă, cuprinzând anii 1980 și 1990, are ca referințe (Meunier, 2008, pp.

243- 255):

- a) inițierea unui program amplu de luptă contra inegalității sociale, în anul 1981:
- b) *Modelul intercultural ZEP - Les zones d'éducation prioritaire*. Obiectivul educațional al programului a fost “recunoașterea culturală a elevilor și luarea în considerare a culturii lor în cadrul instituției școlare, în scopul de a îmbogăți cultura națională” (op cit, p. 244);
- c) redimensionări ale curriculei, în sensul Raportul lui Jacques Berque (1985), care pune
- d) accentul pe principiul “educației pentru pluralismul civilizațiilor” . Conform acestui principiu, „cultura în care vom forma toți elevii, fără a înceta să fie cultura generală comună, se va îmbogăți prin aportul culturii altora, în care copiii imigranților vor fi vectorii. Cultura franceză posedă, de asemenea o tradiție umanistă îndelungată, care permite această deschidere de perspective. Câștigul care trebuie să fie realizat depășește cu mult cadrul școlar (Berque, 1985, p. 44).
- e) *Modelul de contract educativ local (Le modèle du Contrat éducatif local – CEL)*, reglementat prin reforma educațională din anul 1998 și care are ca idee centrală crearea, la nivel local, a spațiilor educaționale destinate socializării și solidarității, prin reflecții, cunoaștere culturală, activități în grupuri multiculturale (școlare, perișcolare sau extrașcolare);
- f) aplicarea de noi modalități de integrare școlară a elevilor alofoni, în sensul Cicularei din 20 mai 2002, prin care toți elevii veniți în Franța au șanse egale în urmarea învățământul obligatoriu, de la 6 la 16 ani. În momentul primirii, ei sunt înscriși în clasa normală, care corespunde nivelului lor, beneficiind în același timp de cursuri de limba franceză.

Începând cu anii 1990, este evidentă dimensiunea interculturală a curriculumului în Franța, unde fiecare disciplină școlară sau program educațional are deschideri interculturale explicite. Educația interculturală este corelată cu educația pentru cetățenie și cu educația pentru dezvoltarea durabilă. Politicile educative susțin dimensiunea interculturală a curriculumului, atât în planul conținuturilor, cât și al strategiilor educaționale.

În anul 2003, se adoptă o strategie națională de dezvoltare durabilă, iar în învățământul primar și secundar sunt generalizate demersuri pedagogice în acest sens. În Raportul Stasi, privind aplicarea principiului laicității al Republicii (2003), se stabilesc orientări privind abordarea interculturalismului în curriculum, care este bazat pe valorile republicane și ale diversității culturale. Diversitatea culturală este fundamentul unității naționale, iar strategiile educaționale trebuie puse în scopul “formării viitorilor cetățeni, cu formație intelectuală și critică” (apud Institut National de Recherche Pédagogique, 2007, p.64). Curricula trebuie să favorizeze lupta împotriva prejudecăților, a ignoranței privind structura multiculturală a națiunii franceze.

Pedagogia în spiritul valorilor laicității (“Pédagogie de la laïcité”) aduce în prim plan

principii metodologice în școala interculturală din Franța, oficializate de către Ministerul Educației Naționale, al Învățământului Superior și al Cercetării, prin Circulara din 13 aprilie 2007, privind Carta laicității în serviciile publice (*Laïcité et liberté religieuse. Recueil de textes et de jurisprudence*, Paris, 2011). Libertatea de conștiință și a celei ideologice, dezideratul “*bien vivre ensemble*” catalizează discursul pedagogiei laicității spre următoarele problematice (Haut Conseil à l’Intégration, Ministère De L’Éducation Nationale, coord. Bidar, 2012, 25-50) :

- a) dezvoltarea personalității elevilor în mod echilibrat, pe două dimensiuni: identitatea personală și identitatea cetățenească;
- b) desfășurarea procesului de învățământ într-un spațiu educațional imparțial și protecția copiilor împotriva oricăror condiționări ideologice; în acest sens, se acordă o atenție deosebită centrelor de documentare și informare, locurilor de socializare, mediului în care au loc activitățile extrașcolare;
- c) rolul mijloacelor pedagogice în lupta împotriva tuturor formelor de violență, manifeste sau simbolice: sexismul, rasismul, antisemitismul, homofobia și dogmatismul sau prozeletismul religios.

Situațiile de instruire din disciplinele socio-umane sunt axate mai ales pe reflecții asupra structurii multiculturale a națiunii, pe oferirea de repere cognitive pentru dezvoltarea reprezentărilor și a gândirii critice privind diversitatea culturală, ocazionarea de experiențe de învățare interculturală; acestea prevalează cunoștințelor despre comunitatea franceză, istoria colonială, istoria religioasă. Toate aceste preocupări se înscriu într-o logică a învățării interculturale, care “permite să furnizeze elevilor elemente de reflecție pentru a depăși o viziune esențialistă a națiunii, de găsi repere asupra diversității culturale a societății lor” (Lorcerie, 2003, p. 264).

Traseul evolutiv parcurs, de la rezolvarea problemelor copiilor proveniți din familii de imigranți la educația pentru cetățenie marchează dinamica interculturalismului în educație. De la centrarea pe obiective de cunoaștere și respectarea alterității culturale la cele care vizează construirea identității sociale prin diversitatea culturală, educația interculturală și-a redefinit misiunea sa. Această nouă misiune vizează dezvoltarea conștiinței cetățeniei active în societatea democratică multiculturală.

Din aceste rațiuni, modelul educațional francez este considerat un referențial în problema interculturalismului, a cărui dinamică se traduce “prin punerea înaintea educației pentru democrație într-un context pluralist, a cetățeniei în contextul mondializării, al antirasismului, al dezvoltării durabile”(Lorcerie, 2005, apud Institut National de Recherche Pédagogique, 2007, p. p.64).

CAPITOLUL 2: CURRICULUMUL INTERCULTURAL

2.1. Conceptul de curriculum intercultural

Conceptualizarea curriculumului intercultural este un demers la baza căruia stau mai multe orientări: a) pedagogia diversității curriculare și opțiunile metodologice de realizare a obiectivelor educației interculturale; b) epistemologia curriculumului, a cărei evoluție este marcată de trecerea de la modelul raționalist al lui Tyler (1949) la perspectiva “înțelegerii curriculumului”, care „se referă la acele practici instituționale și discursive, structuri, imagini și experiențe, care sunt identificate și analizate în diferite moduri: politic, rasial, autobiografic, fenomenologic, teoretic, în termeni de gen sau de reconstrucție” (Pinar et al., 1995, p.16); c) analiza comprehensivă a curriculumului, în spiritul abordării multidimensionale, pe trei planuri: structural, procesual și al produselor curriculare (Potolea, 2002, pp.70-71).

„În sens larg, curriculumul intercultural reprezintă un proiect educativ holistic, cuprinzând ansamblul proceselor educative și experiențele de învățare interculturală, în contexte formale, nonformale și informale din cadrul educației permanente. În sens restrâns, curriculumul intercultural este reprezentat de totalitatea documentelor, proiectelor și programelor educaționale, care vizează dezvoltarea competențelor interculturale și abilităților de viață ale indivizilor, în societatea multiculturală” (Bunăiașu, 2015a, p. 45).

În sensul analizei multidimensionale, curriculumul intercultural școlar include trei planuri de analiză: planul structural, cel procesual și planul produselor curriculare.

Planul structural de analiză este reprezentat de componentele curriculumului intercultural:

- a) *finalitățile educaționale*, definite în termeni de competențe generale și specifice, ale căror componente de bază sunt cunoștințe, deprinderi/abilități și atitudini care facilitează performanțele sociale ale elevilor, în contextul diversității culturale;
- b) *conținuturile curriculare*, la nivelul disciplinelor școlare existente în curriculumul oficial sau a unor teme cross-curriculare abordabile în cadrul curriculumului la decizia școlii;
- c) *strategii de instruire* relevante finalităților interculturale: strategii ale instruirii constructiviste, strategii interactive, metode și tehnici de comunicare în medii interculturale;
- d) *strategii de evaluare*, bazate pe criterii de evaluare holistice și metode alternative, relevante pentru aprecierea calitativă a dezvoltării competențelor interculturale, care au un caracter preponderent transversal.

Planul procesual indică etapele procesului curricular:

- a) *analiza curriculară* a contextului cultural, a relațiilor interculturale și a nevoilor cultural-educative;
- b) *proiectarea curriculumului intercultural*, în spiritul modelului proiectării curriculare centrată pe competențe (interculturale, în acest caz);
- c) *implementarea curriculumului*, prin strategii de instruire specifice învățării interculturale și strategii manageriale de eficientizare a aplicării programelor;
- d) *evaluarea curriculumului intercultural*, prin raportare: adecvarea la modelele educaționale europene și la contextul multicultural, în care se aplică; operaționalitatea; impactul curriculei interculturale asupra elevilor și altor factori educativi.

Planul produselor curriculare analizează redimensionările curriculare la nivelul planurilor de învățământ, programelor școlare, manualelor și auxiliarelor curriculare. Integrarea valorilor interculturalismului și ale structurilor curriculare centrate pe dezvoltarea competențelor interculturale variază de la un sistem de învățământ la altul, în funcție de modelul intercultural adoptat și de caracteristicile societății. Chiar și între țările Uniunii Europene, ale căror politici educaționale susțin prioritar educația și școala interculturală există diferențe în acest sens. O analiză comparativă relevă modele educaționale care includ interculturalismul în toate disciplinele școlare și acordă o pondere însemnată activităților integrate, de valorizare și dezvoltare a experiențelor interculturale ale elevilor și sisteme educaționale (ale unor țări în dezvoltare) care nu au încă o consistență curriculară în acest sens și care se bazează pe discipline pentru minoritari, discipline opționale sau unități de conținut sau activități tematice. O analiză mai detaliată este prezentată în subcapitolul dedicat modelelor curriculare ale interculturalismului.

Analiza conceptului de curriculum intercultural relevă o serie de trăsături esențiale ale acestuia:

- reprezintă un termen derivat din sfera conceptuală a curriculumului educațional;
- consistența conceptuală este dată de analiza multidimensională, care asigură caracterul comprehensiv al curriculumului;
- este un “concept-construct” (Potolea, 2002, p.82), care este restructurat și dezvoltat în funcție de evoluțiile din planul teoriei curriculare, a problematicii interculturalismului și a opțiunilor paradigmatică și metodologice ale educației interculturale;
- reprezintă un domeniu curricular care valorifică primordial abordarea postmodernă a curriculumului, prin analize ale contextelor culturale în care se dezvoltă și instituționalizează, prin reconstrucții curriculare în școala interculturală;
- acordarea unei atenții deosebite curriculumului ascuns, ale cărui elemente psihosociale

- constituie surse ale învățării interculturale și condiții de eficiență ale comunicării
- interculturale.

2.2. Principii ale curriculumului intercultural

Principiile curriculumului intercultural sunt derivate din cele ale curriculumului educațional, fiind aserțiuni cu caracter normativ și reglator în dezvoltarea de modele curriculare ale interculturalismului și de metodologii adecvate contextelor sociale și ale școlii interculturale. Prin adaptarea tipurilor de principii curriculare, pot fi decelate mai multe categorii de principii ale curriculumului intercultural:

1. Principii relative la elementele structurale ale curriculumului intercultural, definite în maniera abordării structural-raționaliste a lui Ralph Tyler (1950) adaptată la orientările postmoderne. Aceste principii constau în orientări care răspund necesităților sociale și educaționale:

- *principiul analizei problematicii lumii contemporane*, al contextului european și național de realizare a educației interculturale și de formare a cetățeniei active, obiectivat în definirea de obiective generale ale redimensionării curriculare, la nivelul Uniunii Europene și la nivel național;
- *principiul analizei nevoilor educaționale și a expectanțelor educabililor*, privind introducerea interculturalismului în programele școlare și activitățile extracurriculare;
- *principiul restructurării conținuturilor învățământului*, din perspectiva introducerii valorilor, normelor și temelor interculturalismului structurate atât în cultura generală, cât și în cadrul unor discipline de specialitate;
- *principiul integrării metodice a experiențelor de învățare interculturală*, prin dezvoltarea de strategii și metodologii de instruire, care să faciliteze realizarea obiectivelor educației interculturale, prin învățare activă, prin cooperare, între persoane și grupuri aparținând mai multor culturi;
- *principiul aprecierii performanțelor școlare și sociale în contextul diversității culturale*, prin utilizarea de strategii alternative de evaluare, care să favorizeze și dezvoltarea de proiecte personale de dezvoltare a cetățeniei active în societatea multiculturală;

2. Principii referitoare la natura și dezvoltarea curriculumului intercultural (adaptare după Wynn, De Young, Wynn, 1992, apud Bunăiașu, 2011, pp. 75-77):

- a) *Principiul orientării filosofice*. Curriculumul intercultural trebuie să fie fundamentat pe o filosofie educațională bazată pe valorile sociale și umaniste din societatea multiculturală modernă.

- b) *Principiul individualizării.* Curriculumul intercultural trebuie să fie adaptat posibilităților și ritmului de învățare socială ale educabililor.
- c) *Principiul realismului.* Curriculumul intercultural trebuie să fie centrat pe caracteristicile și tendințele de dezvoltare ale societății multiculturale și pe nevoile autentice de formare a dimensiunii sociale a personalității indivizilor.
- d) *Principiul echilibrului.* O cerință de bază în procesul de elaborare a curriculumului intercultural este abordarea echilibrată a tuturor componentelor, astfel ca nici una să nu prevaleze asupra celorlalte (de la resursele materiale care susțin construcția curriculei până la filosofia educațională care îl fundamentează).
- e) *Principiul colaborării.* Curriculumul intercultural este un produs al redimensionării curriculei naționale, realizat prin colaborarea mai multor factori: experți, factori de decizie, cadre didactice, reprezentanți ai instituțiilor educative nonformale.
- f) *Principiul evaluării.* Evaluarea este o componentă esențială a procesului de proiectare, experimentare și validare a curriculumului intercultural, iar implementarea este permisă și validată numai dacă evaluarea a fost riguroasă și oportună.
- g) *Principiul asigurării.* Fezabilitatea proiectelor curriculare de educație interculturală trebuie să fie analizată în mod temeinic, acestea nefiind aplicate dacă elementele de susținere sunt insuficiente.

3. Principii metodologice de elaborare a curriculumului programelor de educație interculturală, enunțate ca orientări imperative în comunitățile multiculturale și promovate în ghidul metodologic al Consiliului Național pentru Studii Sociale din Statele Unite (1976, 1991, apud Nedelcu, 2008, pp.104-105):

- integrarea pluralismului etnic în mediul educațional formal și nonformal, prin structuri educaționale, curriculare și de logistică, care să valorizeze diversitatea etnică, la nivelul curriculumului explicit și al celui ascuns;
- reglementarea relațiilor interacționale multiculturale pozitive, prin politicile educaționale și legislația școlară;
- includerea diversității etnice și culturale în strategiile și programele de formare a cadrelor didactice;
- relevanța curriculumului intercultural pentru dezvoltarea încrederii în sine și cultivării atitudinilor pozitive față de propria identitate;
- relevarea concepțiilor holistice ale grupurilor etnice și multiculturale, în cadrul curriculumului școlar;
- utilizarea structurilor curriculare multidisciplinare și interdisciplinare în studierea caracteristicilor grupurilor etnice și culturale;

- asigurarea condițiilor de studiu a limbilor materne ale grupurilor etnice, ca modalități legitime de comunicare și dezvoltarea competențelor de comunicare în cel puțin două limbi;
 - valorificarea maximală a învățării experimentale, prin situațiile de instruire ale curriculumului intercultural și a resurselor comunitare;
 - evaluarea continuă, riguroasă a obiectivelor și strategiilor didactice utilizate în predarea-învățarea diversității culturale.
4. Principii de construire a curriculumului național, aplicate în contextul reformei educaționale începând cu anul 1998, care orientează și procesul de introducere a structurilor curriculare ale educației interculturale (adaptare după Crișan, 1998, p.23):
- *principiul adecvării curriculumului* la contextul național, european și internațional actual al promovării valorilor interculturalismului, precum și la modelele educaționale care susțin dezvoltarea experiențelor de învățare interculturală ale elevilor;
 - *principiul permeabilității* față de dezvoltările din cadrul teoriei curriculumului și ale educației interculturale;
 - *principiul coerenței*, evidențiat prin relația dintre curriculumul intercultural și obiectivele generale ale sistemului de învățământ și prin raporturile de interdependență dintre elementele curriculare ;
 - *principiul pertinentei*, relevant în modul de formulare a obiectivelor educaționale și în opțiunile referitoare la modalitatea de integrare a conținuturilor educației interculturale în curriculum (în cadrul disciplinelor școlare din trunchiul comun, discipline opționale, programe curriculare de educație interculturală);
 - *principiul transparenței curriculumului intercultural*, din punctul de vedere al tuturor factorilor implicați în elaborarea, gestionarea și evaluarea acestuia;
 - *principiul corelației eficiente* a etapelor procesului de elaborare, dezvoltare și optimizare a curriculumului intercultural.

2.3. Obiective generale ale curriculumului intercultural

Obiectivele generale curriculumului intercultural se înscriu în logica taxonomiei finalităților educaționale, fiind derivate din finalitățile educației interculturale și fiind specificate în obiective intermediare și operaționale, la nivelul unităților de instruire și al programelor educaționale.

Obiectivele curriculumului intercultural pot fi definite și analizate pe trei dimensiuni:

- abordarea comparativă tradițională: raportarea la alteritate-raportarea la propria persoană;

- valorile-cheie care determină construcția curriculumului intercultural și în jurul cărora sunt decelate obiectivele curriculare ale interculturalismului;
 - dimensiunea elementelor componente ale competenței interculturale.
1. Abordarea comparativă tradițională raportarea la alteritate-raportarea la propria persoană a fost analizată de Jefcoate (1979) și dezvoltată ulterior în studiile actuale despre interculturalitate, pentru a stabili repere pentru practicienii din școlile interculturale (Nedelcu, 2008, p.106):
- 1.1. Raportarea la alteritate:
- a) Cunoștințe:
- noțiuni de bază referitoare la diversitatea rasială, etnică, culturală;
 - cunoașterea elementelor culturilor manifestate la nivel național și în cadrul comunității locale;
 - cunoștințe privind procesul structurii etnice a națiunii, a comunității locale.
- b) Abilități:
- perceperea stereotipurilor și prejudecăților specifice diverselor culturi;
 - evaluarea obiectivă a elementelor propriei culturi și a altor culturi.
- c) Domeniul afectiv:
- acceptarea principiilor drepturilor fundamentale ale omului;
 - aprecierea elementelor valorice ale altor culturi și a procesului dinamic al acestora.
- 1.2. Raportarea la propria persoană:
- Cunoștințe despre propria cultură (istoric, elemente componente) și despre structura personalității proprii.
 - Abilități de comunicare în limba maternă și deprinderi fundamentale, care facilitează obținerea performanțelor școlare.
 - Elemente ale afectivității, care asigură cunoașterea adecvată a personalității și încrederea în sine.
2. Valorile-cheie ale interculturalismului, care au determinat dezvoltarea unui model generic al curriculumului multicultural pentru globalizare (Bennet, 1992). Aceste *core-valori* sunt (op cit): acceptarea și valorizarea diversității culturale; respectarea drepturilor omului; atitudinea responsabilă pentru comunitatea internațională; apărarea sănătății planetei. În jurul acestor valori, sunt grupate șase obiective educaționale, care angrenează modalități curriculare specifice (apud Crețu, p. 136-140):
- înțelegerea adecvată a perspectivelor istorice, prin asigurarea echilibrului între curriculumul care promovează mândria apartenenței culturale și a curriculumului bazat pe aprecierea altor culturi;

- formarea conștiinței culturale, prin cunoașterea și înțelegerea universului culturii proprii și a dezvoltării abilităților și atitudinilor de limitare a etnocentrismului;
- dezvoltarea competenței interculturale, prin mai multe mijloace: abilitățile de identificare a specificității și diferențelor culturale; abordarea în curriculumul școlar a dimensiunilor de bază ale diferitelor culturi; capacitățile individuale de asigurare a unui raport echilibrat între mândria generată de apartenența la un grup cultural și valorizarea elementelor valorice ale altor culturi;
- lupta împotriva atitudinilor rasiste, a prejudiciului și a fenomenului discriminării;
- dezvoltarea conștiinței statului-planetă și a dinamicii procesului de globalizare, prin: unități de învățare centrate pe problemele lumii actuale în sistemul global complex și ale ecosistemului; metodologii de favorizare a înțelegerii ritmului progreselor economice și sociale și a consecințelor acestora;
- dezvoltarea abilităților de acțiune socială ale elevilor.

3. În opinia noastră, o grupare din rațiuni didactice a obiectivelor curriculumului intercultural se realizează pe dimensiunea elementelor componente ale competenței interculturale și cea a conștiinței interculturale. Competențele interculturale vizate desemnează cunoștințe, abilități/deprinderi, atitudini care structurează, pe etape ale educației formale și nonformale, profilul dezirabil de competență socială în societatea multiculturală. Conștiința interculturală reprezintă dimensiunea personalității sociale, care reunește valori umaniste și sociale cristalizate pe planurile cognitiv, afectiv și volitiv, în jurul elementului-cheie – convingerile privind interculturalismul.

Aceste obiective sunt reunite în câteva mari categorii de obiective generale, care au implicații didactice în selecția și prelucrarea conținuturilor și în adoptarea metodologiei eficiente de realizare a finalităților:

- 3.1. Dezvoltarea unui sistem de cunoștințe declarative și procedurale, privind identitatea culturală și referințele valorice ale altor societăți sau grupuri culturale.
- 3.2. Dezvoltarea stimei de sine, ca reprezentant al unei entități culturale, pe baza înțelegerii adecvate și aprecierii elementelor valorice ale identității culturale, statuate istoric și afirmate în contextul societății democratice multiculturale.
- 3.3. Dezvoltarea capacităților și abilităților de înțelegere adecvată a alterității culturale.
- 3.4. Valorificarea percepțiilor corecte și a reprezentărilor psihosociale, în analize și evaluări multicriteriale și obiective asupra componentelor propriei culturi și a altor culturi.
- 3.5. Dezvoltarea capacităților și abilităților de relaționare adecvată și comunicare eficientă, în contextul diversității culturale.
- 3.6. Dezvoltarea proceselor afectiv-motivaționale, implicate în învățarea interculturală și

facilitarea performanțelor școlare și sociale, în grupuri multiculturale:

- acceptarea valorilor, normelor, credințelor altor culturi;
 - atitudini pozitive față de diversitatea manifestărilor culturale;
 - sensibilizarea la problemele altor grupuri culturale, empatizarea cu acestea și manifestarea solidarității sociale;
 - rezonanța afectivă la activitățile, faptele și gesturile care implică cooperarea între persoane sau grupuri cu referințe culturale diverse;
 - motivația crescută pentru învățarea socială, interculturală, pentru obținerea de rezultate bune în grupuri de lucru multiculturale;
 - interesul pentru afirmarea cetățeniei active, caracterizată prin implicarea în activități și proiecte sociale.
- 3.7. Transferul cunoștințelor despre alteritatea culturală și a experiențelor dobândite prin situații de instruire ale curriculei interculturale, în contextele vieții socio-profesionale.
- 3.8. Dezvoltarea competențelor metacognitive, afirmate prin capacitățile de autoevaluare a competențelor interculturale, de elaborare și gestionare a proiectului de dezvoltare personală în domeniul interculturalismului.
- 3.9. Cristalizarea conștiinței interculturale, prin dezvoltarea echilibrată a cogniției sociale și a dimensiunii afectiv-motivaționale, care susține transferurile în practici ale școlii interculturale și în viața cotidiană.
- 3.10. Dezvoltarea concepției despre viața în societatea multiculturală, fundamentată pe principiile, valorile interculturalismului și pe convingerile personale privind drepturile fundamentale ale omului și solidaritatea socială.

2.4. Fundamente ale curriculumului intercultural

Interculturalismul este un domeniu interdisciplinar, iar perspectiva educațională este îmbogățită prin aportul mai multor discipline socio-umane: sociologia, psihologia, pedagogia, antropologia, științele comunicării. Preocupările interculturale ale acestora a condus chiar la constituirea unor ramuri științifice specializate în interiorul lor, însă rezultatele relevante și cu implicații educaționale au fost obținute prin cooperarea între aceste discipline.

2.4.1. Fundamente sociologice

Procesele învățării sociale, culturale și interculturale au o condiționare sociologică importantă. Atât paradigmele clasice (funcționalismul, interacționismul simbolic, constructivismul fenomenologic și structuralist), cât și sociologia cognitivă și etnometodologia

abordează metodologii ale interculturalismului.

În spiritul funcționalismului, fondat de către Durkheim, curriculumul intercultural se bazează pe analizele faptelor sociale, în contextul diversității culturale. În învățarea socială procesele de bază sunt cele de interiorizare, socializare, individualizare și umanizare. Prin extrapolare, demersul metodic al învățării interculturale, valorifică și dezvoltă acest traseu metodic. Schematizat, acesta ar avea următoarea evoluție în planul personalității: *interiorizarea* valorilor culturii proprii – acceptarea diversității culturale și înțelegerea alterității culturale – socializarea adecvată, în contextul multiculturalismului – individualizarea comportamentelor personale – sensibilizarea la problemele grupurilor culturale și ale indivizilor și dezvoltarea empatiei interculturale – *umanizarea*, prin caracterizarea personalității prin valorile umanismului.

Conform interacționismului simbolic, avansată de către Mead, organizarea socială și a conștiinței se bazează pe un principiu comun: procesul comunicării. Argumentul lui Mead este de mare valoare comprehensivă în actualitate, în mod particular și în comunicarea interculturală:

„Principiul pe care l-am considerat fundamental în organizarea socială și umană este cel al comunicării care implică o participare cu celălalt. Aceasta impune ca celălalt să apară în subiect, ca subiectul să se identifice cu celălalt și să devină conștient de sine grație celui alt” (Mead, 1934, 1963, apud Stănciulescu, 1996, p.32).

Dezvoltarea dimensiunii sociale a conștiinței de sine constituie rolul educației, iar modalitatea principală de realizare este conversația, angajată în interiorizarea atitudinilor comune. În curriculum, paradigma sociologică este valorificată prin introducerea formelor de manifestare și a produselor comunicării simbolice în obiective și conținuturile învățării. De asemenea, strategiile interactive de comunicare, mijloacele comunicării interculturale reprezintă opțiuni metodologice ale curriculumului postmodern.

Constructivismul fenomenologic și cel structuralist promovează învățarea socială, prin valorificarea și construcția experiențelor individuale și a celor colective. A. Schütz (1987) și colaboratorii săi avansează principiul ordinii sociale, al cărui mecanism de realizare este construirea experienței realității sociale pe dimensiunea subiectivă și pe cea obiectivă. În concepția lui Berger și Luckmann (1986), ordinea socială este o construcție intersubiectivă, bazată pe o relație dialectică între exteriorizare, obiectivare și interiorizare. Misunea socială a pedagogiei este de tip legitimator, de mediere educațională a acestei relații și de potențare a rolului social al educatorului și al copiilor.

În realizarea obiectivelor educației interculturale, constructivismul social este materializat prin modelul sociocentric al instruirii, strategiile constructiviste și învățarea interculturală experiențială.

Apariția etnometodologiei marchează o nouă orientare epistemologică a acțiunii și ordinii sociale, în sensul că valorile și normele sociale nu mai sunt abordate ca principii de acțiune, ci ca resurse utilizate de actorii sociali pentru a acorda semnificații acțiunilor. Această semnificație are un caracter holistic și este construită prin metodele „comprehensiunii comune” (Garfinkel, 1967); mijloacele de cunoaștere ale raționalității profane asigură raționalitatea și legitimitatea cunoașterii științifice.

Etnometodologia clasică (Garfinkel, 1967) și sociologia cognitivă (Cicourel, 1972) avansează: a) redefinirea problematicii ordinii sociale; b) reconsiderarea raporturilor între individ și structurile sociale; c) reconsiderarea rolului cunoașterii profane; d) abordarea unitară a cunoașterii comune și a cunoașterii savante; e) accentul pus pe interacțiunile sociale, pe conversație, ca modalități de structurare socială.

În educație, etnometodologia și sociologia cognitivă au promovat discursul teoretic și demersurile practice asupra a două concepte fundamentale: „*competența interacțională*” și „*procedeele interpretative*” (Cicourel, 1972). Aceste concepte sunt de mare actualitate și în domeniul educației interculturale, interesată, la acest nivel de: a) definirea capacităților și abilităților de relaționare și comunicare a actorilor educaționali, în școala interculturală; b) capacitățile de decodificare adecvată a mesajelor și de asigurare a caracterului reflexiv al discursului. Referitor la cea de-a doua dimensiune invocată, procedeele interpretative capătă o dificultate sporită în clasa multiculturală, unde mesajul transmis și decodificarea acestuia depinde și de factorii culturali, ai identității și alterității, pe care fiecare elev trebuie să-i înțeleagă în mod adecvat. În acest sens, profesorul trebuie să insiste pe exersarea metodelor și tehnicilor de asigurare a caracterului inteligibil al mesajelor, de argumentare, persuasiune, de interpretare a semnificațiilor.

Analiza bazelor sociologice ale interculturalismului conturează o atitudine epistemologică în dezvoltarea curriculei, care relevă rolul sociologiei curriculumului (apud Bunăiașu, 2015 a, p. 48):

- a) trecerea la abordarea postmodernă, prin deplasarea accentului de pe perspectiva structural-rațională la analiza contextelor culturale și multiculturale, în care se aplică și la dezvoltarea unui curriculum transacțional, în optică constructivistă (Gray, 1997);
- b) transpunerea în modele educaționale a perspectivei sociale a “sincronismului european și a culturii critice românești” (Bădescu, 2003), în sensul valorizării identităților culturale în procesele specifice interculturalismului: enculturația, aculturația, integrarea culturală, învățarea interculturală, transculturalitatea.

2.4.2. Premise antropologice

Bazele antropologice ale curriculumului intercultural constau în analiza aspectelor umane ale proceselor socio-culturale și educaționale și explicarea interculturalismului, prin raportare la aceste caracteristici. Fenomenele schimbării și ale aculturației au fost analizate, mai întâi, de către antropologie, care a deschis dezvoltările ulterioare din psihologia interculturală. Perspectiva antropologică de analiză este centrată pe abordarea etnologică, pe cercetarea calitativă a evenimentelor și fenomenelor sociale, a comunităților și grupurilor culturale.

Dintre domeniile antropologiei, educația interculturală valorifică în mod special cunoștințele antropologiei culturale și sociale, antropologiei fizice și ale antropologiei psihologice. Preocupările comune în domeniul educației, ale acestor ramuri ale antropologiei, au contribuit la dezvoltări culturale și interculturale ale educației și, totodată, au generat un cadru unitar de analiză antropologică a educației, prin constituirea domeniului antropologiei educației.

Din perspectivă epistemologică, antropologia educației este caracterizată prin mai multe criterii, relative la mai multe perspective de analiză și de sporire a cunoașterii fenomenelor și proceselor educaționale: istorică, estetică, reflexivă, constructivistă, critică, pluralistă, culturală, interculturală, multi - și transdisciplinară (Wulf, 1999, p. 10). Temele de analiză ale antropologiei educației includ (op cit, pp. 8-9):

- organizarea, reevaluarea și producerea de cunoștințe privind abordarea culturală și interculturală a educației, prin deconstrucția unor concepte educaționale tradiționale și valorificarea sistemelor cognitiv-metodologice actuale, ale științelor educației;
- analiza reflexivă asupra competențelor sociale;
- valorizarea perspectivelor de analiză contextuală a educației, care permite redimensionări științifice și instituționale, pornind de la înțelegerea adecvată a percepțiilor, concepțiilor educaționale și a factorilor culturali;
- formarea dimensiunii estetice și a celei interculturale ale personalității umane, care capătă o importanță particulară în contextul social, economic și demografic al Uniunii Europene.

La aceste teme se adaugă și alte domenii de interes pentru antropologia culturală și antropologia educației (Cucoș, 2000, p. 110): fenomenele și mijloacele transmisiei culturale, aspecte culturale ale structurilor familiale, etno-psihanaliza formării personalității etc.

Dimensiunea antropologică a interculturalismului este vizată în cercetările educaționale prin stabilirea unor relații între factori de natură antropologică și variabile psihopedagogice: determinări educaționale ale fenomenului migrației sociale;

- paradigma relativității culturale în curriculumul școlar;

- parametrii biologici și performanțele sociale ale elevilor, în contextul diversității culturale;
- factorii fiziologici și stima de sine, în contexte multiculturale;
- caracteristicile culturale și interculturale ale unei comunități și oferta curriculară a școlii;
- înțelegerea caracteristicilor culturii identitare și a stimei de sine;
- abordarea educațională a stereotipurilor culturale;
- factorii culturali și dinamica dezvoltării competențelor interculturale.

2.4.3. Psihologia interculturală

Curriculumul școlar, în general, este construit pe datele mai multor discipline psihologice: psihologia dezvoltării, psihologia educației, psihologia cognitivă, psihologia personalității. În cadrul studiilor psihopedagogice actuale, de educație cognitiv-constructivistă, sunt abordate primordial probleme care necesită baze psihologice temeinice: mecanismele cognitive, contextul socio-cultural al învățării și metacogniția.

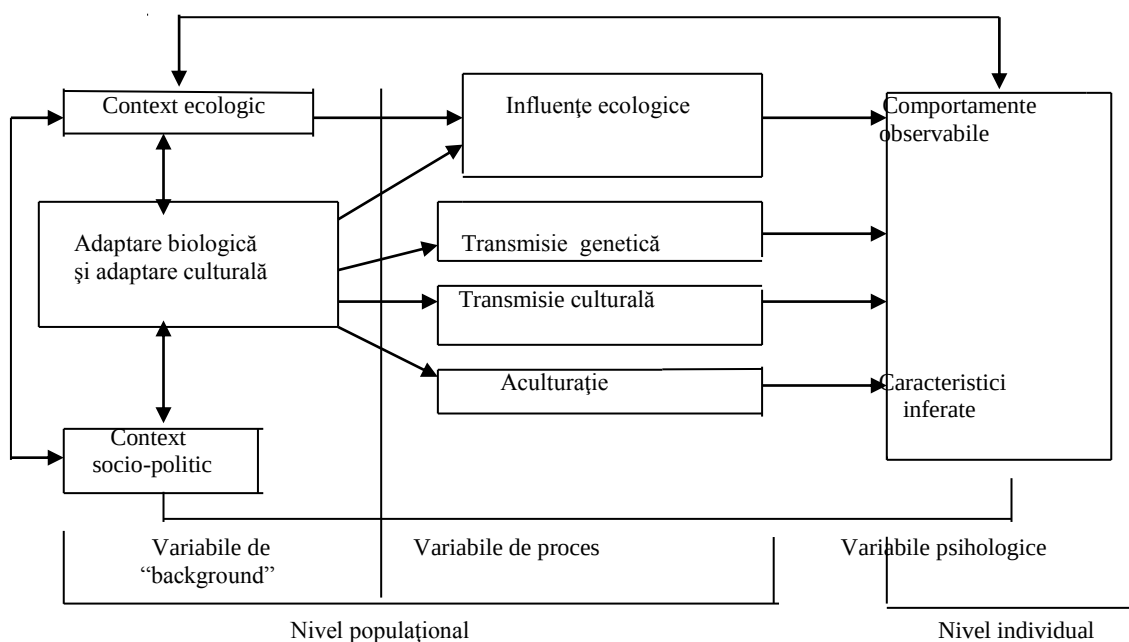
Redimensionarea curriculumului, din perspectiva interculturalismului, este pusă în relație cu adaptarea contextuală a modelelor educaționale interculturale și cu dezvoltarea de strategii educaționale ale interculturalismului, bazate pe variabilele psihologice. Curriculumul intercultural beneficiază, în acest sens, de datele psihologiei interculturale, disciplină apărută la intersecția dintre două sisteme cognitive de abordare a psihosocialului, aparținând literaturii franceze (ethnopsychologie, psychologie interculturelle) și celei anglo-saxone (cross-cultural psychology).

În sens general, psihologia interculturală este „studiul influenței culturii asupra comportamentului uman” (Dasen, Perregaux, Rey, 1999, p.34). În sens analitic, psihologia interculturală reprezintă „studiul asemănărilor și deosebirilor rezultând din funcționarea psihologiei individuale în diferite grupuri culturale și etnice, al relațiilor dintre variabilele psihologice și cele socioculturale, ecologice și biologice, ca și al modificărilor permanente ale acestor variabile” (Berry, Segal, Dasen, 1990, apud Dasen et al, 1999, p. 35).

Psihologia interculturală analizează relațiile dintre factorii socioculturali și registrele personalității umane sau caracteristicile psihosociale ale indivizilor, care determină abordări sociale și educaționale contextuale. Examinând influența variabilelor socioculturale asupra comportamentelor individuale și de grup, psihologia interculturală este situată la confluența dintre psihologia tradițională și antropologia culturală (Segall et al., 1999) și este dezvoltată pe corelații interdisciplinare, între:

- a) maniera absolutistă a psihologiei clasice, care analizează grupurile culturale prin factori nonculturali, are o metodologie standardizată, îndeosebi cantitativă și apelează la evaluări comparative;
- b) relativismul antropologiei interculturale, care își bazează analizele pe factorii culturali, utilizează o metodologie calitativă și nu realizează evaluări criteriale.

Cadrul psihologiei interculturale este constituit pe baza mai multe categorii de relații (Berry et al, 1992, apud Gavreliuc, 2011):

Gavreliuc, A, *Psihologie interculturală*, Editura Polirom, Iași, 2011, p.39

Fig. 2.1. Orientări epistemologice în psihologia interculturală

Procesele interculturalismului, analizate în optica psihologiei interculturale, constituie un suport teoretic util în metodologia educației interculturale. Caracteristicile acestora sunt integrate în curricula școlară, iar experiențele culturale în exersarea lor pot fi transferate în practicile educaționale.

a) *Aculturația* reprezintă procesul prin care indivizii sau grupurile culturale își însușesc referințele unei alte culturi (valori, norme, modele atitudinale). Ea poate avea loc între societăți globale, între grupuri de naționalități diferite, între grupuri naționale egale sau inegale, din punct de vedere demografic.

Abou (2009) evidențiază trei tipuri de aculturație: spontană, forțată și impusă. Aculturația spontană se realizează în cazurile în care grupurile culturale nu comunică în mod permanent, schimburile culturale fiind mediate în contexte economice sau al cooperărilor instituționale. Aculturația forțată este determinată de factorii socio-politici, care cer integrarea culturală a grupurilor, dar mijloacele de aculturație sunt alese prin negociere tacită. Aculturația impusă este

caracteristică situațiilor de colonizare, iar efectele acestora sunt puse în relație cu gradul de restrictivitate sau de flexibilitate a însușirii valorilor și normelor culturale.

În cadrul aculturației, Abou (2009) distinge cinci procese (apud Dasen et al, 1999, p.103, Gavreliuc, 2011, p.56):

- reinterpretarea, care constă în adoptarea trăsăturilor culturii dominante în spațiul public, menținând propriile referințe culturale în viața privată, fenomen caracteristic comunităților din prima generație de imigranți;
- sinteza, manifestată îndeosebi la copiii din a doua generație de imigranți, care adoptă modele noi de gândire și de sensibilitate, ce au elemente inovatoare în relație cu una sau alta dintre culturile în contact;
- sincretismul, care presupune apariția unei noi culturi, ale cărei referințe sunt eterogene în raport cu culturile din care provine;
- asimilarea, considerată un proces negativ, o formă de reconstrucție a patternului valoric și a modelului comportamental, ale cărei manifestări extreme pot conduce la depersonalizare;
- contra-aculturația, care presupune atitudini de respingere a culturii în curs de dispariție, o revalorizare și o reîntoarcere la izvoarele culturale.

Tipurile de schimbări specifice fenomenului aculturației sunt de natură fizică, biologică, politică, economică, culturală și socială (Berry, 1989). Aceste schimbări pot genera situații de stress al aculturației, manifestate prin tulburări depresive, trăirea de sentimente negative de marginalizare și respingere, confuzii, boli psihosomatice (Berry et al, 1987, Rudmin, 2008, apud Gavreliuc, 2011, p.56).

Pornind de la afirmarea distincției dintre adaptare și aculturație, Berry și colaboratorii (1997) identifică patru rezultate ale strategiilor de adaptare, care reprezintă tipuri de aculturație: asimilarea, integrarea, separarea/segregarea, marginalizarea. Acestea sunt puse în relație cu răspunsuri la două categorii de atitudini și comportamente: a) conservarea sau abandonarea identității culturale; b) rațiunea și voința de a stabili relații cu alte grupuri culturale.

Asimilarea presupune abandonarea referințelor culturale în favoarea culturii dominante, ceea ce nu este un act voluntar, ci mai ales o constrângere. În acest proces unidirecțional, școala joacă un rol important în adoptarea limbii, obiceiurilor și patternurilor culturale. Însă, în multe cazuri asimilarea asumată poate ascunde fenomenul psihosocial al disimulării, ca reacție de păstrare a culturii identitare. Astfel, strategiile de adaptare sunt cele mai adecvate mijloace pentru acceptarea atât a valorilor culturale ale grupului dominant, cât și a indivizilor implicați în procesul aculturației.

Integrarea reprezintă procesul aculturativ multidimensional, de implicare a subiectului în

redefinirea elementelor culturii integrante. Reprezintă un tip de aculturație echilibrată, care răspunde atât nevoilor individului de a-și conserva anumite repere culturale identitare, cât și exigențelor sociale. Prin integrare, se realizează o reevaluare a valorilor culturii identitare și o analiză a culturii dominante, ajungându-se, în cele din urmă, la o redefinire a elementelor-cheie ale culturii identitare, în contextul noilor valori culturale.

Situațiile de segregare/separare sunt generate fie de opțiunea radicală a individului de a-și conserva în mod intact valorile culturale, fie de atitudinea socială de respingere a acestuia. În cazul marginalizării, avem un tip de aculturație involuntară, rolul central fiind jucat de societatea dominantă.

Concluzia lui Berry este că niciunul dintre tipurile de aculturație descrise nu reprezintă un act profund voluntar din partea individului, ci mai degrabă sunt rezultatul unor negocieri tacite între actorii sociali.

b) *Enculturația* reprezintă „procesul prin care un grup cultural încorporează la descendenți elementele valorice specifice în vederea integrării optime în viața comunitară” (Cucoș, 2000, p. 118). În acest proces, referințele culturale sunt transmise și interiorizate în mod neplanificat, învățarea socială nu este deliberată, iar instanțele sociale, culturale și educaționale sunt informale. Obiectul învățării culturale este implicitul cultural, al cărui corespondent în planul educației școlare sunt elementele psihosociale ale curriculumului ascuns. Experiența culturală câștigată prin mijloace informale poate constitui o sursă de dezvoltare de strategii de adaptare și integrare socială și culturală.

c) *Socializarea* reprezintă procesul psihosocial deliberativ de transmitere și inculcare a reperelor culturale ale unui grup sau societăți și a comportamentelor dezirabile, în scopul dezvoltării capacităților adaptativ-integrative ale indivizilor și afirmării performanțelor socio-culturale ale acestora. Spre deosebire de enculturație, mijloacele de transmisie și conștientizare culturală sunt cele formale, exercitate de instanțe sociale și educaționale, cu statusuri înalte și cu putere asupra subiectului individual (familia, școala, organizații nonguvernamentale, biserica, mass-media, instituții culturale etc).

Modelul transmisiei culturale oferă o imagine generală asupra complexității și rolurilor proceselor de aculturație, enculturație și socializare (Berry și colaboratorii, 1992, p. 18):

1. Transmisie verticală (de la antecedenți direcți):
 - enculturația generală;
 - procesul de socializare realizat de către părinți.
2. Transmisie oblică (de la adulți):
 - a) Transmisie culturală în cadrul propriului grup:
 - enculturația generală;

- socializarea specifică.
- b) Transmisie culturală de la alte grupuri:
 - aculturația generală;
 - resocializarea.
- 3. Transmisie orizontală (de la congeneri):
 - enculturația generală
 - socializarea specifică realizată în grupuri de persoane de aceeași vârstă.

Modelul dimensiunilor sistemului de valori culturale (Hofstede, G. et al, 2010) analizează configurația unor relații între variabile culturale și efectele acestora în cristalizarea culturilor naționale și transnaționale, a culturilor organizaționale și în funcționarea instituțiilor fundamentale. Dimensiunile invocate sunt (op cit): distanța față de putere; raportul masculinitate-feminitate; evitarea incertitudinii; orientare pe termen lung-orientare pe termen scurt.

Distanța față de putere este analizată în raport cu factorul distribuției puterii în societate și cunoaște poziționări de la tratarea egală a membrilor până la inegalități sociale, evidențiate mai ales la nivelul statusului social, al puterii, al normelor sociale, al drepturilor. Manifestările acestei dimensiuni sunt evidente în organizarea socială, familie, școală, practici instituționale și cutume organizaționale. În școală, implicațiile distanței față de putere se manifestă la nivelul mai multor variabile didactice:

- relațiile educaționale: relații autoritare sau relații democratice;
- comunicarea profesor-elev: comunicare asimetrică, centrată pe mesajele emise de către profesor (flux unidirecțional al comunicării) și comunicare bidirecțională, în contexte interactive ale activității didactice;
- stilurile de predare: stiluri centrate pe conținuturi sau pe dezvoltarea elevilor, stil expozitiv sau stil didactic de angajare a elevilor în activitate;
- stilurile manageriale: *stilul normativ*, caracterizat prin maximizarea rolului și prin centrarea pe sarcină, pe eficacitate și performanță; *stilul personal*, bazat pe caracteristicile de personalitate și pe descentralizarea autorității; *stilul tranzacțional*, ca stil intermediar, bazat pe alternarea între centrarea pe roluri sau pe expectanțele personale sau colective, în funcție de specificul activității sau al contextului (Getzels, apud Păun, 2009).

Raportul masculinitate-feminitate aduce în discuție culturile masculine, încurajate de societățile centrate pe rolul tradițional masculin, eficiență, performanță, de câștig material și societățile care valorizează egalitatea între sexe, colaborarea și solidaritatea în detrimentul competiției, modestia. În ceea ce privește normativitatea formală sau consensuală, în societățile masculine “normele sociale sunt orientate spre sine, banii și valorile materiale sunt mai

importante, iar omul trăiește pentru a munci, pe când în cele feminine, normele sociale sunt orientate spre relații, calitatea vieții și oamenii sunt mai importanți, iar omul muncește pentru a trăi” (Yamamura, Satoh, Stedham, 2003, apud Gavreliuc, 2011, p.213).

În școală, dimensiunea masculinitate-feminitate este manifestată atât la nivel didactic, cât și al culturii organizaționale. În culturile masculine, predomină competiția între elevi, alegerea unor discipline școlare sau programe de studii, în funcție de oportunități, evaluarea raportată la performanțele strict academice. În culturile feminine, este valorizată învățarea prin cooperare, alegerea de discipline după potențialul lor de a răspunde intereselor elevilor, iar judecățile evaluative vizează în egală măsură performanțele academice și cele sociale, capacitățile cognitive și cele de relaționare.

Cercetările de sociologia educației relevă caracteristicile distinctive ale subculturii masculine și a celei feminine, din cultura cadrelor didactice (Păun, 1999). Subcultura masculină este caracterizată prin raționalitate didactică, spirit metodic, atașamentul pentru disciplina predată și elitism profesional, pe când subcultura feminină se remarcă prin abordarea prioritară a relațiilor educaționale, pe rezonanța afectivă a actului didactic. Aceste trăsături sunt manifestate și la nivelul managementului organizației școlare, unde cultura masculină valorizează, îndeosebi, eficiența și performanța, iar cea feminină este preocupată, mai ales, de coeziunea colectivului profesoral.

Evitarea incertitudinii reprezintă măsura în care societățile percep și resimt situațiile nesigure, incerte, în funcție de care iau măsurile de gestionare a lor sau de prevenire a efectelor acestora. Societățile care au un scor ridicat de evitare a incertitudinii recurg la structurarea situațiilor și la dezvoltarea reglementărilor, ajungându-se până la grade ridicate ale birocrăției. În schimb, societățile cu un scor mic de incertitudine, sunt mai deschise diversificării ideilor și opiniilor, acceptă schimbările și acționează flexibil în situații de risc. Teoria evitării incertitudinii este transferată în problematica strategiilor managementului schimbării în organizații: acceptarea schimbării, depășirea barierelor acesteia, gestionarea situațiilor stresante generate de schimbare, valorificarea maximală a aspectelor pozitive.

Activitățile didactice pot fi, de asemenea, analizate din perspectiva variabilei evitării incertitudinii. În societățile cu un grad ridicat al evitării incertitudinii, cadrele didactice și elevii preferă programarea riguroasă a activităților, pe secvențe mici, strategiile algoritmice, învățarea dirijată. În celălalt caz, sunt preferate abordarea creativă a situațiilor educative, programarea flexibilă, pe unități mari de învățare, strategiile euristice, învățarea în ritm propriu.

Dimensiunea orientarea pe termen lung-orientarea pe termen scurt analizează raportul dintre: a) dezvoltarea socio-economică în timp, dar durabilă, prin angajarea valorilor tradiționale și atașamentul puternic față de organizație și b) dezvoltarea rapidă, datorată acceptării și

valorificării oportune a schimbărilor, în condițiile în care nu este promovată tradiția și atașamentul față de organizație.

Cercetările aplicative de psihologie interculturală au evidențiat mai multe categorii de determinări, valorificate în metodologia educației interculturale și în redimensionarea curriculumului intercultural:

- determinările psihologice ale proceselor interculturalismului: enculturația, aculturația, integrarea culturală, socializarea;
- efectele psihologice ale contactului între culturi;
- aplicarea principiilor psihologiei interculturale în dezvoltarea de tehnici de consiliere a persoanelor aflate în stare de șoc cultural, definit ca „acea experiență emoțională și intelectuală ce apare la cel care, plasat accidental sau datorită unor activități speciale în afara contextului sociocultural inițial, resimte o puternică stare de disconfort și de stres existențial” (Cucos, 2000, p.131);
- relativismul cultural al statusurilor și rolurilor sociale și instituționale;
- determinările psihologice ale problemelor sociale (emigrarea socială, conflicte intergrupuri, devianța socială, lenea socială);
- aspecte ale dezvoltării proceselor psihice și relativismul cultural;
- dimensiunea psihosocială a dialogului intercultural;
- dimensiunea individualism-colectivism în spațiul educațional;
- implicații educaționale și curriculare ale raporturilor culturale intergrupale și interindividuale;
- condiționările culturale și interculturale ale cogniției sociale. Prin extrapolare în educația interculturală, aceste condiționări relevă variabilele psihosociale ale învățării interculturale și rolul metacogniției în reglarea relațiilor sociale și obținerea de performanțe școlare, în contextul diversității culturale. Aceste condiționări sunt analizate în mod complex în psihologia și pedagogia contemporană, dat fiind rolul lor în ambianța învățării și funcționalitatea optimă a mecanismelor procesului de învățare socială și culturală;
- variabile personale care determină raportul individualism-colectivism (Triandis, 1995, 2000, Gavreliuc, 2011) : autopercepția, cogniția, emotivitatea, stima de sine, starea de bine, comportamentul social, etica implicită, structura personalității.

O temă interesantă de reflecție o reprezintă pattern-ul cultural național dominant și practicile sociale și educaționale în domeniul interculturalismului. Într-o cercetare pe tema curriculumului intercultural, variabila pattern-ului cultural poate fi una care mijlocește sau perturbă transmiterea culturală inter- și transgenerațională sau învățarea interculturală, în contexte

formale și nonformale.

2.4.4. Fundamente pedagogice

Bazele pedagogice ale curriculumului intercultural sunt reprezentate de: a) problematica educației interculturale, a educației pentru cetățenie; b) alte domenii ale “noilor educații”, centrate pe problematica lumii contemporane, care abordează explicit și implicit domeniul interculturalismului; c) domenii ale teoriei curriculumului: paradigma curriculumului postmodern, tipuri de curriculum, componentele curriculumului, procesele curriculare, produsele curriculare; d) modelele educaționale ale interculturalismului, care stau la baza redimensionării curriculei; e) didactica transdisciplinară în domeniul educației interculturale.

Aspectele legislative ale educației interculturale și domeniile problematice (principii, finalități, metodologii, conținuturi) constituie baza de selecție și dezvoltare a principiilor și componentelor curriculumului intercultural.

Tipurile de curriculum, adecvate deschiderilor culturale și dobândirii de experiențe de învățare interculturală, sunt (Joița, coord., 2003 pp.100-101, Negreț-Dobridor, pp. 44-47, Potolea și Manolescu, 2005, pp.15-17):

- după modelul paradigmatic: curriculum tradițional, modern și curriculum postmodern;
- după modelul de proiectare: curriculum bazat pe competențe, curriculum bazat pe experiențele de învățare ale elevului;
- după modul de organizare curriculară: curriculum organizat pe discipline separate (tradițional); curriculum modular-integrat, în viziune interdisciplinară sau transdisciplinară;
- după modalitatea de realizare: curriculum explicit (formal), curriculum implicit (efecte ale curriculumului explicit), curriculum ascuns (influențe psihosociale, valorile culturii școlii, ale elevilor, grupurilor culturale), curriculum absent (elemente ale curriculumului explicit nerealizate);
- după gradul de organizare: curriculum formal, curriculum nonformal, curriculum informal;
- după resursele de dezvoltare: curriculum nucleu și curriculum la decizia școlii; curriculum unitar și curriculum diferențiat și personalizat.

Paradigma curriculumului postmodern obiectivează abordarea umanistă în educație, prin elemente care facilitează dezvoltarea interculturală a curriculei (Bunăiașu, 2011, pp. 37-38):

- cercetarea curriculară calitativă (prin organizarea de cercetări fenomenologice, biografice, pentru cunoașterea și utilizarea adecvată a elementelor de context, pentru analiza

- nuanțată a situațiilor educative și valorificarea elementelor curriculumului ascuns);
- proiecte curriculare alternative, realizate conform modelelor de proiectare de tip naturalist, procesual ori situațional;
 - decompartmentarea cunoașterii, prin introducerea disciplinelor/modulelor inter- și transdisciplinare, cu deschideri spre experiențele nonformale și informale;
 - strategii didactice de favorizare a învățării prin observări, analize critice, formulări de ipoteze, explorări, a învățării experiențiale, de utilizare a proceselor metacognitive;
 - evaluarea calitativă a performanțelor sociale ale elevilor, prin utilizarea de criterii și metodologii adecvate aprecierii nivelului de dezvoltare a structurilor cognitive, metacognitive, a competențelor culturale și interculturale.

Modelele curriculare ale interculturalismului reprezintă referențiale strategice de definire a opției de redimensionare a curriculumului, în funcție de ideologia adoptată, concepția pedagogică și adecvarea modelului la contextul intercultural. În funcție de consistența interculturală a curriculei, modelele sunt situate pe o axă cu valori crescătoare, de la promovarea unor elemente ale grupurilor culturale și integrarea contribuțiilor culturale în unități de conținut, la redefiniri și transformări curriculare, care să faciliteze afirmarea performanțelor sociale ale elevilor.

Didactica transdisciplinară reprezintă un domeniu metodologic al științelor educației care abordează procesele de predare-învățare-evaluare a structurilor integrate și a temelor cross-curriculare, unde se încadrează și o mare parte a conținuturilor și activităților de educație interculturală. “ Didactica transdisciplinară are rolul de reper metodologic în proiectarea și implementarea temelor cross-curriculare și a activităților de educație interculturală, de oferire de puncte de sprijin pentru afirmarea rolurilor profesorului de facilitator de experiențe de învățare în contexte interculturale, de tutorat și consiliere în autoformarea capacităților specifice ale elevilor” (Bunăiașu, 2015 b, pp. 110-111).

Aspectele specifice ale didacticii transdisciplinare în domeniul educației interculturale sunt (op cit, pp. 111-112):

- susținerea cadrului teoretic pe elementele de psihologia învățării, influențate de cognitivism și constructivism;
- precizarea obiectivelor educației interculturale, în manieră cognitivist-constructivistă, astfel încât acestea să reglementeze câștigarea experienței directe, prin “înțelegerea, prelucarea primară a informațiilor specifice, formarea imaginilor mentale, utilizarea mecanismelor abstracte de înțelegere” (Joița, 2005, 77-80), prin rezolvarea de situații problematice specifice diversității culturale;
- preponderența situațiilor de instruire axate pe obiective cu un grad mai mare de

generalitate, (valori, atitudini, abilități de învățare contextuală, de învățare prin cooperare);

- abordarea transversală a temelor de educație interculturală, prin organizarea curriculară specifică transdisciplinarității: transdisciplinaritate orizontală, verticală, tematică, instrumentală (D'Hainaut, 1981). Transdisciplinaritatea orizontală presupune situații de instruire în cadrul disciplinelor școlare; transdisciplinaritatea verticală presupune exersarea de capacități și abilități de operare cu conceptele și valorile educației interculturale; transdisciplinaritatea tematică constă în domenii problematice, care solicită abilitățile rezolutive ale elevilor; transdisciplinaritatea instrumentală presupune oferirea de modele și tehnici, care să favorizeze afirmarea competențelor interculturale ale elevilor;
- descrierea de strategii de învățare experiențială, învățarea prin cercetare și descoperire, self-managementul dezvoltării personale și al afirmării abilităților sociale, în contexte multiculturale;
- dezvoltarea strategiilor de management intercultural, de coordonare, monitorizare și optimizare a relațiilor între indivizii și grupurile cu referințe culturale diverse, de coordonare cross-curriculară a conținuturilor educației interculturale.

2.4.5. Comunicarea interculturală

Comunicarea interculturală reprezintă o necesitate a societății postmoderne, o temă de interes în cadrul mai multor discipline socio-umane, care aduce răspunsuri la problemele înțelegerii diversității culturale și ale contactului între culturi. În domeniul educațional, cadrul teoretic și mijloacele de eficientizare ale comunicării interculturale, sunt valorificate pentru dezvoltarea de programe și strategii de formare a competențelor de comunicare ale elevilor, în cadrul interacțiunilor intragrupale și între grupurile culturale. De asemenea, programele de formare inițială și continuă a cadrelor didactice pun accentul pe dezvoltarea mai multor categorii de competențe comunicative: comunicarea didactică, comunicarea organizațională, comunicarea interculturală.

În actualitate, comunicarea interculturală se află în faza de consolidare a statutului epistemologic și de recunoaștere ca disciplină nouă, constituită la confluența mai multor discipline (științele comunicării, antropologia socială și culturală, psihologia socială, psihologia interculturală, sociologia generală, sociologia comunicării, lingvistica, semiotica).

Notele definitorii ale comunicării interculturale sunt:

- „interacțiunea față în față dintre comunicatori, codarea și decodarea mesajelor verbale și

nonverbale, în contexte fizice și sociale diferite de cele în care s-au format” (Georgiu, 2010, p. 116);

- „un contact între persoane care se identifică pe ele însele ca distincte față de altele în termeni culturali” (Kim, Gudykunst, 1988, apud Georgiu, 2010, p.116);
- „acel schimb (sau tranzacție valorică) însoțit de înțelegerea semnificațiilor adiacente, între persoane sau grupuri care fac parte din culturi esențialmente diferite. Schimburile se pot realiza la nivel ideatic, verbal, nonverbal, comportamental, fizic, obiectual, organizațional” (Cucuș, 2000, p. 136).

Analizele conceptuale ale specialiștilor relevă distincții nuanțate între mai mulți termeni corelativi: a) conceptele care se referă la rolurile și nivelurile de realizare ale comunicării (Gudykunst, Mody, 2002, pp. 1-5): comunicarea interculturală, comunicarea transculturală și comunicarea internațională; b) metacomunicarea.

Comunicarea interculturală este exercitată la nivel microsocial, între persoane și grupuri cu referințe culturale diverse. Comunicarea transculturală este centrată pe modalitățile de explicare, înțelegere și interpretare a anumitor problematici și idei, în analizele simbolice specifice diverselor culturi. Comunicarea internațională, realizată la nivel macrosocial, între instituții publice, unități comerciale, organisme politice, administrative din diferite țări.

Metacomunicarea conceptualizează demersul de analiză și emitere de judecăți de valoare asupra procesului comunicării, raportate la un cadru de referință constituit din reguli, așteptări și presupoziii. Demorgon (1989, pp.145-146) consideră că elementele de bază ale metacomunicării sunt cele nonverbale, care pot fi perceptibile în mod direct în procesul comunicării verbale.

Dialogul între culturi relevă atât raporturile instituite între societăți și grupuri culturale, cât și aspecte psihosociale și culturale de profunzime ale culturilor: reprezentări sociale, imagini identitare, percepții, judecăți de valoare raportate la criterii culturale. Georgiu explică dialogul intercultural prin descrierea a patru niveluri de abordare: antropologic, istoric, axiologic și comunicațional (Georgiu, 2010, p. 197). Acestea sunt analizate pe două niveluri: unitate-diversitate și universal - specific.

Relația dintre antropologic și istoric explică evoluția societăților în plan cultural și interacțiunile dintre acestea, prin raportul unitate/diversitate. Planul antropologic aduce în prim plan raporturile de echivalență între culturi, care favorizează dialogul intercultural, fără a face apel la criterii axiologice. Planul istoric abordează aspectele pragmatice și funcționale ale raporturilor culturale, prin apelul la standarde valorice, de performanță și prin reliefarea inegalităților, a competiției între societăți și a relațiilor de putere între acestea. Planul istoric aduce permanent în analiză raportul problematic dintre axiologic și comunicațional, dintre universalitatea axiologică (potențială) și universalitatea comunicațională (reală).

Raportul dintre axiologic și comunicațional vizează comunicarea dintre culturi, din perspectiva ecuației universal/specific. Atributul universalului este aspectul intensiv, care relevă evidențierea umanului, în formele de manifestare ale culturii, în orice spațiu și timp. Cel de-al doilea aspect al ecuației, specificul, relevă dimensiunea extensivă și comunicațională a culturii, cu rol de transformare a aspectelor potențiale în realități. Raportul universal/specific este mediat de conceptul de valoare. Judecățile de valoare sunt cele care conferă atât dimensiunea universală, cât și cea specifică pentru diferite creații.

Aceste abordări oferă repere în elaborarea curriculumului intercultural, prin oferirea de criterii de selecție, apreciere și integrare a valorilor culturale și a modelelor de dialog între culturi.

Planul de fundal	<i>Antropologic</i> Coincidența dintre unitate și diversitate	<i>Axiologic</i> Coincidența dintre universal și specific pe baza valorii intrinseci a operelor
Planul de relief	<i>Istoric</i> Diferențe și decalaje istorice între culturi	<i>Comunicațional</i> Diferențe dintre universalitatea potențială și universalitatea reală

Georgiu, G., *Comunicarea interculturală*, Editura Comunicare.ro, București, 2010, p.200

Tabelul 2.1. Raporturi între cele patru abordări

Competența de comunicare interculturală include cunoștințele specifice și capacitățile de emiterie și înțelegere adecvată a mesajelor, precum și abilitățile, atitudinile și comportamentele de depășire a barierelor de comunicare, de eficientizare a actului comunicativ, la nivel microsocial și macrosocial și de facilitare a schimburilor culturale.

Formarea competenței interculturale reprezintă un proces de durată, început în educația școlară și desăvârșit în educația de-a lungul întregii vieți. Partea problematică a procesului este că, pe lângă aspectele cognitive, afectiv-motivaționale și operatorii specifice, antrenate în demersurile de formare a capacităților și competențelor, implică mai multe elemente și situații:

- a) depășirea unor bariere lingvistice;
- b) abilități de adaptare la medii și contexte necunoscute, la practici și obiceiuri străine;
- c) capacități de decodificare adecvată a mesajelor, care presupun abilități de înțelegere a elementelor culturale cu valoare simbolică, capacități empatică, atitudini de deschidere culturală;
- d) abilități de managementul comunicării, bazate pe empatia culturală și interculturală, pe valorificarea percepțiilor, opțiunilor valorice și a practicilor discursive ale interlocutorului cu alte valori culturale.

Toate aceste elemente trebuie precizate în curriculumul formal, în cadrul finalităților

unităților de conținut și antrenate în învățarea școlară, prin strategii didactice de comunicare eficientă și de câștigare de experiențe de învățare interculturală. De asemenea, potențialul lor este valorizat prin curriculumul la decizia școlii sau prin curriculumul nonformal, unde există o mai mare flexibilitate de exersare a comunicării interculturale, în contexte variate și activități atractive.

2.5. Modele ale curriculumului intercultural

Modelele curriculumului intercultural transpun mai multe abordări de redimensionare a curriculei și promovează concepții curriculare privind realizarea obiectivelor educației interculturale în sistemul educațional. Pe lângă concepția pedagogică de abordare curriculară a interculturalismului, modelele curriculumului intercultural sunt restructurate și au un grad de flexibilitate în aplicare, în funcție de politicile sociale și educaționale.

Modelele curriculumului intercultural pot fi grupate în funcție de mai multe criterii:

- a) după gradul de consistență a curriculumului intercultural și de perspectivele avute în vedere în învățarea interculturală, modelele curriculare sunt grupate în (Banks, J.A., Banks, C., 1997, Rulcker, 1992, Wakling, 1980, Jeffcoate, 1976, apud Nedelcu, 2008, 106-109):
 - „modelul redefinirii curriculare, cu mai multe variante: modelul contribuțiilor culturale, modelul cumulativ/aditiv, modelul transformaționist, modelul luării deciziei și al acțiunii sociale;
 - modelul social al consolidării puterii grupurilor minoritare;
 - programul experiențelor trăite”.
- b) După tipul școlii în care sunt aplicate:
 - modelul general al școlii interculturale;
 - modelul intercultural al educației integrate (Cozma, Gherguț, 2001).
- c) Modele curriculare dezvoltate la nivel național.

2.5.1. Modelul redefinirii curriculare

Modelul redefinirii curriculare a fost promovat de J.A.Banks (1997), din rațiuni ce țin de reorganizarea curriculumului, din perspectiva integrării curriculare a interculturalismului, spre deosebire de modelele anterioare. Modelul este centrat pe:

- integrarea unitară a conținuturilor mai multor grupuri culturale;
- activizarea elevilor în determinarea și analiza referințelor culturale diverse, din perspective

multiple;

- conturarea de noi paradigme de elaborare și dezvoltare a curriculumului intercultural.

Cele patru abordări ale modelului redefinirii curriculare corespund unui continuum al procesului de dezvoltare a curriculumului intercultural, de la includerea de teme în care sunt descrise alte culturi până la schimbarea paradigmei de construcție curriculară. Variantele de aplicare ale modelului implică atât analize longitudinale (al evoluției interculturalismului în curricula școlară din momentul promovării la nivel de principii și strategii internaționale și europene), cât și analize transversale, al evidențierii în curricula actuală din diferite sisteme naționale de învățământ.

Modelul contribuțiilor culturale reprezintă prima etapă a integrării curriculare a elementelor altor societăți sau grupuri culturale și presupune introducerea de unități de conținut în care sunt abordate tradiții culturale, evenimente, eroi. Strategiile curriculare sunt limitate la prezentarea expozitivă a acestora și la dobândirea de cunoștințe privind alte culturi, fără a se insista pe semnificații, pe implicațiile acestora în cultura majoritară sau pe activități multiculturale. Chiar dacă are deschideri spre alte referințe culturale, curriculumul național este predominant etnocentric.

Modelul cumulativ/aditiv are un grad mai ridicat al promovării interculturalismului decât cel al contribuțiilor culturale, presupunând unități de învățare centrate pe concepte și valori-cheie ale altor culturi, pe înțelegerea semnificațiilor și experiențelor culturale. Chiar dacă modelul corespunde unei etape de progres în redimensionarea curriculumului, nu poate fi apreciat ca o abordare interculturală consistentă și în acord cu realitățile sociale actuale, fiind construit tot în funcție de reperele culturale ale majorității.

Modelul transformaționist este un instrument metodologic al reformei curriculare, din optica principiilor și obiectivelor educației interculturale în societatea multiculturală actuală.

Modelul marchează etapa schimbării paradigmei de elaborare a curriculumului intercultural și presupune regândirea curriculumului, din mai multe perspective:

- adoptarea de noi principii de proiectare a curriculumului și definirea de obiective generale, centrate pe diversitatea culturală și învățarea interculturală;
- valorizarea elementelor altor culturi și analiza acestora din optica grupurilor de apartenență;
- centrarea pe învățarea colaborativă și câștigarea de experiențe de învățare în grupuri multiculturale.

Modelul transformaționist este aplicat în curricula din Statele Unite ale Americii, sisteme de învățământ evolute din Uniunea Europeană, Australia.

Modelul curricular al deciziei și acțiunii sociale marchează, ca cel anterior, paradigma

schimbării curriculare, pe baza interculturalismului. În plus, modelul avansează metodologii educaționale care măresc ponderea învățării prin acțiuni sociale, facilitează relaționarea și comunicarea interculturală eficientă și realizarea de proiecte multiculturale.

Modelul este aplicat, în sistemele de învățământ din Franța, Germania, unde programele de educație comunitară au un nivel ridicat de dezvoltare.

2.5.2. Modelul consolidării puterii grupurilor minoritare

În optica modelului consolidării puterii grupurilor minoritare, dezvoltarea școlii interculturale este determinată de modelul societății multiculturale, în care toate grupurile etnice sunt reprezentate în conducerea instituțiilor sociale. Modelul este mai puțin valorificat față de cel al redefinirii curriculare, având o aplicabilitate curriculară cu un grad mai ridicat de dificultate. Este întâlnit în cadrul unor regiuni sau școli multiculturale din Olanda și Belgia, mai ales.

Pornind de la analiza implicațiilor consolidării grupurilor minoritare în curriculum, P.H. Wakling stabilește câteva categorii de atitudini și stiluri educaționale corelate, tipuri de curriculum multicultural. Acestea sunt grupate în jurul a trei dimensiuni ale activităților educative interculturale (Wakling, 1980, apud Nedelcu, 2008, p.108):

- conținuturile învățării: toleranță – selectivitate;
- mijloace și proceduri educaționale: relativism cultural – absolutism;
- scopurile educative: transmite – transformare.

Ultima categorie corelează modelul consolidării grupurilor minoritare cu modelul transformaționist al curriculumului și centrează demersurile didactice pe valorificarea cunoștințelor și experiențelor culturale ale copilului.

2.5.3. Programul experiențelor trăite

Programul experiențelor trăite, avansat de Rulker (1992) este întemeiat pe presupuziția că redimensionarea conținuturilor curriculare nu este suficientă, dacă nu este susținută de programe și proiecte de educație interculturală, care să antreneze elevii în activități sociale. În acest sens, programele școlare trebuie să includă aceste activități, iar orarul școlii să fie flexibil pentru activitățile neprogramate. Resursele școlii vor fi angajate în organizarea de activități bazate pe experiențele culturale și interculturale, în amenajarea de spații educaționale și în susținerea programelor de educație interculturală.

Curriculumul intercultural din țările europene nordice valorifică modelul curricular al experiențelor trăite, unde valorile multiculturalismului sunt organizate în module integrate și în

programe de educație comunitară.

Teme de educație interculturală, adecvate valorificării experiențelor culturale trăite și dezvoltării de noi modele de orientare și asimilare/integrare culturală, pot fi (Rulker, 1992, apud Nedelcu, 2008, p. 109):

- De unde vin imigranții, ce proiecte au pentru ei și pentru copiii lor?
- Care sunt locurile de muncă ocupate de imigranți și ce locuri ocupă membrii grupului majoritar?
- Prin ce se deosebesc deprinderile sociale ale diverselor grupuri etnice?
- Unde au loc schimbările culturale între diferitele grupuri etnice?"

Unitățile de conținut pot fi dezvoltate prin includerea în curriculumul școlar și în aria tematică a programelor educaționale a unor teme centrate nu atât pe informarea asupra structurii și aspectelor culturale ale grupurilor etnice, cât mai ales pe cooperarea între elevi în descoperirea unor modele de relaționare, în realizarea unor proiecte, produse prin munca în grupuri multiculturale.

2.5.4. Modelul curricular al școlii interculturale

Modelul curricular al școlii interculturale transferă, în planul curriculumului elaborat în școală și al strategiilor educaționale, principiile învățării interculturale. Acest tip de învățare valorifică paradigma învățării sociale, ca proces de oferire și dobândire de experiențe culturale și interculturale, prin: informare/descoperire, acceptare, valorizare, interiorizare, afirmarea performanțelor sociale în școala interculturală sau în grupul multicultural.

Modelul curricular promovează metodologii de lucru active și interactive, de câștigare de experiențe de viață interculturală, prin diversitatea de variante în funcție de caracteristicile școlii interculturale (categorii de etnii minoritare, elemente comune și diferențe culturale, patternuri culturale ale elevilor, limite ale asimilării sau acceptării de norme ale altor culturi, prin negociere culturală). Metodele de instruire ale școlii interculturale sunt selectate din taxonomia clasică a metodologiei didactice, din rândul metodelor de comunicare, de învățare prin cooperare, prin descoperire, problematizarea, metode de acțiune, metoda proiectelor, jocul didactic. La acestea se adaugă metodele dezvoltate recent, din domeniul instruirii interactive și ale constructivismului pedagogic. Dintre formele de organizare, sunt preferate munca în grupuri (multiculturale), pe echipe de elevi cu referințe culturale diferite, alternarea activităților de învățare interculturală în clasă și școală cu activitățile extracurriculare, în afara școlii. Foarte important este și spațiul educațional, care trebuie amenajat astfel încât să ofere prilejuri de reflecție asupra imaginilor ce prezintă aspecte de relaționare adecvată în diversitatea culturală și

oportunități de socializare a elevilor, în afara orelor de curs.

Învățarea prin cooperare reprezintă o metodologie de bază în învățarea interculturală. Ea presupune un ansamblu de metode și situații de instruire, centrate pe creșterea randamentului în învățare și obținerea de performanțe, inclusiv în planul interculturalității, prin valorificarea avantajelor muncii în grupuri mici. Organizarea activităților didactice pe grupuri mici presupune (Urlich, 2000):

- respectarea particularităților elevilor (deprinderi de muncă intelectuală, abilități de învățare și relaționare, interese, relații interpersonale, temperament, imagini despre sine);
- accentuarea învățării reciproce, a situațiilor în care se demonstrează că este o modalitate mai eficientă decât învățarea independent-individuală;
- utilizarea de sarcini diferențiate în învățare, care să favorizeze obținerea de rezultate bune ale elevilor;
- interesul pentru dezvoltarea competențelor sociale ale elevilor, care determină creșterea performanțelor în mai multe planuri: învățarea școlară, socială, stima de sine, încrederea în forțele proprii, atitudini pozitive față de colegi, profesori și alte valori culturale.

În ceea ce privește curriculumul opțional, în școala interculturală se recomandă introducerea de discipline opționale interdisciplinare sau transdisciplinare sau programe educaționale, de implicare a elevilor în câmpuri de acțiune socială. Opționalele pe teme de educație interculturală au, față de disciplinele clasice, un potențial curricular crescut de activizare a elevilor în situații de viață interculturală, de realizare a transferurilor, de implicare a elevilor în activități sociale și educaționale.

Prin aceste principii metodologice, modelul general al școlii interculturale este corelat cu modelele transformaționist, al deciziei și acțiunii sociale și al experiențelor trăite. Modelul curricular oferă un cadru de referință pentru școlile interculturale, prin transpunerea în demersuri strategice a caracteristicilor didacticei transdisciplinare în domeniul educației interculturale, prezentate în subcapitolul 2.4.4.

Un studiu comparat al modelelor școlii interculturale, dezvoltate la nivel național, oferă exemple de bune practici educaționale la nivelul mai multor țări europene sau din spațiul nord-american.

Modelul curricular din Marea Britanie, oficializat prin Legea reformei educației este bazat pe:

- predarea în echipe interdisciplinare;
- reajustări curriculare privind introducerea valorilor culturale ale grupurilor marginalizate sau cu risc de excludere socială;
- dezvoltarea de programe școlare de educație religioasă care includ o multitudine de

experiențe spirituale;

- abordarea managerială a tensiunilor rasiale din instituțiile școlare.

În Olanda, oferta educațională a școlilor este dezvoltată prin opțiuni metodologice oferite de trei modele (Hooghof, Dolnoy, 1998, p. 108):

- modelul integrat, unde elevii minoritari, înscriși în clase care corespund vârstei școlare, beneficiază de lecții suplimentare de limba olandeză;
- modelul centralizat, unde elevii minoritari beneficiază de programe intensive de învățare a limbii, în cadrul unor instituții școlare special organizate;
- modelul combinat, prin care elevii minoritari urmează, în același timp, atât cursurile învățământului de masă, cât și cele ale școlii specializate.

La aceste modele instituționale de organizare a curriculumului pentru elevii minoritari, în Olanda educația interculturală este reprezentată în curriculumul național în cadrul unei discipline școlare, construită pe teme cross-curriculare, dar și prin conținuturi ale fiecărei discipline.

Abordările interculturale din școlile din Statele Unite ale Americii sunt expresia mai multor modele ale pluralismului, dezvoltate în funcție de contextul specific al diversității culturale:

- modelul pluralismului cultural, bazat pe formarea unei societăți reflexive la valorizarea multiculturalismului, prin construcții curriculare care valorifică limba și tradițiile minoritarilor;
- modelul “melting pot” (creuzetul), care promovează dezvoltarea unei culturi compozite, prin integrarea culturii unei minorități în cadrul celei majoritare;

În cazul țărilor europene nordice, valorile sociale stau la baza elaborării curriculumului național și sunt infuzate, într-o pondere mare, la nivelul tuturor disciplinelor școlare și în programe de educație comunitară.

Alături de modelul de referință al curriculumului intercultural din Franța, dezvoltat în spiritul pedagogiei laicității (subcapitolul 1.3.3.), modelele naționale invocate constituie exemple de bune practici în promovarea interculturalismului și oferă repere flexibile în redimensionarea curriculei.

2.5.5. Modelul intercultural al educației integrate

Modelul intercultural al educației integrate obiectivează, în domeniul curricular, relația dintre incluziunea socială și învățarea interculturală, ca problematică specifică a educației interculturale, ca educație pentru toți. În această optică, educația pentru toți este realizată formal în “școala pentru diversitate, ca o nouă formă de organizare a școlii” (Cozma, Gherghuț,

2001, p. 192).

Perspectiva interculturală a educației pentru toți este pusă în relație cu educația incluzivă și este caracterizată prin următoarele concepte-cheie: “educație de calitate; eficiență; responsabilitate; pluridisciplinaritate; proces complex; strategie de respectare a drepturilor; evidențiere a valorii individuale umane” (Vrasmaș, E., Vrasmaș, T., 2012, p.23).

Din această perspectivă, procesul de dezvoltare a competențelor interculturale se realizează “în sensul afirmării performanțelor sociale în domeniul incluziunii sociale, atât în cazul persoanelor cu risc de excludere socială sau a grupurilor marginalizate, cât și în cazul tuturor celor care fac parte din comunități multiculturale” (Bunăiașu, 2015 c, p.42). Mijloacele educaționale preponderente sunt cele ale învățării prin cooperare, de interacțiune socială între grupuri de elevi eterogene, din punct de vedere al ritmului de învățare, al performanțelor școlare și sociale, al diferențelor culturale, al diferențelor între copiii cu nevoi speciale și ceilalți elevi.

Modelul intercultural al educației integrate în școala pentru diversitate presupune respectarea mai multor principii și norme didactice, care determină abordarea curriculumului intercultural (Cozma, Gherghuț, 2001, pp. 195-198) :

- definirea unei viziuni clare privind filosofia interculturală a educației integrate;
- aplicarea principiului parteneriatului în activitățile educaționale din școală, în sensul pozițiilor egale dintre profesori și părinții elevilor;
- profesorii și educatorii să își asume rolul de agenți activi de schimbare a școlii tradiționale și de promovare a valorilor educației integrate în școală;
- rolurile didactice ale profesorului să fie cele de mentor pentru fiecare elev, de creare a unui mediu propice relaționării dintre diverse categorii de elevi, de oferire a sprijinului și de stimulare a elevilor în susținerea lor reciprocă în învățare;
- cooperarea între profesorul de sprijin, profesorii care predau la clasă, părinți și specialiști în domeniul tipurilor de nevoi speciale;
- sprijinirea elevilor cu nevoi speciale de către profesorul de sprijin, în afara orelor de curs, astfel încât aceștia să își poată îndeplini sarcinile școlare;
- conținuturile ariilor curriculare să fie adaptate cerințelor educative ale elevilor;
- abordarea actului învățării în contextul situațiilor stimulativ adecvate categoriilor diferite de elevi, prin selecția și negocierea tipurilor de învățare.

Perspectiva interculturală a educației integrate dezvoltă, în plan teoretic modelul școlii interculturale, prin aducerea în prim plan a strategiilor interculturalismului, în contextul extinderii diversității culturale, prin includerea elevilor cu cerințe educative speciale în aria problematică. În plan practic, problematica se încadrează în domeniul educației incluzive și impune dezvoltarea competențelor specifice ale profesorilor și educatorilor, de cunoaștere a

nevoilor educaționale și culturale ale elevilor, de a veni cu oferte curriculare adecvate acestora (curriculum opțional, metodologii didactice, conținuturi atractive, selectate și negociate în clasă). Astfel, pregătirea profesorilor în domeniul educației integrate constituie o componentă esențială în programele de formare inițială și continuă, argumentată de rolul școlii incluzive în educația integrată și interculturală a elevilor.

CAPITOLUL 3: DEZVOLTAREA CURRICULUMULUI INTERCULTURAL ÎN ROMÂNIA – UN DEMERS INVESTIGATIV

3.1. Proiectarea și desfășurarea cercetării

3.1.1. Obiectivele cercetării

Obiectivul general al demersului investigativ este:

- **Realizarea unei suite de cercetări bazate pe dezvoltarea unor direcții strategice și repere metodologice ale curriculumului intercultural în România, din perspectiva dimensiunii europene a educației, care să genereze practici educaționale bune în procesul de dezvoltare a competențelor interculturale, superioare celor curente și cu impact la nivelul beneficiarilor direcți și indirecti (elevi proveniți din medii culturale diferite, experți, cadre didactice, factori de decizie, părinții elevilor).**

Obiectivele specifice ale cercetării sunt:

O.1. Auditul curriculumului intercultural în România, din perspectiva gradului de adecvare a structurilor curriculare la domeniul competențelor interculturale, conform documentelor de politici educaționale europene.

O.2. Dezvoltarea unor direcții strategice de redimensionare a curriculumului național, din perspectiva valorilor interculturalismului în spațiul european.

O.3. Elaborarea, testarea și validarea unui model metodologic al proiectării, implementării și evaluării curriculumului intercultural în România, prin trei modalități de validare: teoretică, empirică și experimentală.

O.4. Elaborarea, dezvoltarea și validarea experimentală și empirică a unui program educațional cross-curricular, în spiritul modelului metodologic al curriculumului intercultural.

3.1.2. Ipotezele cercetării

Ipoteza generală a cercetării este:

Dacă procesele de redimensionare și implementare a curriculumului intercultural sunt orientate de un cadru metodologic cu susținere teoretică, adecvare la dimensiunea europeană a

educației și adeziune în rândul factorilor implicați, atunci pot fi dezvoltate programe educaționale, cu un grad mai mare de probabilitate ca impactul lor să fie superior efectelor practicilor curente în domeniu.

Ipotezele particulare ale cercetării sunt:

- 1) Dacă modelul metodologic al curriculumului intercultural are elemente care-i asigură adecvarea la principiile și valorile educației interculturale, valoare adăugată în planul instruirii și fezabilitate, atunci poate obține adeziunea subiecților și poate fi transpus în programe curriculare de dezvoltare a competențelor interculturale ale elevilor.
- 2) Dacă programul curricular propus este dezvoltat și implementat, în conformitate cu modelul metodologic și în mod flexibil, prin adecvare la variabilitatea situațiilor instruirii în contextul diversității culturale, atunci poate constitui un instrument curricular util în dezvoltarea competențelor interculturale ale elevilor.

3.1.3. Etapele și metodologia cercetării

Activitatea de cercetare s-a desfășurat în perioada iunie 2014- septembrie 2015, în mai multe etape, pe care au fost eşalonate obiectivele specifice, metodele și instrumentele de cercetare, astfel:

1. **Etapa constatativă** (8 iunie 2014 - 30 octombrie 2014), divizată în mai multe subetape :
 - 1.1. Documentarea, aprofundarea problematicii în literatura de specialitate, consultații și schimburi de experiență metodologică.
 - 1.2. Constituirea eşantionului de subiecți. În selecția grupului-țintă s-au avut în vedere criterii generale, privind asigurarea egalității de șanse (între sexe, între elevii și cadrele didactice din mediul urban și mediul rural) și criterii specifice cercetării.
 - 1.3. Pretestarea instrumentelor de lucru.
 - 1.4. Aplicarea metodelor și instrumentelor specifice auditului curriculumului intercultural.

În această etapă, au fost vizate *obiectivul nr.1 și obiectivul nr.2 ale cercetării*, privind realizarea auditului curriculumului intercultural din România și, respectiv, dezvoltarea direcțiilor strategice de redimensionare curriculară.

Metodologia cercetării din etapa constatativă cuprinde:

- a) analiza documentelor de politici educaționale, analize hermeneutice;
- b) focus-grupuri, observația participativă;
- c) metodologia eşantionării mixte în constituirea lotului de subiecți, prin tehnica randomizării stratificate.
- d) metode și instrumente de studiere a opiniilor subiecților și de analiză a nevoilor

educaționale și a preferințelor curriculare: chestionare tip omnibus; focus-grupuri, interviuri individuale;

- e) studiul de caz;
- f) metoda biografică, utilizată în scopul înțelegerii experiențelor interculturale trăite de subiecți; metoda observației participative; modelul sociologic al discrepanței dintre situația dorită și situația actuală; întocmirea de matrice de analiză a competențelor interculturale, în cazul disciplinelor din curriculumul școlar.

Structura eșantionului de 400 de subiecți este:

- 170 subiecți din învățământul preuniversitar (cadre didactice și manageri școlari, care au în normă ore de activitate didactică), de la unități școlare din județele din regiunea Sud-Vest Oltenia, din care 90 subiecți din județul Dolj);
- 100 elevi de clasele a VI-a și a VII-a, selectați de la patru unități școlare: Școala Gimnazială “Alexandru Macedonski” Craiova; Școala Gimnazială „Ioan Grecescu Brădești”, Dolj; Școala Gimnazială Coțofenii din Față, Dolj; Școala Gimnazială Ionești, Gorj.
- părinți ai elevilor – 60 subiecți;
- specialiști în domeniul socio-uman –70 subiecți (cadre didactice universitare, doctori în științe socio-umane).

Variabilele de eșantionare la care ne-am raportat în selecția cadrelor didactice au fost:

- specialitatea cadrelor didactice preuniversitare, urmărind să asigurăm o pondere mai mare a profesorilor care predau discipline socio-umane, la nivelul învățământului gimnazial;
- mediul educațional al unităților școlare (asigurarea unui raport procentual apropiat între mediul urban și mediul rural);
- domeniul socio-uman de expertiză al cadrelor didactice universitare, urmărind acoperirea cât mai multor specializări care abordează problematici ale societății multiculturale, ale valorilor interculturalismului și ale educației interculturale.

În selecția elevilor care au urmat programul programului curricular, am utilizat următoarele variabile de eșantionare:

- caracteristicile socio-culturale și demografice ale mediului de proveniență a elevilor, beneficiari ai programului educațional. În acest sens, în unitățile școlare selectate sunt elevi de mai multe categorii culturale, astfel încât activitățile programului să fie relevante pentru : a) relaționarea și comunicarea interculturală; b) rezolvarea de probleme și investigații în grupuri multiculturale; c) analiza performanțelor sociale și educaționale, în contextul diversității culturale. În spiritul abordării comprehensive a educației interculturale, variabilele de operaționalizare a referințelor culturale ale elevilor au fost: naționalitatea, caracteristici ale

mediului socio-cultural și educativ de proveniență, convingeri religioase. În acest sens, în structura eșantionului, sunt incluși: a) elevi care provin din familii cu un nivel cultural și educațional ridicat; b) elevi de etnie romă; c) elevi care provin din familii cu alte convingeri religioase, decât cea creștină; d) copii care provin din familii dezorganizate, cu un nivel scăzut cultural și educațional, inclusiv copii cu risc de excludere socială și de delincvență juvenilă; d) copii care provin din familii cu probleme sociale;

- disponibilitatea elevilor de a urma un program educațional în afara orelor de curs, cu activități extrașcolare și cu muncă în gupuri și pe echipe;
- nevoi educaționale ale elevilor și interese pentru dezvoltarea comportamentelor sociale și ale abilităților de dezvoltare personală.

Indicatorii de selecție a eșantionului de elevi au fost urmăriți prin mai multe activități: analiza fișelor de caracterizare psihopedagogică a elevilor de clasele a VI-a și a VII-a, din cadrul școlilor de aplicație;

- analiza unor documente instituționale, care conțin informații statistice și descriptive,
- privind mediul de proveniență al elevilor, rezultate școlare, performanțe obținute la concursuri și olimpiade școlare, activități socio-culturale, în context partenerial, activități de voluntariat;
- studierea unor programe instituționale sau la nivelul clasei: de învățare remedială, de extindere, programe de consiliere educațională;
- interviuri cu cadrele didactice care predau la clasele respective, cu profesorii-diriginți.

2. Etapa preexperimentală (1 noiembrie 2014 -31 ianuarie 2015)

În etapa preexperimentală, au fost vizate *obiectivele nr.1, nr.2 și nr. 3 ale cercetării*, cu referire la elaborarea unor direcții strategice de redimensionare a curriculei și a două instrumente:

- un *barometru* al gradului de armonizare a competențelor interculturale dezvoltate prin curriculumul intercultural din România și cele dezirabile cetățeniei europene;
- un *model metodologic* al elaborării, implementării și evaluării curriculumului intercultural în România.

Metodologia cercetării a constat în: prezentarea grafică a rezultatelor; analiza cantitativă și calitativă a rezultatelor, prin tehnici statistice și interpretări subiective.

3. Etapa experimentală propriu-zisă (1 februarie 2015 - 31 mai 2015)

În etapa experimentală, a fost vizat *obiectivul nr. 4 al cercetării*, cu referire la elaborarea, dezvoltarea și validarea experimentală a programului educațional.

Metodologia cercetării a constat în tehnici și instrumente de investigare experimentală a programului educațional cross-curricular cu tema *Relații sociale în societatea multiculturală*.

În etapa de pretest au fost aplicate instrumente de evaluare a nivelului inițial al elevilor: teste docimologice, chestionare de opinii, interviuri de evaluare a atitudinilor. În etapa de test, a fost implementat programul educațional, structurat pe trei submodule: *Educația pentru și prin diversitate culturală; Interculturalismul în spațiul european; Proiecte educaționale interculturale – comportamentul energetic*. În etapa de posttest, au fost apreciate competențele interculturale ale elevilor, dezvoltate prin programul educațional.

4. Etapa postexperimentală (1 iunie 2015 – 7 octombrie 2015)

În etapa postexperimentală, au fost vizate *obiectivele nr.3 și nr.4*, cu referire la validarea modelului metodologic și a programului educațional.

Metodologia cercetării a constat în :

- metode și tehnici de prezentare grafică a rezultatelor;
- metode și tehnici statistice: indici ai tendinței centrale, indici de corelație, testul T de semnificație a diferențelor semnificative ale unor caracteristici calitative;
- evaluarea impactului instrumentelor metodologice, prin: chestionare; focus-grupuri; grile de observare a comportamentului și atitudinilor subiecților; rapoarte de evaluare a competențelor interculturale ale elevilor;

Rezultatele investigării experimentale au fost corelate cu datele furnizate de chestionare și focus-grupuri, prin metoda triangulației.

5. Stagiul de mobilitate

Stagiul de mobilitate a fost realizat la Universitatea Jean Moulin Lyon 3, Franța, în două perioade: 15 aprilie 2015 - 15 mai 2015 și 5 iunie 2015 - 5 iulie 2015. Obiectivele vizate, activitățile realizate și rezultatele obținute în stagiul de mobilitate au fost:

O.1. Realizarea unui audit al curriculumului din România, din perspectiva gradului de adecvare a structurilor curriculare la domeniul competențelor interculturale, conform documentelor de politici educaționale europene.

Activități realizate:

1. Activități de documentare asupra problematicii educației interculturale și a curriculumului intercultural, în literatura de specialitate și în documentele de politici educaționale europene.
2. Analiza practicilor educaționale bune în domeniul educației interculturale, în sistemul educațional din Franța (prin observații participative ale unor activități sociale, culturale și educaționale în medii multiculturale; interviuri; studii de caz).
3. Analiza unor politici educaționale în domeniul reformei curriculumului, elaborate și gestionate de Ministerul Educației Naționale, al Învățământului Superior și al Cercetării, din Franța.

Rezultate obținute:

- cunoașterea aprofundată a abordărilor teoretice, a politicilor educaționale și a cercetărilor în domeniul educației interculturale, pe parcursul stagiului de mobilitate;
- dezvoltarea metodologiei curriculumului intercultural, prin transferul cunoștințelor aprofundate în stagiul de mobilitate;
- cunoașterea și analiza concordanțelor și diferențelor dintre curriculumul național din România și direcțiile curriculare europene, în planul dezvoltării competențelor interculturale;
- un studiu de cercetare, pe tema bunelor practici în domeniul interculturalismului în Franța și în alte sisteme educaționale europene, prezentat la o conferință internațională în România.

O.2. Dezvoltarea unor direcții strategice de redimensionare a curriculumului național, din perspectiva valorilor interculturalismului în spațiul european.

Activități:

1. Activități de documentare pe tema metodologiei curriculumului intercultural, în lucrări metodice (ghiduri metodologice, produse ale unor proiecte pe tema interculturalismului în spațiul european).
2. Participarea la manifestări științifice, axate pe problematici ale interculturalismului și ale politicilor educaționale:
 - „*Libertés de culte et d'expression en perspective transatlantique*” - Universitatea Lumière Lyon 2, 6 mai 2015 – prelegeri susținute de profesorii Jean Kempf și Vincent Michelot ;
 - *Conferința Internațională „Journées du e-learning”*, ediția a zecea, Universitatea Jean Moulin Lyon 3, 18 iunie 2015.

Rezultate obținute:

- dezvoltarea direcțiilor strategice de redimensionare a curriculumului național din România, din perspectiva promovării valorilor interculturalismului și a generării de practici educaționale bune, în sensul celor relevante în stagiul de mobilitate;
- perfecționarea modelului metodologic al elaborării, implementării și evaluării curriculumului intercultural în România (elaborat în cadrul proiectului de cercetare), prin integrarea metodologiilor și instrumentelor curriculare relevante în stagiul de mobilitate;
- sistematizarea modelelor culturale, educaționale și curriculare, relevante în urma activității de documentare și a cercetării empirice;
- un articol, care analizează modalitățile de optimizare a parteneriatului școală-familie, în domeniul programelor de educație interculturală, publicat într-o revistă indexată în baze de date internaționale.

O.3. Elaborarea, testarea și validarea unui model metodologic al proiectării, implementării și evaluării curriculumului intercultural în România, prin trei modalități de validare: teoretică, empirică și experimentală.

Activități:

1. Analiza comparativă a modelelor curriculare din mai multe sisteme educaționale din Europa și America de Nord.
2. Analiza unor produse curriculare din sistemul de învățământ din Franța, din perspectiva promovării valorilor educației interculturale (planuri de învățământ, programe curriculare din trunchiul comun sau ale disciplinelor opționale, manuale, auxiliare curriculare, programe educaționale).

Rezultate obținute:

- finalizarea instrumentelor curriculare, elaborate și testate în cadrul cercetării empirice;
- dezvoltarea unei baze documentare în domeniul temei, utile în redactarea raportului final de cercetare;
- elaborarea parțială a raportului final de cercetare.

3.2. Rezultatele cercetării

Rezultatele cercetării au fost obținute prin prelucrarea statistică și analiza calitativă a răspunsurilor subiecților la două categorii de instrumente:

- de studiere a impactului curriculumului intercultural în România și a modelelor propuse, asupra subiecților cercetării (modelul metodologic al proiectării, implementării și evaluării curriculumului intercultural și modelul de program curricular opțional *Relații sociale în societatea multiculturală*);
- grile de evaluare a dimensiunii interculturale a curriculumului disciplinelor școlare.

Pentru instrumentele de studiere a opiniilor și percepțiilor subiecților, procedura de sistematizare a datelor a fost adaptată în funcție de tipul itemilor chestionarelor și de nuanțările răspunsurilor din activitățile de focus-grup. În această manieră, datele sistematizate au fost relevante și utile în realizarea de analize punctuale și în elaborarea concluziilor cercetării.

La întrebările cu scale de apreciere, datele au fost sistematizate astfel: a) în tabele: prin cumularea răspunsurilor de pe treptele de intensitate care atestă aprecierea pozitivă a variabilele indicate (“în foarte mare măsură” și “în mare măsură” sau primele două ranguri valorice); b) în grafice (histograme, diagrame): prin sistematizarea răspunsurilor pe trei nivele („în măsură ridicată”, corespunzând sumei datelor de pe treptele „în foarte mare măsură” și „în mare măsură”; „în măsură medie”; „în măsură scăzută”, prin cumularea datelor de pe treptele „în

mică măsură” și „în foarte mică măsură” și „deloc”). La întrebările cu alegere multiplă, au fost sistematizate toate variantele de răspuns, pentru a evidenția ierarhia aprecierilor subiecților. În cazul itemilor cu răspunsuri deschise, au fost selectate datele relevante pentru obiectivele cercetării, cele care dezvoltă răspunsurile de la ceilalți itemi sau pot fi puse în corelație cu alte date.

Diferențele semnificative între răspunsurilor categoriilor de subiecți, cu relevanță pentru stabilirea unor concluzii ale cercetării, au fost prelucrate prin calcularea valorii T, care relevă statistic comparația semnificației diferențelor procentuale a unor caracteristici calitative. Valoarea T a fost analizată pentru anumite variabile ale testării impactului modelului metodologic al curriculumului intercultural și al programului curricular și a fost calculată prin utilizarea următoarelor formule (Novak, 1977, p.85):

$$EE = \sqrt{\frac{p_1 q_1}{n_1} + \frac{p_2 q_2}{n_2}}; T = \frac{p_1 - p_2}{EE}$$

EE – eroarea de eșantionare a diferenței;

p₁ - frecvențe procentuale ale grupului nr.1;

p₂ - frecvențe procentuale ale grupului nr.2;

n₁ - numărul de subiecți din grupul nr.1;

n₂ - numărul de subiecți din grupul nr.2;

q₁ - diferența procentuală dintre întreg și p₁;

q₂ - diferența procentuală dintre întreg și p₂.

3.2.1. Auditul curriculumului intercultural în România

Auditul curriculumului intercultural constă în colectarea de informații privind dimensiunea interculturală a curriculumului național și a celui la decizia școlii, prin raportare la criterii de evaluare specifice, realizat de factori externi managementului instituției școlare sau programelor de educație interculturală (autorități externe, cercetători). În această optică metodologică, activitatea de audit s-a realizat prin aplicarea următoarelor instrumente și analiza datelor statistică și calitativă a datelor obținute:

- chestionar privind impactul curriculumului intercultural în România - pentru cadre didactice preuniversitare și specialiști în domeniul socio-uman (Anexa nr. 1.1.);
- focus-grup – pentru cadre didactice preuniversitare și manageri școlari (Anexa nr.1.2.);
- focus-grup – pentru specialiști în domeniul socio-uman (Anexa nr.1.3.)
- matrice de analiză a competențelor interculturale, vizate de disciplinele curriculumului școlar (Anexa nr.1.4.);

- matrice de evaluare a gradului de realizare a elementelor competenței interculturale, prin curriculumul disciplinelor socio-umane (Anexa nr.1.5.).

Analiza cantitativă și calitativă a rezultatelor auditului s-a finalizat prin realizarea unui barometru al gradului de armonizare a competențelor interculturale dezvoltate prin curriculumul intercultural din România și cele dezirabile cetățeniei europene.

Informațiile colectate au fost grupate în:

- date privind impactul curriculumului intercultural, obținute prin sistematizarea răspunsurilor de la chestionarul aplicat cadrelor didactice și specialiștilor în domeniul socio-uman, nuanțate cu cele de la focus-grupul organizat cu cadre didactice preuniversitare și manageri școlari;
- informații rezultate în urma analizei curriculumului disciplinelor școlare, prin prelucrarea datelor din matricele de evaluare.

Analiza cantitativă a răspunsurilor subiecților la chestionarul privind impactul curriculumului intercultural în România relevă următoarele date procentuale, grupate pe criterii și variabile ale studiului de impact:

Variabile	Cadre didactice preuniversitare	Cadre didactice universitare
Educație interculturală = educație antirasistă	10,58%	4,28%
Educație interculturală = educație multiculturală	27,05%	21,42%
Educație interculturală = educația prin și pentru diversitate culturală	34,11%	28,57%
Educație interculturală = educația prin și pentru diversitate culturală, socială, etnică, religioasă, fizică, sexuală	13,52%	35,71%
Educație interculturală = educație incluzivă	12,94%	10%
NR	1,80%	-

Tabel 3.1. Concepțiile subiecților privind perspectivele conceptuale ale educației interculturale

Variabile	Cadre didactice preuniversitare	Cadre didactice universitare
Dezacord (valorile 1,2,3,4)	17,64%	27,14%
Acord parțial (valorile 5,6)	54,70%	51,42%
Acord (valorile 7,8)	18,23%	15,71%
Acord total (valorile 9,10)	9,43%	5,7%

Tabel 3.2 Opiniile subiecților privind relevanța curriculumului național pentru principiile și valorile educației interculturale

Variabile	Cadre didactice preuniversitare	Cadre didactice universitare
Competențe de comunicare în limba maternă	71,17%	74,28%

Competențe de comunicare în limbi străine	74,11%	78,57%
Competențe de bază de matematică, științe, tehnologie	26,47 %	22,85%
Competențe digitale	21,17%	14,28%
Competențe sociale și civice	52,35%	41,42%
Competențe antreprenoriale	22,35%	14,28%
Competențe de sensibilizare și exprimare culturală	45,88%	32,85%
Competența de a învăța să înveți	41,76%	38,57%

Tabel 3.3. Percepții referitoare la relevanța dimensiunii interculturale a curriculumul național, pentru dezvoltarea unor categorii de competențe-cheie

Variabile	Cadre didactice preuniversitare	Cadre didactice universitare
Enculturație	65,29 %	51,42%
Aculturație	52,35%	45,71%
Integrare culturală	70,58%	78,57%
Relativism cultural	41,76%	47,14%
Identitate culturală	67,64%	61,42%
Empatie interculturală	36,47%	15,71%
Competențe de înțelegere, explicare a propriei culturi și a diversității culturale	51,76%	38,57%
Competențe de comunicare interculturală	49,41%	35%
Învățare interculturală	45, 88%	20 %

Tabel 3.4. Opinii privind valorizarea de procese, atitudini, competențe specifice interculturalismului, prin curriculumul intercultural din România

Criterii/Variabile	Cadre didactice preuniversitare	Cadre didactice universitare
Modele curriculare care stau la baza elaborării curriculumului intercultural în România:		
Modelul contribuțiilor culturale	26,47 %	41,42%
Modelul cumulativ	41,76%	37,14%
Modelul transformaționist	15,29%	14,28%
Modelul experiențelor trăite	12,94%	5,70%
NR	3,52%	1,42%
Modele curriculare ale educației interculturale care ar trebui valorificate în redimensionarea interculturală a curriculumului (indicate pe treptele de intensitate “ în foarte mare măsură” și “în mare măsură”) :		
Modelul contribuțiilor culturale	12,94%	8,57%
Modelul cumulativ	54,70%	37,14%
Modelul transformaționist	65,29 %	74,28%

Modelul experiențelor trăite	51,76%	75,71%
------------------------------	--------	--------

Tabel 3.5. Concepții referitoare la modele curriculare ale educației interculturale care stau la baza elaborării curriculumului intercultural în România/care ar trebui valorificate în redimensionarea interculturală a curriculumului

Variabile	Cadre didactice preuniversitare	Cadre didactice universitare
Integrarea metodologică a datelor antropologiei, psihologiei, sociologiei, științelor educației	54,70%	74,28%
Adoptarea strategiilor educaționale europene, privind învățarea interculturală în educația permanentă	63,52%	74,28%
Flexibilizarea curriculumului, prin adaptarea la contextul cultural și valorizarea fondului cultural al elevilor	70,58%	72,85%
Introducerea de discipline socio-umane pentru etniile minoritare	49,41%	54,28%
Ocazionarea de situații de învățare interculturală, în cazul tuturor disciplinelor școlare	65,29 %	68,57%
Reajustarea actualelor manuale și a auxiliarelor didactice, din perspectiva valorilor interculturalismului	73,52%	78,57%
Introducerea de discipline școlare, centrate pe dezvoltarea competențelor interculturale	56,47%	72,85%
Dezvoltarea de programe curriculare opționale, bazate pe relațiile între factorii culturali și performanțele sociale ale elevilor	67,64%	80%
Strategii interactive	83,52%	81,42%
Strategii de comunicare educațională	76,47%	84,28%
Raportarea la criterii de evaluare a performanțelor sociale ale elevilor, în contextul diversității culturale, în cazul tuturor disciplinelor școlare	50,58%	62,85%

Tabel 3.6. Opinii privind direcțiile de dezvoltare a curriculumului intercultural în România

Variabile	Cadre didactice preuniversitare
Competențe de comunicare în limba maternă	65,29 %
Competențe de comunicare în limbi străine	52,35%
Competențe de bază de matematică, științe, tehnologie	13,52%
Competențe digitale	18,23%
Competențe sociale și civice	65,29 %
Competențe antreprenoriale	22,35%
Competențe de sensibilizare și expresie culturală	51,76%
Competența de a învăța să înveți	45, 88%

Tabel 3.7. Percepții referitoare la relevanța dimensiunii interculturale a programelor curriculare opționale realizate în unitățile școlare, pentru dezvoltarea competențelor-cheie

Variabile	Cadre didactice preuniversitare	Cadre didactice universitare
Opțional în manieră monodisciplinară	21,17%	13,52%
Opțional în viziune modular- interdisciplinară, la nivelul ariei curriculare	54,70%	58,57%
Opțional în viziune modular- interdisciplinară, la nivelul mai multor arii curriculare (abordarea cross-curriculară)	36,47%	72,85%
Opțional în viziune modular-transdisciplinară	32,94%	67,14%
NR	1,80%	-

Tabel 3.8. Valorizarea tipurilor de curriculum opțional, în funcție de favorizarea învățării interculturale

Variabile	Cadre didactice preuniversitare	Cadre didactice universitare
Maturizarea fiziologică și performanțele sociale	40,58%	41,42%
Parametrii biologici și stima de sine, în contexte multiculturale	51,76%	54,28%
Identitatea culturală și stima de sine	65,29 %	78,57%
Integrarea culturală și performanțele școlare	75,88%	78,57%
Factorii culturali și trăsăturile de personalitate	68,82%	75,71%
Factorii culturali și învățarea socială	65,29 %	74,28%
Coeziunea grupului multicultural și performanțele școlare ale colectivului de elevi	70%	72,85%
Relațiile educaționale și dezvoltarea competențelor interculturale	75,88%	82,85%
Comunicarea didactică și învățarea interculturală	68,82%	78,57%
Caracteristicile personale și raportul individualism-colectivism	60,58%	61,42%
Determinările valorice ale comportamentului elevilor	65,29 %	75,71%
Relațiile de gen, din perspectiva interculturalismului	32,94%	44,28%

Tabel 3.9. Percepții privind utilitatea cercetărilor privind relațiile între categorii de determinări ale educației interculturale

Variabile	Cadre didactice preuniversitare	Cadre didactice universitare
Cunoștințe aprofundate privind identitatea culturală	69,41%	78,57%
Cunoștințe privind alteritatea culturală și relațiile sociale, în contextul diversității culturale	75,88%	74,28%
Capacități de valorizare pozitivă a diferențelor culturale	68,82%	78,57%
Gândire critică și atitudine reflexivă	65,29 %	74,28%
Empatie culturală și interculturală	54,70%	72,85%
Capacități de comunicare interculturală	79,41%	81,42%

Tabel 3.10. Opinii referitoare la tipurile de rezultate școlare care trebuie vizate prin programele curriculare de educație interculturală

Variabile	Cadre didactice preuniversitare	Cadre didactice universitare
Analiza fondului cultural al elevilor	47,05%	67,14%
Analiza nevoilor de formare ale elevilor	69,41%	78,57%
Analiza contextului cultural, în care se implementează programul curricular	54,70%	64,28%
Analiza expectanțelor părinților	41,76%	61,42%
Evaluarea inițială a capacităților elevilor de relaționare și comunicare, în contextul diversității culturale	65,29 %	74,28%
Metode de instruire care favorizează învățarea prin cooperare	75,88%	77,14%
Metode expositive de instruire	26,47 %	22,85%
Metode de instruire care favorizează învățarea prin cercetare	58,23%	75,71%
Metode de interacțiune educațională	83,52%	80%
Lecții în echipe interdisciplinare	32,94%	58,57%
Lecții de prelucrare a informațiilor dobândite în contexte multiculturale, din mediile educaționale nonformale și informale	68,82%	61,42%
Organizarea de activități de parteneriat educațional, în contexte multiculturale	75,29%	81,42%
Metodele alternative de evaluare	82,35%	82,85%
Procedee de autoevaluare a competențelor interculturale	77,05%	78,57%

Tabel 3.11. Opțiuni metodologice în realizarea obiectivelor educației interculturale

Variabile	Cadre didactice preuniversitare	Cadre didactice universitare
Programe de master interdisciplinare, în domeniul interculturalismului	69,41%	85%
Studii doctorale sau postdoctorale, în domeniul interculturalismului	65,88%	80%
Programe de formare continuă, în domeniul educației interculturale	83,52%	74,28%
Participarea la proiecte cu fonduri europene, în domeniul educației interculturale	77,05%	82,85%
Participarea la proiecte de parteneriat educațional, în contexte multiculturale	75,29%	77,14%
Schimburi de experiență metodologică, în cadrul activităților metodice și de parteneriat cu alte instituții	51,76%	58,57%
Stagii de mobilitate internațională, în unități școlare și comunități, cu bune practici în contexte multiculturale	65,29 %	54,28%
Aprofundarea problematicei educației interculturale, în literatura de specialitate	36,47%	44,28%
Elaborarea și implementarea unor proiecte de cercetare, pe tema diversității culturale	65,29 %	67,14%

Tabel 3.12. Opțiuni privind forme și modalități de formare utile în dezvoltarea competențelor profesionale ale cadrelor didactice, în domeniul educației interculturale

Variabile	Cadre didactice preuniversitare	Cadre didactice universitare	Valoarea lui T	Semnificație
Perspective de conceptualizare a educației				

interculturale:				
Educație interculturală = educația prin și pentru diversitate culturală, socială, etnică, religioasă, fizică, sexual	13,52%	35,71%	- 3,52	p<0,01
Valorizarea de procese specifice interculturalismului, prin curriculumul intercultural din România				
Învățare interculturală	45, 88%	20 %	4,22	p<0,05
Modele curriculare ale educației interculturale care stau la baza elaborării curriculumului intercultural în România:				
Modelul contribuțiilor culturale	26,47 %	41,42%	- 2,20	p=0,05
Modele curriculare care ar trebui valorificate în redimensionarea interculturală a curriculumului:				
Modelul experiențelor trăite	51,76%	75,71%	- 3,74	p<0,01
Tipuri de programe curriculare opționale, pe teme de educație interculturală:				
Opțional în viziune modul- interdisciplinară, la nivelul mai multor arii curriculare (abordarea cross-curriculară)	36,47%	72,85%	- 5,62	p<0,01
Opțional în viziune modular-transdisciplinară	32,94%	67,14%	- 5,10	p<0,01
Opțiuni metodologice în realizarea obiectivelor educației interculturale:				
Introducerea de discipline școlare, centrate pe dezvoltarea competențelor interculturale	56,47%	72,85%	- 2,50	p=0,02
Lecții în echipe interdisciplinare	32,94%	58,57%	- 3,71	p=0,01

Tabel nr. 3.13. Analiza statistică a diferențelor semnificative, între cadrele didactice universitare și cadrele didactice preuniversitare

Analiza statistică a rezultatelor relevă diferențe semnificative între cele două categorii de subiecți în cazul unui număr mic de variabile, ceea ce permite generalizarea concluziilor privind impactul curriculumului intercultural pentru lotul de subiecți ai cercetării. Analizele calitative vizează:

- însușirea cadrului teoretic al educației interculturale;
- valorizarea curriculumului național, din perspectiva dimensiunii interculturale a acestuia;
- aprecierile metodologice ale subiecților, privind elaborarea curriculumului intercultural și facilitarea dezvoltării competențelor interculturale ale elevilor;
- explicarea diferențelor semnificative între categoriile de subiecți, în cazul anumitor

răspunsuri.

Perspectivile de conceptualizare ale educației interculturale, valorizate de către subiecți, sunt cele de actualitate, de abordare educațională a diversității culturale, prin aplicarea principiilor și valorilor interculturalismului. Specialiștii în domeniul socio-uman preferă analiza extinsă a diversității (la nivelurile cultural, social, etnic, religios, fizic, sexual), în spiritul abordărilor comprehensive ale educației interculturale, care includ în aria problematicii preocupări din domeniul noilor educații.

Dimensiunea interculturală a curriculumului național vizează, în cea mai mare măsură, domeniile de competențe-cheie: comunicarea în limba maternă și comunicarea în limbi străine. În măsură medie este apreciat rolul curriculumului intercultural pentru dezvoltarea competențelor sociale și civice. Concluzia este că, în opinia subiecților, există un echilibru între dimensiunea etnocentrică și cea a deschiderii interculturale, favorizată mai ales prin studiul limbilor moderne.

Aceste aprecieri pot fi puse în relație cu opiniile referitoare la modelele curriculare ale educației interculturale care stau la baza elaborării curriculumului intercultural în România. Astfel, răspunsurile majoritare au indicat modelul contribuțiilor culturale și modelul cumulativ, ca surse metodologice în dimensiunea interculturală a curriculumului național. Datele de la focus-grupuri au adus precizări suplimentare, privind optica subiecților, prin exemplificări din programele și manualele școlare, în cazul cadrelor didactice, care relevă dimensiunea interculturală prin curriculumul disciplinelor Educație/Cultură civică, Consiliere și Orientare, precum și introducerea de conținuturi în care sunt integrate valori și tradiții ale altor culturi. Cadrele didactice universitare au accentuat rolul curriculumului național în formarea conștiinței identității culturale a elevilor, a înțelegerii referințelor altor culturi, au evidențiat situații de facilitare a comunicării interculturale, prin curriculumul disciplinelor școlare. De asemenea, au precizat, în chestionar, utilitatea modelului transformaționist și a celui al experiențelor trăite în elaborarea curriculumului intercultural; în focus-grup, specialiștii au accentuat necesitatea schimbării paradigmei de redimensionare curriculară, astfel încât elementele interculturalismului să fie relevate în cadrul tuturor disciplinelor socio-umane, iar câștigarea de experiențe de învățare interculturală să fie favorizată prin studiul unor discipline integrate prin implicarea elevilor în proiecte sociale și educaționale.

Opțiunile metodologice ale subiecților, referitoare la strategiile de implementare și evaluare a curriculumului intercultural sunt înscrise în orientările postmoderne ale curriculumului centrat pe elev și a celui constructivist. Ambele categorii de subiecți valorizează, în mare măsură, următoarele modalități:

- revizuirea actualelor manuale și a auxiliarelor didactice, din perspectiva valorilor

interculturalismului;

- dezvoltarea de programe curriculare opționale, pe teme ale educației interculturale;
- strategii interactive de instruire;
- metode de comunicare educațională, în contextul diversității culturale;
- metode de instruire ale învățării colaborative;
- organizarea de activități de parteneriat educațional, centrate pe activități în grupuri multiculturale;
- metode alternative de evaluare;
- metode și procedee de autoevaluare a competențelor interculturale.

Diferențe semnificative între categoriile de subiecți au fost înregistrate la câteva variabile:

- a) valorizarea paradigmei educației prin și pentru diversitate culturală, socială, etnică, religioasă, fizică, sexuală;
- b) facilitarea învățării interculturale, prin actualul curriculum intercultural;
- c) precizarea modelului contribuțiilor culturale, ca sursă în elaborarea curriculumului intercultural actual;
- d) valorizarea modelului experiențelor trăite, în scopul redimensionării curriculumului național;
- e) tipuri de opțional adecvate introducerii diversității culturale și favorizării, într-o măsură mai mare, a învățării interculturale și dezvoltării competențelor interculturale: opțional în viziune modular-interdisciplinară, la nivelul mai multor arii curriculare; opțional în viziune modular-transdisciplinară;
- f) opinii metodologice privind realizarea obiectivelor educației interculturale: introducerea de discipline școlare în manieră integrată, centrate pe dezvoltarea competențelor interculturale; lecții în echipe interdisciplinare.

În majoritatea cazurilor, am înregistrat date procentuale mai mari la specialiștii în domeniul socio-uman (mai puțin variabila b). Aceștia apreciază, într-o măsură mai mare: învățarea colaborativă experiențială; organizarea modular-integrată a curriculumului intercultural opțional; revizuirea planurilor de învățământ, prin introducerea de discipline/module integrate.

Diferențele semnificative înregistrate le punem în relație cu nivelul ridicat al culturii de specialitate și expertiza în evaluarea și dezvoltarea curriculară, ale cadrelor didactice universitare, cu specializări în domeniul socio-uman. Cadrele didactice universitare au cunoștințe aprofundate privind: a) politicile educaționale europene, pentru realizarea educației interculturale și promovarea cetățeniei europene; b) problematica teoretico-metodologică a educației interculturale, care este abordată (explicit sau implicit, în mod complex sau prin transfer) în

predarea disciplinelor socio-umane; c) procesele interculturalismului, care fac obiectul multor cercetări sociale. În lotul de specialiști în domeniul socio-uman au fost implicați și doctori în științe ale educației, cu expertiză în domeniul curriculumului educațional.

Acest decalaj era cunoscut la începutul cercetării și am organizat o acțiune de familiarizare a cadrelor didactice preuniversitare cu cadrul conceptual al problematicii, iar în timpul elaborării chestionarului aceștia au avut la dispoziție două anexe cu explicarea unor termeni, paradigme, modele ale curriculumului intercultural.

La majoritatea itemilor, însă, diferențele procentuale între categoriile de subiecți nu au fost semnificative, iar datele colectate au avut relevanță. De asemenea, prin corelarea cu alte rezultate ale unor cercetări anterioare, am apreciat evoluția concepțiilor cadrelor didactice preuniversitare, în sensul valorizării dimensiunii europene a educației, a curriculumului integrat și a educației interculturale.

Concluziile activității de audit au fost obținute prin corelarea datelor studiului de impact cu rezultatele consemnate în cele două matrici de analiză a dimensiunii interculturale a curriculumului (matricea de analiză a competențelor interculturale, vizate de disciplinele curriculumului școlar și matricea de evaluare a gradului de realizare a elementelor competenței interculturale, în cazul disciplinelor socio-umane).

În România, promovarea interculturalismului în curriculumul școlar a cunoscut unele progrese notabile prin Curriculumul Național reglementat în 1998 și dezvoltat prin direcțiile curriculare din Legea Educației Naționale nr.1/2011. Organizarea curriculară, din perspectiva educației interculturale, este bazată pe documentele de politici educaționale europene și românești, pe lucrări de specialitate, care abordează specificul interculturalismului în România.

Punctele tari ale promovării interculturalismului în România se regăsesc în planul legislativ și în literatura de specialitate, unde tema este abordată în mod consistent. Însă, în domeniul curricular, abordarea interculturală necesită restructurări și dezvoltări, prin conturarea unei viziuni metodologice și schimbarea paradigmei de elaborare, în spiritul modelelor de dezvoltare curriculară, care pun accentul pe integrarea echilibrată în curriculum (în disciplinele socio-umane clasice sau în discipline integrate) a valorilor grupurilor culturale și pe crearea oportunităților metodice de favorizare a învățării interculturale.

La nivelul Curriculumului Național, introducerea valorilor educației interculturale s-a realizat conform modelului contribuțiilor culturale și, în special, la nivelul finalităților și al conținuturilor. Acestea reprezintă zone curriculare de convergență cu dimensiunea europeană a educației interculturale. În România, evidențele dimensiunii interculturale constau în (Bunăiașu, 2015 a, p.46):

- “introducerea de discipline socio-umane destinate grupurilor etnice;

- introducerea de competențe generale, în cazul disciplinelor socio-umane, care vizează dezvoltarea de capacități cognitive de analiză a diversității culturale, de atitudini și empatie culturală și interculturală;
- introducerea de unități de conținut care abordează multiculturalismul;
- reajustarea manualelor și a auxiliarelor didactice”.

Însă, în spiritul abordării multidimensionale a curriculumului, direcțiile de redimensionare trebuie să vizeze toate planurile de analiză curriculară. Diferențele între curriculumul intercultural din România și orientările europene în domeniu pot fi delimitate pe două niveluri: a) metodologia educației interculturale, în sensul că în România se impun dezvoltări ale strategiilor educaționale și didactice, astfel încât să fie transpuse în demersuri metodice operaționale; b) ponderea și eficiența programelor curriculare de educație interculturală, acestea necesitând o mai mare atenție în managementul instituțional; c) integrarea valorilor și practicilor educaționale bune ale interculturalismului la nivelul tuturor disciplinelor socio-umane (în special, Istoria, Geografia, Religia).

3.2.2. Direcții de dezvoltare a curriculumului intercultural în România

Direcțiile de dezvoltare curriculară, din perspectiva educației interculturale, reprezintă opțiuni strategice și metodologice privind redimensionarea curriculumului, la nivel național, instituțional și al clasei de elevi. Acestea au fost conturate în urma concluziilor studiului de impact, a stabilirii unor corelații între strategiile europene de promovare a interculturalismului și analiza contextului educațional și multicultural din România și prin relevarea propriilor concepții în domeniu.

Direcțiile de dezvoltare a curriculumului intercultural în România vizează:

1. Definirea unei concepții metodologice la nivel național, de dezvoltare a dimensiunii interculturale a curriculumului, axată pe mai multe modele paradigmatiche:
 - modelul intercultural al diversității culturale (Abdallah - Pretceille, 2013);
 - abordarea comprehensivă a educației interculturale și valorizarea caracteristicilor care contribuie la consolidarea educației pentru cetățenie europeană;
 - racordarea la documentele strategice europene și naționale, în domeniul interculturalismului;
 - asigurarea sincronismului între contextul național (valori culturale naționale, patternuri culturale, caracteristici curriculare) și dimensiunea europeană a educației interculturale;
 - adoptarea variantelor modelului redefinirii curriculare (Banks, J.A., Banks, C., 1997) și a modelului experiențelor interculturale (Rulcker, 1992), care presupun abordarea integrată a

valorilor grupurilor culturale și implicarea activă a elevilor în învățarea interculturală și afirmarea performanțelor sociale.

2. Elaborarea de repere metodologice operaționale, cu rol de ghiduri metodologice în elaborarea, implementarea și evaluarea produselor curriculumului intercultural (programe curriculare naționale și la decizia școlii, oferta de educație interculturală a școlii, proiecte didactice și extracurriculare, programe educaționale). În acest scop, în subcapitolele următoare, oferim două instrumente metodologice.
3. Dezvoltarea adecvată și flexibilă de metodologii de proiectare, instruire și evaluare, conform orientărilor curriculumului postmodern, care pune accent pe mai multe paradigme: proiectarea curriculară centrată pe competențe; instruirea constructivistă, interactivă; învățarea experiențială, colaborativă; evaluarea formatoare.
4. Mărirea ponderii activităților de educație interculturală, în cadrul disciplinelor și în curriculumul opțional, elaborat în optică modular-integrată.
5. Introducerea în planul de învățământ a cel puțin unei discipline școlare obligatorii, centrată pe dezvoltarea competențelor interculturale.
6. Reintroducerea disciplinei Religie în trunchiul comun de pregătire generală, deoarece interiorizarea valorilor moral-religioase, ca structuri ale identității culturale, contribuie la structurarea dimensiunii afectiv-motivaționale a elevilor și la formarea conștiinței morale. Aceste elemente ale personalității elevilor pot fi valorizate în sensibilizarea elevilor la problemele sociale contemporane și implicarea acestora în activități sociale, inclusiv în cele care vizează relațiile între grupuri culturale și comunicarea interculturală.
7. Dezvoltarea de metodologii educaționale, privind abordările inovatoare de dezvoltare a competențelor interculturale:
 - educația pentru cetățenie;
 - învățarea colaborativă în mediile virtuale de învățare, prin valorificarea inteligenței colective;
 - abordarea psihopedagogică a învățării emoționale.
8. Dezvoltarea unei strategii naționale de dezvoltare a competențelor interculturale a cadrelor didactice, în perioada formării inițiale sau pe parcursul dezvoltării profesionale. În acest scop, propunem:
 - organizarea de programe de master profesional și de formare continuă în domeniul educației interculturale;
 - introducerea Educației interculturale, în curriculumul programului de formare psihopedagogică a studenților ;

- dezvoltarea competențelor cadrelor didactice în domeniul didacticilor transdisciplinare, prin programe de formare, abordarea transdisciplinarității în politica curriculară a școlii;
 - organizarea de stagii de mobilitate în spațiul european, a studenților-viitori profesori și a cadrelor didactice în proiecte de educație interculturală, în scopul analizei de bune practici în educația interculturală și transferul acestora în practica pedagogică.
9. Dezvoltarea relațiilor de parteneriat ale școlilor cu instituții academice și de cercetare, organizații nonguvernamentale, culturale și ale administrației locale, materializate prin proiecte de educație interculturală.

3.2.3. Model metodologic al proiectării, implementării și evaluării curriculumului intercultural

3.2.3.1. Argument

Un model metodologic al curriculumului intercultural reprezintă, la nivel strategic, un cadru de referință în redimensionarea, monitorizarea și evaluarea curriculumului național, din perspectiva valorilor interculturalismului; la nivel operativ, al proceselor didactice și al managementului școlii, modelul metodologic constituie un instrument operațional de ghidare a activităților de proiectare, organizare, implementare și evaluare a programelor curriculare și educaționale, a unităților de învățare/conținut și a situațiilor educative, centrate pe învățarea interculturală și formarea competențelor specifice interculturalismului. În această optică metodologică și din rațiuni legate de contextul intercultural și curricular din România, propunem un model al curriculumului intercultural, urmând ca în subcapitolul destinat cercetării să prezentăm impactul acestuia, posibilitățile de aplicare și rezultatele operaționalizării într-un program educațional.

Beneficiarii direcți ai modelului metodologic al curriculumului intercultural sunt:

- cadre didactice din învățământul preuniversitar, prin oferirea de strategii și repere operaționale în activitatea didactică (proiectare, implementare a programelor curriculare și a activităților de educație interculturală) și în consilierea elevilor în învățarea interculturală;
- ghidarea activității manageriale de dezvoltare curriculară și optimizare a procesului curricular; specialiști în domeniul socio-uman, prin oferirea unui suport metodologic util dezvoltării educației interculturale din punctul de vedere al specializărilor diferite.

Beneficiarii indirecti ai modelului metodologic sunt:

- manageri școlari și factori de decizie la nivelul inspectoratelor școlare județene, prin

prezentarea de criterii și metodologii de monitorizare și evaluare a activității în domeniul curricular, din cadrul instituțiilor școlare;

- studenți-viitori profesori, de la specializarea Pedagogia învățământului primar și preșcolar și de la Programul de pregătire psihopedagogică, prin oferirea unui instrument util dezvoltării competențelor metodologice în domeniul curricular;
- cercetători doctoranzi și postdoctoranzi, în cadrul activităților de diseminare a rezultatelor cercetării sau a schimburilor de experiență metodologică;
- reprezentanți ai instituțiilor care au parteneriate cu școlile, ai organizațiilor nonguvernamentale, care implementează proiecte sociale și educaționale.

Principiile care au stat la baza elaborării modelului metodologic sunt:

- categoriile de principii ale curriculumului intercultural, prezentate în subcapitolul 2.2.:
 - a) principii privind elementele structurale ale curriculumului intercultural (cf. Tyler, 1949); b) principii care vizează natura și dezvoltarea curriculumului intercultural (cf. Wynn, De Young, Wynn, 1992); c) principii de elaborare a programelor de educație interculturală (cf. Consiliului Național pentru Studii Sociale din Statele Unite ale Americii, 1976, 1991); d) principii de elaborare a curriculumului național din România (cf. Crișan, 1998);
- principiul adecvării elementelor modelului metodologic la: noile paradigme curriculare, obiectivele generale ale curriculumului intercultural, modelele curriculare centrate pe activizarea elevilor în învățarea interculturală și implicarea lor în dobândirea de experiențe de viață interculturală;
- principiul adecvării modelului metodologic la dimensiunea europeană a educației interculturale, la politicile educaționale din România, la principiile și obiectivele curriculumului național și la specificul multiculturalismului și al relațiilor interculturale din România;
- principiul coerenței, în sensul articulării etapelor metodologice în cadrul procesului curricular;
- principiul operaționalității proceselor, strategiilor și instrumentelor invocate;
- principiul asigurării fezabilității modelului metodologic, prin precizarea de metodologii și instrumente care pot fi aplicate în practica educațională.

3.2.3.2. Premise ale modelului metodologic

Premisele modelului sunt reprezentate de perspectivele de analiză a educației interculturale, de paradigmele, modele conceptuale și metodologice ale curriculumului

educațional. Rezultă, în acest fel, o combinație de determinări ale modelului metodologic propus, în domeniul curriculumului intercultural:

- a) Perspectivă conceptuală în abordarea educației interculturale:
 - includerea educației interculturale în paradigma “educația pentru toți”;
 - perspectiva axiologică de abordare a educației interculturale, care accentuează rolul acesteia în dezvoltarea domeniului *educației pentru cetățenia europeană*.
- b) Strategii și documente de politici educaționale europene, în domeniul interculturalismului:
 - Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale (Consiliul Europei);
 - Kitul de publicații Eurydice, elaborat de către Comisia Europeană, care cuprinde analize comparative privind educația interculturală din sistemele de învățământ ale statelor Uniunii Europene;
 - Documentul “*Livre blanc sur le dialogue interculturel*” (Strasbourg, 7 mai 2008), care conține recomandări privind introducerea interculturalismului în politicile educative ale țărilor europene.
- c) Programele și proiectele educaționale și culturale ale Consiliului Europei și Comisiei Europene, axate pe obiective ale diversității culturale.
- d) Paradigme și tipuri ale curriculumului postmodern:
 - curriculum constructivist;
 - curriculum centrat pe elev;
 - curriculum integrat (interdisciplinar, transdisciplinar).
- e) Analiza conceptuală multidimensională a curriculumului educațional (Ungureanu, 1999, Potolea, 2002).
- f) Modele ale curriculumului intercultural:
 - modelul transformaționist (Banks, J.A., Banks, C., 1997);
 - modelul curricular al deciziei și acțiunii sociale (op cit);
 - programul experiențelor trăite (Rulcker, 1992);
 - modelul curricular al școlii interculturale.
- g) Modele ale proiectării și managementului curriculumului educațional:
 - modele de referință ale proiectării curriculumului: modele procesuale, modelul proiectării centrat pe competențe.
 - modele ale proiectării și managementului curriculumului educațional, dezvoltate și validate în cadrul unor cercetări experimentale: *modelul metodologic al proiectării și managementului curriculumului constructivist de formare pedagogică a profesorului* (Bunăiașu, 2008); *modelul metodologic al proiectării și managementului curriculumului*

la nivelul organizației școlare (Bunăiașu, 2011).

- h) Analiza contextului cultural, instituțional și curricular din România, care determină reajustări și dezvoltări ale modelului propus (subcapitolul 4.2.1).

3.2.3.3. Obiective generale ale modelului metodologic

Obiectivele generale ale modelului metodologic sunt axate pe dezvoltarea competențelor instrumentale în domeniul curriculumului intercultural, care să faciliteze procesul de redimensionare a curriculumului național și dezvoltarea competențelor interculturale ale elevilor.

1. Competențe cognitive:

- 1.1. Dezvoltarea capacităților de analiză reflectiv-critică a problematicii educației interculturale și a curriculumului intercultural (perspective conceptuale, principii, obiective, abordarea educațională și curriculară a proceselor interculturalismului, demersurilor de redimensionare curriculară).
- 1.2. Dezvoltarea capacităților de autoevaluare și perfecționare a competențelor de proiectare și dezvoltare curriculară, în domeniul curriculumului intercultural.

2. Competențe acțional - metodologice:

- 2.1. Dezvoltarea capacităților de a realiza analize curriculare multidimensionale, privind contextul (social, organizațional, curricular) și nevoile educaționale ale elevilor în domeniul interculturalismului.
- 2.2. Dezvoltarea competențelor manageriale de elaborare și coordonare de opționale și programe de dezvoltare a competențelor sociale ale elevilor, care fac parte din oferta educațională a școlii.
- 2.3. Dezvoltarea competențelor de proiectare, organizare, implementare, monitorizare și evaluare multilaterală a programelor curriculare și activităților (didactice și extracurriculare) de educație interculturală.
- 2.4. Dezvoltarea capacităților de elaborare de produse curriculare, care să obiectiveze orientările educației interculturale și modelele de referință ale curriculumului intercultural.
- 2.5. Dezvoltarea capacităților de construire și aplicare a strategiilor educaționale, care facilitează dezvoltarea elementelor specifice competențelor interculturale ale elevilor.
- 2.6. Dezvoltarea capacităților și abilităților de aplicare adecvată și flexibilă a metodologiilor educaționale specifice proceselor interculturalismului.
- 2.7. Dezvoltarea capacităților și abilităților de consiliere a elevilor în acceptarea diversității culturale, în relaționarea și comunicarea interculturală și în eficientizarea procesului învățării interculturale.

- 2.8. Dezvoltarea competențelor de cercetare și inovare, prin formularea de ipoteze de optimizare a practicilor curriculare, realizarea de demersuri investigative și validarea de programe, instrumente utile elevilor în învățarea interculturală.
- 2.9. Dezvoltarea competențelor decizionale de redimensionare a curriculei, în scopul introducerii de elemente ale educației interculturale.

3. Atitudini profesionale:

- 3.1. Integrarea principiilor de concepere a modelului metodologic, a obiectivelor, conceptelor- cheie și a strategiilor invocate, în deontologia și comportamentul profesional al beneficiarilor direcți și indirecți.
- 3.2. Aplicarea principiilor deontologice în elaborarea și aplicarea produselor curriculumului intercultural, la nivelul școlii și al clasei de elevi.

3.2.3.4. Structura operațională a modelului metodologic

Structura modelului propus reprezintă o adaptare a modelului metodologic al proiectării și managementului curriculumului la nivelul organizației școlare (Bunăiașu, 2011, pp. 222-261), validat experimental. Designul modelului invocat, etapele metodologice și strategiile de realizare au fost valorificate, transferate și adaptate curriculumului intercultural.

Modelul metodologic al curriculumului intercultural este structurat pe două dimensiuni:

- a) dimensiunea procesului curricular, în care sunt abordate componentele și produsele curriculare, pe etapele specifice: analiza curriculară – proiectare – implementare – evaluare;
- b) dimensiunea elementelor componente ale competenței interculturale, abordată în cadrul strategiilor educaționale ale curriculumului intercultural.

I. Analiza curriculară

1. Analiza premiselor teoretico-metodologice ale curriculumului intercultural:

- 1.1. Activități:
 - analiza orientărilor postmoderne și a metodologiei educației interculturale și a curriculumului școlar;
 - studierea cadrului normativ al educației interculturale, la nivel european și național;
 - autoevaluarea nivelului culturii curriculare și a competențelor de proiectare și dezvoltare curriculară;
 - formularea unor ipoteze și a măsurilor specifice referitoare la perfecționarea activității didactice și prefigurarea unor direcții de dezvoltare a competențelor cognitive

și instrumentale în domeniul curriculumului.

- 1.2. Strategii și instrumente de realizare: tehnici de documentare și studiu independent, metoda comparativă, metode logice de analiză și interpretare, analiza produselor activității didactice/ manageriale, metode și tehnici de practică reflexivă, analiza documentelor de politici educaționale, analiza documentelor instituționale, analiza contextuală, manifestări științifice, cercuri pedagogice, comisii metodice, ateliere de lucru, activități de brainstorming, focus-grupuri, fișe/rapoarte de autoevaluare, fișe de autoevaluare a nevoilor de formare în domeniul educației interculturale, proiectul de dezvoltare profesională.

2. Analiza curriculumului școlar, din perspectiva dimensiunii interculturale:

2.1. Activități:

- analiza principiilor de concepere a obiectivelor și direcțiilor strategice ale documentului reglator *Curriculum Național pentru învățământul obligatoriu. Cadru de referință*;
- identificarea referințelor la educația interculturală, în cadrul componentelor strategice ale Curriculumului Național;
- evaluarea analitică a programelor disciplinelor Educație civică/Cultură civică, Consiliere și orientare, centrate preponderent pe dezvoltarea competențelor transversale ale elevilor și care abordează problematici ale lumii contemporane;
- evaluarea celorlalte programe școlare (îndeosebi ale disciplinelor socio-umane), prin raportare la criterii privind introducerea educației interculturale în curriculumul obligatoriu: competențe generale și specifice care includ elemente ale interculturalismului; unități de învățare/conținut, care prezintă în manieră problematizată experiențe de viață ale societății multiculturale; metodologii de instruire, care abordează aspectul social al învățării, comunicarea interculturală și antrenează elevii în exersarea comportamentelor sociale; metodologii de evaluare a dimensiunii sociale a personalității elevilor, în general, a conduitelor interculturale, în special;
- evaluarea manualelor școlare, prin raportare la: raportul etnocentrism/multiculturalism în textele din manuale; aplicații care solicită munca în grupuri; imagini care prezintă aspecte ale culturii majoritare și a altor culturi; conținutul problematizat, care implică reflecții asupra globalizării sociale, economice, culturale și asupra relațiilor interculturale;
- analiza programelor curriculare opționale desfășurate la nivel național, zonal, al școlii și al anumitor clase de elevi, prin raportare la: relevanța temei opționalului, pentru analiza unor aspecte ale societății actuale și pentru implicarea elevilor în activități socio-culturale; alternativitatea la curriculumul obligatoriu, prin organizarea curriculară (interdisciplinară sau transdisciplinară); integrarea valorilor-cheie ale interculturalismului în conținuturile învățării; facilitarea dezvoltării competențelor sociale, în general, ale

celor interculturale, în special, prin: definirea explicită a acestor categorii de finalități, precizarea de strategii educaționale alternative care vizează competențele disciplinare, în sensul predominării celor interactive, centrate pe metoda proiectelor; ponderea metodelor alternative de evaluare;

- analiza rezultatelor elevilor la disciplinele opționale: cunoștințe privind identitatea culturală și alte culturi; capacități și abilități de muncă în grupuri/echipe; produse ale activității individuale sau în grupuri (multiculturale);
- sistematizarea elementelor programelor școlare obligatorii și opționale care concordă cu obiectivele educației interculturale și a celor care produc supraîncărcarea și nu au relevanță pentru formarea competențelor disciplinare sau a celor transversale;
- analiza impactului unor programe educaționale derulate la nivel național, zonal sau al școlii, din punctul de vedere al dezvoltării competențelor interculturale și al afirmării performanțelor sociale ale grupului-țintă.

2.2. Strategii și instrumente de realizare: studii de impact asupra curriculumului național, cercetări experimentale privind curriculumul la decizia școlii și programe de educație interculturală, analiza factorială, analiza cauzală, analiza de relevanță, analize SWOT a proiectelor și programelor pe teme ale noilor educații (educație civică, educație interculturală, educație incluzivă, educație pentru democrație, educație pentru drepturile omului etc), focus-grupuri, studii de caz, rapoarte ale comisiei pentru evaluarea și asigurarea calității, analiza produselor activității elevilor, protocoale de observare a activităților didactice și extracurriculare, fișe de evaluare a activităților didactice, matrice de analiză a competențelor formate prin studiul disciplinelor școlare, diagrama procesului calității instruirii, rapoarte de monitorizare a programelor educaționale, grile de analiză instituțională, grile de evaluare a programelor și manualelor școlare, rapoarte ale analizei tip audit, analiza cantitativă și calitativă a informațiilor obținute în urma auditului curriculumului.

3. Analiza de context

3.1. Activități:

3.1.1. Analiza PEST (contextul politic, economic, social, tehnologic): actualizarea elementelor din Analiza PEST a proiectului instituțional și dezvoltarea cu aspecte care au impact asupra construcțiilor curriculare ce vizează interculturalismul:

- politica curriculară la nivel național și zonal;
- analize ale contextului social, cultural și educațional pe zone ale țării: structura societății multiculturale; percepții, reprezentări culturale; performanțe instituționale și școlare; oferte educaționale ale școlilor;
- prevederile documentelor de legislație școlară, în domeniul educației interculturale;

- programele comunității locale în sistemul educațional;
- caracteristici culturale ale comunității, care pot determina anumite discipline opționale;
- pattern-uri culturale, mentalități, valori și norme ale culturii majoritare și ale grupurilor culturale, care pot fi valorificate în programe curriculare, parteneriate pe teme de educație interculturală;
- resursele tehnologice de care dispune unitatea școlară.

3.1.2. Analiza SWOOT: actualizarea elementelor descrise în *Analiza SWOT* din cadrul Proiectului de dezvoltare instituțională, care favorizează sau împiedică procesul de dezvoltare a curriculumului intercultural (puncte tari și puncte slabe ale culturii organizației școlare, oportunități și amenințări ale factorilor externi).

3.2. Strategii și instrumente de realizare: analiza informațiilor de tip cantitativ, analiza informațiilor de tip calitativ, diagrama Ishikava, auditul, Metoda celor 5 “De ce?”, Metoda celor 5 “Cum?”, analiza PEST, analiza SWOT, analiza factorială.

4. Analiza nevoilor educaționale ale elevilor și a altor factori interesați, în domeniul educației interculturale și previzionarea de direcții/programe curriculare:

4.1. Activități:

- analiza categoriilor de nevoi educaționale, precizate și descrise în proiectul instituțional;
- determinarea și analiza de nevoi educaționale ale elevilor, preferințe curriculare și așteptări ale acestora, referitoare la: interrelaționarea în grupuri multiculturale; abordarea interculturalismului în cadrul temelor disciplinelor obligatorii, prin programe curriculare, prin activități extrașcolare; modalități de relaționare, mijloace de socializare, de schimburi culturale; tipuri de activități care facilitează coeziunea colectivului de elevi, creșterea gradului de incluziune socială a elevilor aparținând unor etnii minoritare sau cu alte referințe culturale;
- cunoașterea tuturor organizațiilor, factorilor educativi și grupurilor culturale, care sunt interesate de activitatea școlii și oferta educațională a acesteia, de programele de educație comunitară, interculturală, în special;
- determinarea și analiza nevoilor educaționale ale altor grupuri-țintă (părinți, administrația zonală a învățământului, comunitatea locală, organizații nonguvernamentale);
- anticiparea unor direcții strategice de a răspunde, prin oferta curriculară a școlii la nevoile educaționale manifestate, în domeniul noilor educații, în cel al educației interculturale, îndeosebi;
- prefigurarea unor categorii, teme educative pe problematica lumii contemporane, a educației interculturale, determinate de nevoile educaționale sistematizate;
- analiza resurse-nevoi, pentru a aprecia fezabilitatea propunerilor de programe curriculare

de educație interculturală.

4.2. Strategii și instrumente de realizare: focus-grupuri, chestionare de evaluare, interviuri de evaluare, modelul discrepanței de determinare și analiză a nevoilor educaționale, scale ale nivelului de satisfacere a nevoilor grupurilor-țintă, rapoarte scrise, metode de interpretare statistică a nevoilor educaționale determinate, metode de interpretare calitativă a nevoilor determinate, analiza rapoartelor diagnostice și postdiagnostice.

II. Proiectarea curriculumului intercultural

1. Redimensionarea curriculumului național, din perspectiva interculturalismului

1.1. Activități:

- operaționalizarea modelelor curriculare de referință: modelul transformaționist, modelul deciziei și acțiunii sociale, programul experiențelor trăite;
 - selectarea de obiective generale ale curriculumului intercultural și unități tematice ale interculturalismului, care asigură: adecvarea la orientările curriculare postmoderne; prevederile strategiilor educaționale și documentelor europene și naționale, în domeniul educației interculturale; echilibrul între promovarea valorilor identității culturale și a altor culturi;
 - redimensionarea curriculumului disciplinei Educație civică/Cultură civică, în sensul măririi ponderii temelor de educație interculturală;
 - propunerea și analiza unor discipline organizate în manieră modular-integrată și axate pe dezvoltarea competențelor sociale, posibil de introdus în curriculumul național. De exemplu: Probleme ale lumii contemporane, Educație interculturală, Educație pentru drepturile omului, Sociologia culturii (învățământul liceal);
 - revizuirea programelor curriculare ale disciplinelor socio-umane, în sensul definirii de finalități (competențe generale și specifice), selectarea de conținuturi și de metodologii educaționale, centrate pe procese ale interculturalismului: aculturația, socializarea, integrarea culturală;
 - acordarea, pentru disciplina Religie, a statutului de materie obligatorie în trunchiul comun de pregătire generală; în ceea ce privește educația interculturală, disciplina Religie contribuie la formarea conștiinței morale, la dezvoltarea sentimentului de mândrie a apartenenței la cultura românească, cu un bogat fond al valorilor creștine, asigură înțelegerea identității culturale și promovează toleranța, într-ajutorarea, solidaritatea umană.
- 1.2. Strategii și instrumente de realizare: metode de comparare, metode de extrapolare, metode și tehnici de practică reflexivă, analiza riscului, analiza problemelor potențiale,

planuri strategice de redimensionare a curriculumului.

2. Elaborarea ofertei curriculare a școlii, centrată pe educația interculturală

2.1. Activități:

- stabilirea disciplinelor opționale și a programelor educaționale, pe teme ale interculturalismului și includerea acestora în Proiectul curricular al școlii;
- elaborarea programelor curriculare pentru disciplinele opționale. Structura programei opționalului respectă, în mare parte, formatul programelor școlare obligatorii; specificitatea este dată de alternativitatea conținuturilor (interdisciplinare și transdisciplinare, îndeosebi) și a strategiilor educaționale, centrate în mai mare măsură pe aplicații, dezbateri, proiecte de grup. Elementele programei curriculare a disciplinei opționale sunt: a) nota de prezentare (argumentul stabilirii opționalului); b) competențe generale; c) competențe specifice și conținuturi; d) valori și atitudini; e) dimensiunea metodologică (strategii de instruire, activități de învățare, modalități de evaluare).
- elaborarea proiectelor/ programelor educaționale, pe teme sociale, culturale, de educație interculturală (de parteneriat educațional, cu finanțare externă). Elementele structurale comune ale categoriilor de proiecte sunt: rezumatul proiectului; obiectivul general al proiectului; justificarea proiectului; obiective specifice; cadrul teoretico-metodologic; etapele proiectului, planul de activități și metodologia de aplicare; rezultate estimate și criterii de evaluare a rezultatelor; modalități de evaluare a proiectului; impactul preconizat al proiectului;
- evaluarea preliminară, în faza de proiect, a programelor curriculare și educaționale, prin două modalități: evaluarea științifică și a fezabilității, de către conducerea școlii, inspectorul de specialitate; evaluarea impactului proiectului, de către beneficiarii direcți și indirecti;
- dezvoltarea curriculumului disciplinelor opționale și a programelor educaționale, în urma feedback-ului furnizat.

2.2. Strategii și instrumente de realizare: modele de proiectare curriculară la nivelul instituției școlare (modelul managementului curriculumului al lui Șerban Iosifescu, 2001; modelul managerial al curriculumului la decizia școlii, Bennet, 2007; modelul proiectării și managementului curriculumului, Bunăiașu, 2011); metode interactive: ședințe de brainstorming, sinectica, tehnica Phillips 6.6.; metode și tehnici de practică reflexivă; modelul managerial al ciclului proiectului (Comisia Europeană, *Manual Project Cycle Management*, 2001, 2005).

3. Proiectarea curriculară a activităților didactice de educație interculturală

3.1. Activități:

3.1.1. Elaborarea de proiecte ale unităților de învățare:

- analiza planificării calendaristice a disciplinei școlare, care abordează teme de educație interculturală (Educație civică/Cultură civică, Consiliere și Orientare) sau a disciplinei opționale;
- selectarea competențelor specifice, care include elemente ale competenței interculturale;
- dezvoltarea unităților de conținut, din perspectiva relevanței pentru competențele specifice și includerii de situații de învățare interculturale;
- delimitarea elementelor componente ale strategiilor de instruire, adecvate realizării competențelor specifice și a dezvoltării capacităților și abilităților de dezvoltare personală în domeniul interculturalismului;
- stabilirea metodologiei evaluării, care să asigure validitatea și fidelitatea aprecierilor privind performanțele elevilor, în contextul diversității culturale.

Unitatea de învățare	Competențe specifice	Unități de conținut	Nr. ore	Perioada	Strategii de instruire			Metode și instrumente de evaluare	Obs
					Metode	Mijloace de învățământ	Forme de organizare		

Bunăiașu, C.M., *Proiectarea și managementul curriculumului la nivelul organizației școlare*, Editura Universitară, București, 2011 p. 152

Fig. 3.1. Model structural al proiectului unității de învățare

3.1.2. Elaborarea de proiecte de lecții sau de activități extracurriculare, ca rezultat al parcurgerii mai multor etape metodice (adaptare după Bunăiașu, 2011, p.153, Bunăiașu, 2015, pp. 99-100):

- încadrarea activității didactice sau extracurriculare în sistemul de activități de educație interculturală, în unitatea de conținut/învățare;
- selectarea competențelor specifice și a unităților de conținut relevante, din programa curriculară și planificarea calendaristică;
- analiza nivelului inițial al elevilor în raport cu elementele competențelor interculturale vizate, cu deprinderile/abilitățile necesare învățării interculturale, resursele materiale, contextul instruirii, trăsături ale culturii școlii, referințe ale grupurilor culturale de proveniență;
- proiectarea de situații de instruire, prin corelarea competențelor specifice, a conținuturilor învățării (prelucrate și esențializate) și a metodologiei didactice;
- definirea obiectivelor operaționale, prin utilizarea modelelor de operaționalizare descrise în literatura pedagogică;
- definirea tipului strategiei de realizare a obiectivelor (inductive, deductive, euristice, creatoare, în cazul activităților de educație interculturală);

- g) selectarea modalităților și elaborarea instrumentelor de evaluare a realizării obiectivelor operaționale;
- h) stabilirea etapelor lecției și relaționarea elementelor curriculare, astfel încât să prevaleze predarea problematizată, situațiile centrate pe activitățile elevilor de înțelegere și valorizare a elementelor culturale, de cooperare în scopul realizării sarcinilor de lucru și produse ale activității. Partea care prezintă etapele activității poate avea următoarea structură metodică:

i)

Etapele lecției	Competențe specifice	Obiective operaționale	Conținut esențializat	Demersuri strategice ale profesorului și elevilor	Modalități de evaluare și autoevaluare

Bunăiașu, C.M., *Proiectarea și managementul curriculumului la nivelul organizației școlare*, Editura Universitară, București, 2011 p. 154

Fig. 3.2. Model structural al desfășurării lecției, în cadrul proiectului de activitate didactică

3.2. Strategii și instrumente de realizare: modelul curricular al proiectării pedagogice; modelul proiectării curriculare centrat pe competențe; metode de proiectare managerială, din perspectiva profesorului: metode de comparare, metode normative, metoda scenariilor, metoda extrapolării; modele de operaționalizare a obiectivelor educaționale (Mager, Gagné, D'Hainaut); metode și tehnici specifice procesului decizional, modele și metode de proiectare constructivistă (Joița, 2007); modelul proiectării și managementului curriculumului (Bunăiașu, 2011).

III. Strategii de implementare a curriculumului intercultural

1. Coordonarea și monitorizarea implementării programelor curriculare și educaționale:
 - 1.1. Activități (adaptare după Bunăiașu, 2012, pp. 125-126):
 - 1.1.2. Coordonarea, dirijarea activității de implementare a programelor și proiectelor curriculare, prin motivare și convingere;
 - 1.1.3. Coordonarea, dirijarea activităților, prin cooperare;
 - 1.1.4. Coordonarea, dirijarea activităților prin alternative de rezolvare a problemelor de ameliorare/optimizare ale implementării curriculumului, prin elaborare de decizii alternative de soluționare;
 - 1.1.5. Aplicarea metodelor și instrumentelor de monitorizare a programelor și proiectelor curriculare:
 - monitorizarea modului de realizare a obiectivelor dezvoltării curriculare, prevăzute în proiectul instituțional și proiectul curricular al școlii și a obiectivelor referitoare la dezvoltarea competențelor interculturale;

- monitorizarea implicării și responsabilizării grupurilor de lucru în dezvoltarea curriculară și a programelor de educație interculturală;
- monitorizarea procurării și gestionării resurselor de susținere a programelor de educație interculturală;
- monitorizarea perfecționării competențelor didactice și interculturale ale cadrelor didactice, necesare dezvoltării curriculumului la decizia școlii și promovării metodelor active în învățarea interculturală;
- monitorizarea implicării altor factori, care vor organiza programe partenariale de educație interculturală;
- monitorizarea modului de realizare, la nivelul clasei, a obiectivelor educației interculturale și a implicării elevilor în activități sociale extrașcolare.

Strategii și instrumente de realizare: strategia recompenselor, strategia creșterii progresive a nivelului performanțelor așteptate, strategii de anticipare a dificultăților, de prevenire a tensiunilor organizaționale și în cadrul grupurilor de lucru, echitatea aprecierilor, metode interactive utilizate în coordonarea activității prin cooperare, metode și tehnici specifice procesului decizional, grile de monitorizare, fișe de evaluare a activităților didactice.

2. Strategii educaționale, centrate pe dezvoltarea elementelor competenței interculturale:

2.1 La nivel cognitiv:

2.1.1. Elemente ale competenței interculturale:

- cunoștințe privind identitatea culturală și referințele altor societăți sau grupuri culturale;
- dezvoltarea capacităților și abilităților de înțelegere adecvată a alterității culturale;
- transferul cunoștințelor despre alteritatea culturală și a experiențelor dobândite în contextul diversității culturale;
- aprecierea corectă și nuanțată a elementelor identității culturale și a referințelor altor culturi;
- competențe metacognitive (capacități de autoevaluare a competențelor interculturale, de dezvoltare personală în domeniul interculturalismului).

2.1.2 Strategii educaționale specifice : strategii de predare-învățare a noțiunilor și valorilor-cheie ale educației interculturale: strategii inductive, deductive, analogice, transductive, dialectice, ipotetice; strategii de instruire, specifice tipurilor de învățare interculturală: de facilitare a învățării prin reproducerea de modele culturale, de învățare prin dezvoltarea deprinderilor și abilităților de relaționare și dialog intercultural, învățarea prin problematizare, învățarea experiențială, învățarea colaborativă, învățarea prin descoperire; studiul de caz; metoda proiectelor; strategii de organizare a activităților de educație interculturală: muncă în grupuri multiculturale, lucru în echipă de elevi cu referințe culturale diferite, combinarea activităților

școlare cu cele extrașcolare; metode și tehnici de dezvoltare a metacogniției (Neacșu, 2008, p.246): tehnici de autoevaluare și autocunoaștere, abordarea metacognitivă a sarcinilor de învățare (conceptualizate, declarative, procedurale, condiționale), managementul și gestionarea adecvată a timpului alocat învățării, monitorizarea proceselor implicate în învățare, monitorizarea înțelegerii; elaborarea și gestionarea de proiecte de dezvoltare personală; metode ale instruirii constructiviste, utilizate în construirea cunoașterii și înțelegerii identității și a alterității culturale (Joița, 2006, pp. 129-138):

- metode și procedee inductive: metode pentru tratarea inițială a informațiilor concrete, metode pentru formarea imaginii mentale; metode pentru realizarea înțelegerii; metode pentru realizarea de generalizări, conceptualizări în mod propriu, de organizare a experienței cognitive;
- metode și procedee deductive: metode de rezolvare constructivistă a situațiilor problemă; metode de utilizare constructivistă a reflecției personale; metode pentru luarea de decizii;
- metode de construire a înțelegerii creative.

2.2. La nivel afectiv-motivațional și relațional:

2.2.1. Elemente ale competenței interculturale:

- stima de sine, ca reprezentant al unei entități culturale;
- atitudini pozitive față de diversitatea culturală;
- sensibilizarea la problemele altor grupuri culturale și manifestarea empatiei interculturale și a solidarității sociale;
- capacități și abilități de relaționare adecvată în grupuri multiculturale, având ca rezultate performanțe școlare și sociale și creșterea gradului de incluziune socială;
- competențe de comunicare eficientă în contextul relațiilor interculturale;
- motivația crescută pentru învățarea socială, interculturală;
- aspirația spre afirmarea cetățeniei active în societatea multiculturală.

2.2.2. Strategii educaționale specifice:

2.3.2. Strategii educaționale specifice: metode de interacțiune educațională: metoda predării reciproce, tehnica ciorchinului, brainstorming-ul, sinectica, tehnica Phillips 6.6., tehnica brainwirting, metoda mozaicului, metoda Frisco, focus-grupul, controversa creativă, metode de observare și analiză a interacțiunilor în cadrul grupului (tehnica acvariului), metode de dezvoltare directă a abilităților de comunicare (ascultarea interactivă, metode conversative); învățarea colaborativă, în cadrul grupurilor școlare multiculturale; predarea interactivă; învățarea interactivă; metoda proiectelor; portofoliul de grup; studiul de caz; învățarea experiențială; învățarea mediată; strategii de învățare prin cercetare; metode manageriale, de prevenire a stărilor tensionale în clasa de elevi; metode manageriale, de implicare și responsabilizare a

elevilor de organizare de activități sociale extrașcolare; metode de autoevaluare, autocunoaștere și interevaluare; jurnalul reflexiv; metode și tehnici de cunoaștere a individualității elevilor și a grupurilor școlare (Tomșa, 2008, pp. 454-464); observația, analiza rezultatelor activității, convorbirea, chestionarul, analiza datelor biografice, autocaracterizarea, metoda testelor, metoda aprecierii obiective a personalității, tehnici sociometrice; strategii de consiliere:

- “strategii de schimbare a atitudinilor și sentimentelor: aproximarea succesivă a sentimentelor, tehnicile de stopare a gândirii, strategia de identificare a rolului;
- strategii de identificare a comportamentelor indezirabile sau neadecvate: vizualizarea rolului, descrierea și inventarierea comportamentului, strategia dialogării și inversării rolului;
- strategii de schimbare a comportamentelor indezirabile sau neadecvate: aproximarea succesivă a comportamentului, strategia contractelor comportamentale și a procedeelelor de întărire, strategia contractului de grup, strategia modelării indirecte, strategia automonitorizării sau autocontrolului, strategia antrenamentului asertiv” (Tomșa, 1999, pp. 179-190).

IV. Strategii de evaluare a curriculumului intercultural

1. Evaluarea dimensiunii interculturale a curriculumului național

1.1. Activități:

1.1.1. Evaluarea procesului de redimensionare a curriculumului național, din perspectiva educației interculturale:

1.1.2. Analiza comparativă a elementelor educației interculturale în cadrul produselor curriculare, între etapa ulterioară redimensionării curriculare și cea inițială, a analizei diagnostice.

1.1.3. Stabilirea elementelor de valoare adăugată ale procesului de dezvoltare curriculare, prin raportare la:

- perspectiva de dezvoltare a curriculumului și modelele valorificate, ale curriculumului intercultural;
- dezvoltarea curriculumului disciplinelor Educație civică/Cultură civică, Consiliere și orientare;
- introducerea de discipline integrate în planul de învățământ, pe teme ale noilor educații, ale educației interculturale, îndeosebi;
- evaluarea elementelor de educație interculturală, ale programelor școlare; competențe generale și specifice; unități de învățare/conținut; strategii și metodologii de instruire; strategii și instrumente de evaluare;

- analiza procesului de revizuire a manualelor școlare (introducerea de texte, aplicații, imagini centrate pe valorile interculturalismului);
- pertinența dimensiunii interculturale a curriculumului național pentru procesele specifice interculturalismului: aculturația, socializarea, integrarea culturală, învățarea socială interculturală, transculturalitatea, managementul intercultural.

1.2. Strategii și instrumente de evaluare: studii de impact asupra curriculumului național, cercetări experimentale privind programele de educație interculturală, analiza factorială, analiza cauzală, analiza de pertinență, analize SWOT, focus-grupuri, studii de caz, grile de evaluare a programelor și manualelor școlare, analiza cantitativă și calitativă a informațiilor obținute în urma auditului curriculumului.

2. Evaluarea dimensiunii interculturale a proiectului curricular al școlii

2.1. Activități:

- 2.1.1. Analiza comparativă a ofertei curriculare a școlii, privind elementele de educație interculturală în programele opționale, proiectele de activități didactice/extracurriculare, programele educaționale, între etapa analizei diagnostice și etapa ulterioară dezvoltării curriculare;
- 2.1.2. Stabilirea elementelor curriculare care asigură valoarea adăugată (a noilor programe ale disciplinelor opționale, proiecte tematice și ale unităților de învățare, programe de parteneriat educațional) în dezvoltarea competențelor interculturale ale elevilor și în dezvoltarea curriculumului intercultural la nivelul școlii.
- 2.1.3. Analiza impactului programelor curriculare și educaționale, asupra beneficiarilor direcți și indirecți.

Strategii și instrumente de evaluare: grile de evaluare a proiectului curricular, grile de evaluare a programelor curriculare opționale și a programelor educaționale, chestionare, focus-grupuri, rapoarte de analiză a impactului programelor asupra beneficiarilor, rapoarte ale comisiei pentru evaluarea și asigurarea calității, matrice de analiză a competențelor formate prin studiul disciplinelor opționale.

3. Evaluarea curriculumului intercultural la nivelul clasei de elevi

3.1. Activități:

- Aprecieri privind paradigmele valorificate în evaluarea elevilor, cu evidențierea evaluării formatoare.
- Analize privind complementaritatea strategiilor de evaluare utilizate (evaluarea inițială, evaluarea continuă sau formativă, evaluarea sumativă; evaluarea internă și evaluarea externă; evaluarea normativă și evaluarea criterială).
- Analize privind raportul dintre categoriile de rezultate evaluate: cunoștințe –

capacități/abilități intelectuale – competențe interculturale.

- Evaluarea proiectelor curriculare ale cadrelor didactice: proiecte ale unităților de învățare, proiecte de lecții, de activități extracurriculare, prin raportare la mai multe criterii privind educația interculturală: relevanță, coerență, consistență, impact.
- Evaluarea rezultatelor elevilor, prin utilizarea metodelor clasice și alternative de evaluare, relevante pentru aprecierea performanțelor elevilor privind interculturalismul;
- Analiza globală a rezultatelor elevilor la disciplinele opționale și programele pe teme de educație interculturală, raportate la: obiectivele opționalului/programului educațional; obiectivele educației interculturale; elementele competenței interculturale; eficiența învățării interculturale.
- Studierea impactului schimbărilor curriculare privind introducerea educației interculturale, asupra elevilor: aprecierea rolului disciplinelor opționale în dezvoltarea dimensiunii sociale a personalității și în facilitarea performanțelor școlare, în contextul diversității culturale; valorizarea conținuturilor axate pe identitatea și alteritatea culturală, pe înțelegerea interculturalismului; aprecierea metodologiilor educaționale specifice activității în grupuri multiculturale;
- Aprecierea elementelor interne, de procesare a informațiilor, de construire a înțelegerii interculturalității: interiorizarea modalităților de relaționare adecvată în contextele multiculturalismului, de comunicare multiculturală eficientă, ca modele mentale, flexibile în situații de viață; flexibilitatea cognitivă; creativitatea; strategiile metacognitive; conștiința interculturală, al cărei nucleu îl reprezintă „convingerile” elevilor privind necesitatea (auto)educării în spiritul valorilor interculturalismului și a extinderii conduitelor dezirabile cetățeniei active.

3.2. Strategii și instrumente de evaluare:

3.2.1. Modalități și instrumente manageriale de evaluare:

- fișe de evaluare a activităților didactice și extracurriculare;
- matrice de analiză a proiectelor unităților de instruire și ale activităților extrașcolare;
- scale ale nivelului de satisfacere a nevoilor grupurilor-țintă;
- analiza produselor activității elevilor;
- analiza statistică și calitativă a rezultatelor elevilor la testele de evaluare inițială și sumativă.

3.2.2. Metode și instrumente didactice de evaluare (Radu, 1999, Cucos, 2008, Oprea, 2008, Manolescu, 2010) :

- probe orale: conversația cu scop de verificare, interviul, redarea orală a unui conținut tematic;

- probe scrise : teste docimologice, teste standardizate;
- lucrări practice;
- metode și instrumente alternative de evaluare: observarea curentă a comportamentului elevilor, referatul, proiectul, investigația, studiul de caz, dezbateri problematizate, interviul, focus-grup, portofoliul individual și de grup, organizarea de expoziții, sesiuni de comunicări, hărțile conceptuale, jurnalul reflexiv, tehnica 3-2-1, metoda R.A.I., fișa pentru activitatea personală a elevului, autoevaluarea.

3.2.4. Programul curricular *Relații sociale în societatea multiculturală*

Programul curricular *Relații sociale în societatea multiculturală* obiectivează modelul metodologic al elaborării, implementării și evaluării curriculumului intercultural, fiind un criteriu de validare experimentală a acestuia. Programul este adresat elevilor de clasele a VI-a și a VII-a din grupul țintă și poate fi inclus în oferta educațională, în cadrul curriculumului la decizia școlii.

Principiile de concepere, structura programului și instrumentele de implementare și validare se bazează pe cadrul teoretic al educației interculturale și corespund obiectivelor și metodologiei Proiectului *Direcții de dezvoltare a curriculumului intercultural, din perspectiva dimensiunii europene a educației*.

I. Argument/Principii de concepere

Educația interculturală reprezintă o dimensiune a “noilor educații” cu multe așteptări în rezolvarea problemelor societății contemporane, în dezvoltarea conștiinței cetățeanului european, configurată pe principiile și valorile cheie, dezirabile în actualitate: respectarea drepturilor fundamentale ale omului, toleranța, libertatea de expresie, demnitatea umană, egalitatea de șanse, solidaritatea socială. Astfel, afirmarea comportamentelor umane în spiritul valorilor interculturalismului, în cadrul societății multiculturale, reprezintă o prioritate a politicilor și programelor educaționale și europene, centrate pe dezvoltarea competențelor interculturale.

În documentele Consiliului Europei, obiectivele generale ale educației interculturale, în contexte formale și nonformale, sunt definite în sensul abordării corelative cu sintagma *învățarea interculturală*:

- afirmarea diversității culturale, în contextul multiculturalismului european;
- dezvoltarea competențelor interculturale, în procesul educației permanente.

Competențele interculturale reprezintă un ansamblu de cunoștințe, deprinderi/abilități, valori și atitudini, care facilitează integrarea culturală, socializarea, dialogul intercultural, relaționarea adecvată în societatea multiculturală. Aceste competențe au un grad ridicat de

generalitate, fiind operaționalizabile prin delimitarea unor competențe specifice, structuri curriculare și strategii educaționale. Procesul de dezvoltare a competențelor interculturale se înscrie în spiritul și în logica demersurilor educative de formare a competențelor-cheie europene, fiind derivate, în special, din: competențe sociale și competențe civice, a învăța să înveți, sensibilizare și exprimare culturală.

Programul educațional *Relații sociale în societatea multiculturală* se înscrie în misiunea, obiectivele și principiile metodologice ale educației interculturale. Pe lângă aceste aspecte de natură axiologică, programul este legitimat de o serie de argumente, care reprezintă și principii de concepere:

- necesitatea și oportunitatea dezvoltării unor programe în curricula din România, centrate pe principiile și valorile interculturalismului; disciplina Educație/Cultură civică și Aria curriculară Consiliere și orientare nu sunt suficiente în acest sens (fiind slab reprezentate în schema orară), iar celelalte discipline socio-umane nu au consistență curriculară în dezvoltarea competențelor interculturale;
- valorizarea paradigmei curriculumului centrat pe elev;
- valorizarea mai multor modele ale curriculumului postmodern: a) abordare multidimensională a curriculumului educațional (Potolea, 2002); b) modelului proiectării curriculare centrat pe competențe; c) modelul redefinirii curriculare, de abordare a diversității culturale (Banks, J.A., Banks, C., 1997);
- utilizarea preponderentă a strategiilor interactive, de comunicare educațională, a strategiilor instruirii constructiviste;
- raportarea la criterii de evaluare holistice și utilizarea de metode alternative, relevante pentru aprecierea dezvoltării competențelor interculturale, care au un caracter preponderent transversal;
- nevoia centrării pe învățarea socială, în contextul diversității culturale, pe abordarea cross-curriculară a procesului de formare a competențelor-cheie;
- competențele vizate, structura modulară a conținuturilor și strategiile educaționale ale programului vizează aceste perspective;
- rațiunea de a veni cu alternative de organizare curriculară la curriculumul centrat pe discipline din învățământul gimnazial, organizarea modular-integrată fiind adecvată realizării transferurilor, dezvoltării abilităților de viață ale elevilor și educării în spiritul valorilor sociale și umaniste. relevanța programului curricular pentru rezultatele auditului curriculumului intercultural și pentru direcțiile strategice propuse, de redimensionare curriculară;
- utilitatea programului pentru nevoile educaționale și interesele de dezvoltare personală

ale elevilor din grupul-țintă;

- posibilitatea optimizării programului în urma procesului de implementare, astfel încât să fie aplicabil în contexte educaționale diversificate, ale interculturalismului în România;
- posibilitatea de a funcționa ca instrument curricular util formatorilor, în elaborarea și implementarea de programe de educație interculturală.

Programul educațional este structurat pe următoarele componente curriculare, conform curriculumului centrat pe competențe, a cadrului normativ european al dezvoltării competențelor-cheie:

- obiectivul fundamental al programului;
- competențe generale;
- competențe specifice;
- valori și atitudini;
- conținuturile învățării interculturale;
- strategii de instruire;
- strategii de evaluare.

Programul educațional *Relații sociale în societatea multiculturală* este conceput în manieră modular-integrată, la nivel cross-curricular (prin realizarea de corelații interdisciplinare la nivelul conținuturilor disciplinelor socio-umane și prin demersuri transdisciplinare, de realizare a competențelor interculturale, care au un caracter transversal). Prin studierea programului, sunt urmărite și obiective ale reformei curriculare, privind educația cognitivă: „a) capacitatea de transfer și aplicativitatea cunoștințelor însușite; b) dezvoltarea gândirii interdisciplinare, flexibile, fluide, creative; c) formarea și dezvoltarea unor capacități și deprinderi de muncă intelectuală, prin valorificarea experiențelor cognitive și afectiv-atitudinale ale elevilor, prin situații de instruire centrate pe elev; d) dezvoltarea competențelor transversale prin situații de instruire bazate pe relaționarea dintre domeniile cunoașterii transpuse didactic în cadrul disciplinelor școlare, pe integrarea experiențelor de învățare formale, nonformale și informale” (Bunăiașu, 2011, p.283);

II. Obiectivul fundamental:

- Dezvoltarea competențelor interculturale ale elevilor, afirmate prin creșterea performanțelor sociale și școlare, în contextele și procesele specifice interculturalismului și valorizate prin impactul pe termen lung al programului, care să genereze practici educaționale bune în dezvoltarea și implementarea programelor de educație interculturală.

III. Competențe generale:

1. Înțelegerea, explicarea și valorizarea pozitivă a identității și alterității culturale.
2. Aplicarea conștientă a cunoștințelor și experiențelor specifice interculturalismului, în procese, situații de viață, activități de învățare, în cadrul societății și școlii multiculturale.
3. Utilizarea constructivă a capacităților și abilităților de relaționare și comunicare eficientă, în contextul diversității culturale.
4. Afirmarea capacităților și abilităților de gestionare a procesului de dezvoltare personală de-a lungul întregii vieți, în domeniul educației interculturale.

IV. Competențe specifice:

- 1.1. Utilizarea adecvată a termenilor specifici educației interculturale.
- 1.2. Analiza reflectiv-critică și formularea judecăților de valoare, privind situații, procese și comportamente specifice interculturalismului.
- 2.1. Realizarea metodică de studii de caz privind problematici ale societății multiculturale, finalizate cu emiterea de decizii de soluționare și previzionarea unor rezultate în planul interculturalității.
- 2.2. Aplicarea metodologiei specifice elaborării, implementării și evaluării proiectelor interculturale.
- 2.3. Elaborarea de produse în cadrul proiectelor și portofoliilor de grup, centrate pe teme ale interculturalismului.
- 3.1. Aplicarea regulilor și a modalităților adecvate de relaționare și comunicare eficientă, în cadrul grupurilor multiculturale.
- 3.3. Adoptarea, în cadrul activităților de lucru în echipă/grupuri, a atitudinilor sociale în spiritul cooperării, toleranței, spiritului civic, empatiei, solidarității.
- 3.4. Participarea activă și creativă în cadrul activităților socio-culturale, de promovare a dialogului intercultural.
- 4.1. Autoevaluarea competențelor interculturale, prin raportare la criterii relevante de apreciere a performanțelor sociale și școlare, în contextul diversității culturale.
- 4.2. Dezvoltarea de strategii metacognitive de autoperfecționare a competențelor interculturale și de dezvoltare a abilităților de viață.

V. Valori și atitudini:

- valorizarea pozitivă a diversității culturale;
- stima de sine și respectul pentru identitatea culturală;

- respectul față de alteritatea culturală;
- spirit civic și responsabilitate socială;
- toleranță pentru alte idei, valori și convingeri;
- respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale;
- empatie culturală și interculturală;
- responsabilitate pentru propriul proces de învățare interculturală și formare a cetățeniei active;
- disponibilitate pentru comunicarea interculturală;
- atitudini pozitive în activități de cooperare în grupuri multiculturale;
- implicarea în organizarea de activități sociale și de învățare, în contextul diversității culturale;
- autonomie în gândire și în gestionarea de proiecte tematice sau de dezvoltare personală.

VI. Conținuturile învățării interculturale:

Submodulul 1: Educația pentru și prin diversitate culturală – 6 ore	
Competențe specifice	Conținuturi
1.1.Utilizarea adecvată a termenilor specifici educației interculturale.	1.1. Probă de evaluare inițială a cunoștințelor specifice, a gradului de înțelegere a problematicii interculturalismului și a experiențelor interculturale ale elevilor –1 oră
1.2. Analiza reflectiv-critică și formularea judecăților de valoare, privind situații, procese și comportamente specifice interculturalismului.	1.2. Caracteristici ale societății contemporane. Identitatea culturală, diversitatea culturală, societatea multiculturală, interculturalismul – 1 oră
2.1. Realizarea metodică de studii de caz privind problematice ale societății multiculturale, finalizate cu emiterea de decizii de soluționare și previzionarea unor rezultate în planul interculturalității.	1.3. Procese ale interculturalității și realizarea lor: asimilarea culturală, integrarea, socializarea, dialogul și cooperarea interculturală – 1 oră
4.1.Autoevaluarea competențelor interculturale, prin raportare la criterii relevante de apreciere a performanțelor	1.4. Să învățăm să trăim împreună! (studii de caz, lucrări aplicative, jocuri de rol) – 2 ore 1.5. Activitate de analiză a rezultatelor și

sociale și școlare, în contextul diversității culturale.	testare a opiniilor elevilor privind submodulul studiat, de emitere de idei și opțiuni cu referire la activitățile următoare – 1 oră
Submodulul 2: Interculturalismul în spațiul european – 6 ore	
Competențe specifice	Conținuturi
1.2. Analiza reflectiv-critică și formularea judecăților de valoare, privind situații, procese și comportamente specifice interculturalismului. 2.1. Realizarea metodică de studii de caz privind problematici ale societății multiculturale, finalizate cu emiterea de decizii de soluționare și previzionarea unor rezultate în planul interculturalității. 2.2. Aplicarea metodologiei specifice elaborării, implementării și evaluării proiectelor interculturale. 2.3. Elaborarea de produse în cadrul proiectelor și portofoliilor de grup, centrate pe teme ale interculturalismului. 3.1. Aplicarea regulilor și a modalităților adecvate de relaționare și comunicare eficientă, în cadrul grupurilor multiculturale. 3.2. Adoptarea, în cadrul activităților de lucru în echipă/grupuri, a atitudinilor sociale în spiritul cooperării, toleranței, spiritului civic, empatiei, solidarității.	2.1. Rolul Uniunii Europene în promovarea valorilor interculturalismului – 1 oră 2.2. Societăți și școli multiculturale în Europa : studii de caz – 2 ore 2.3. “Suntem cetățeni europeni activi!” - lucrări aplicative, proiecte realizate în grupuri multiculturale – 2 ore 2.4 Activitate de analiză a rezultatelor, de studiere a opiniilor și opțiunilor elevilor, privind desfășurarea activităților următoare – 1 oră

Submodulul 3: Proiecte educaționale interculturale - Comportamentul energetic – 8 ore	
Competențe specifice	Conținuturi
2.2. Aplicarea metodologiei specifice elaborării, implementării și evaluării proiectelor interculturale 3.1. Aplicarea regulilor și a modalităților adecvate de relaționare și comunicare eficientă, în cadrul grupurilor multiculturale. 3.2. Adoptarea, în cadrul activităților de lucru în echipă/grupuri, a atitudinilor sociale în spiritul cooperării, toleranței, spiritului civic, empatiei, solidarității. 3.3. Participarea activă și creativă în cadrul activităților socio-culturale, de promovare a dialogului intercultural. 4.1. Autoevaluarea competențelor interculturale, prin raportare la criterii relevante de apreciere a performanțelor sociale și școlare, în contextul diversității culturale. 4.2. Dezvoltarea de strategii metacognitive de autoperfecționare a competențelor interculturale și de dezvoltare a abilităților de viață.	3.1. Proiectul educațional intercultural: structură, etape specifice în elaborarea, aplicarea și evaluarea proiectelor; analiza unor proiecte interculturale – 1 oră 3.2. Comportamentul energetic – 2 ore 3.2.1. Resursele energetice la nivel mondial, european și național 3.2.2. Educația pentru protecția mediului și a comportamentului energetic - studii de caz 3.3. „A deveni cetățean cu comportament ecologic (éco-citoyen)” - proiecte educaționale interculturale, centrate pe comportamentul energetic; activitate extrașcolară – 3 ore 3.4. Probă de evaluare sumativă – prezentarea proiectelor educaționale interculturale și portofoliilor tematice, realizate în grupuri multiculturale – 1 oră 3.5. Studiarea opiniilor elevilor referitoare la programul educațional, emiterea a unor idei și opțiuni privind desfășurarea de programe/activități ulterioare, de educație interculturală (chestionar de evaluare a impactului programului, convorbiri, aplicații privind dezvoltarea personală în domeniul interculturalismului) – 1 oră

VII. Strategii de instruire

VII.1. Categoriile de strategii de instruire utilizate sunt :

- după tipul situațiilor de instruire: cognitive, afectiv-motivaționale;
- după logica gândirii, în dobândirea, prelucarea și aplicarea cunoștințelor specifice interculturalismului: inductive, deductive, analogice, mixte;

- c) după caracterul prescriptiv ori neprescriptiv al învățării interculturale: semialgoritmice, euristice, creatoare;
- d) după tipul de învățare interculturală indus: de facilitare a învățării prin reproducerea
- e) unor modele culturale, de învățare prin câștigarea unor experiențe de relaționare și dialog intercultural, de învățare prin analiza și rezolvarea unor situații socio-culturale problematice, de învățare prin cercetare;
- f) după modalitatea de organizare a activităților: activități predominante de muncă în grupuri multiculturale și cu elevi grupați după interese cognitive și experiențe de învățare interculturale (fără raportarea la criterii administrative, cum ar fi, de exemplu, clasa); lucru în echipă; lecții în echipe interdisciplinare; alternarea activităților școlare cu cele extrașcolare).

VII.2.1. Metodologia instruirii:

Metodologia de predare-învățare materializează o serie de direcții de promovare a orientărilor și tendințelor actuale în instruire:

- a) Metode active, axate pe activitatea elevilor, prin activizarea structurilor cognitive și operatorii și sensibilizarea elevilor la problematica societății multiculturale:
 - *problematizarea*: de prezentare a noțiunilor și proceselor interculturalismului, prin întrebări-problemă și sprijinirea rezolvării lor; prin analize, stabilire de relații, inducții, studiu independent; de antrenare a elevilor în formularea de situații problematice în societatea multiculturală, în formularea de ipoteze de soluționare și în prefigurarea procesului de rezolvare;
 - *studiul de caz*: de analiză detaliată a situațiilor problematice, cu argumente privind necesitatea educației interculturale, pentru rezolvarea durabilă a problemelor legate de manifestare a rasismului, xenofobiei, intoleranței; de rezolvare independentă sau în grupuri multiculturale; de combinare cu metodele de comunicare educațională, cu metoda observației, problematizarea, cu metoda simulării, jocul de rol, jocuri didactice;
 - *metoda proiectelor*: de îmbinare a activității de documentare cu analiza informațiilor și proiectarea unor acțiuni concrete; de realizare în grupuri de elevi cu referințe culturale diverse. *Proiectul* reprezintă o metodă polivalentă, utilizată în învățarea interculturală, în descoperirea unor semnificații detaliate ale unor contexte ale interculturalismului, în investigarea unor acțiuni, pornind de la reflecții și ipoteze personale sau de grup. În cadrul programului, sunt realizate proiecte pe teme diverse ale interculturalismului; modulul al treilea este dedicat proiectelor interculturale pe tema comportamentului energetic, care vizează două categorii de obiective: capacități și abilități de realizare de proiecte, prin muncă în echipe/grupuri și dialog intercultural; abordarea problematicii comportamentului energetic, prin investigații și reflecții, dezvoltarea unor conduite corespunzătoare în acest domeniu.

Structura metodică a proiectului intercultural este :

1. Delimitarea temei investigației, relevantă pentru problematica interculturalismului sau pentru învățarea în grupuri multiculturale de lucru.
 2. Documentarea, prin studiu individual sau în grup, prin interacțiuni socio-culturale; sistematizarea informațiilor obținute.
 3. Corelarea informațiilor obținute cu experiențe interculturale, reflecții și prelucrarea datelor.
 4. Realizarea produselor tematice.
 5. Prezentarea produselor.
 6. Reflecții, analize autoevaluative și concluzii asupra proiectului intercultural (proces, produse).
- *metodele și tehnicile de creativitate*: de studiu individual; de dezvoltare, aprofundare; de stimulare a creativității grupului multicultural; jocuri de creație, prin asociere, redefinire, analiza unor evenimente socio-culturale; imaginarea unor situații specifice dialogului intercultural; jocul de rol, pe baza reflecției ori a unor cuvinte-stimul, care să conceptualizeze procese ale interculturalismului;
 - b) Metode expositive de instruire morală, activate prin diverse tehnici și procedee didactice:
 - *expunerea*: expunerea cu oponent; de combinare cu problematizarea, dezbateră;
 - de corelare cu informațiile obținute de elevi în contexte nonformale și informale; de alternare cu mijloace audio-vizuale; de îmbinare cu studiul de caz, simularea;
 - *explicația*: explicația cauzală; explicația normativă; explicația procedurală; explicația demonstrativă;
 - *metoda lecturii*: lectura explicativă, lectura critică, lectura problematizată;
 - c) Metode de interacțiune educațională valorificate în relaționarea și comunicarea interculturală: *conversația euristică, brainstormingul, metoda focus-grup, metoda Phillips 6.6., tehnica 6.3.5., metoda cubului, metoda acvariului, explozia stelară, metoda pălăriilor gânditoare, metoda mozaicului, portofoliul de grup.*

Portofoliile elaborate în grupuri de elevi cu referințe culturale diverse vor pune în valoare creativitatea, personalitatea grupului multicultural. Elementele generale ale structurii unui portofoliu de grup sunt (Bunăiașu, 2010, p.67):

- „prezentarea grupului de lucru: membrii, atribuții;
- motivația vizând alegerea problematicii, a tipurilor de activități, a lucrărilor aplicative elaborate;
- planificarea activităților grupului de lucru;

- colecția de produse ale activității de grup;
- observații ale membrilor grupului referitoare la specificul activităților întreprinse, la modul de interacțiune în cadrul grupului;
- autoevaluări ale membrilor grupului, evaluarea grupului – punctuală și globală;
- raportul activității de grup”.

d) utilizarea de metode și procedee specifice etapelor construirii cunoașterii și înțelegerii: *metode inductive pentru prelucrarea informațiilor și formarea imaginilor mentale, metode deductive pentru afirmarea reflecțiilor personale, metode de învățare situațională, metode metacognitive.*

VIII. Strategii de evaluare

În evaluarea rezultatelor elevilor se folosesc cele trei strategii clasice ale evaluării școlare (evaluarea inițială, evaluarea formativă și evaluarea sumativă), optimizate din două perspective ale evaluării moderne: evaluarea centrată pe competențe și paradigma evaluării formatoare (a formării pentru autoevaluare, autoreglare a învățării, optimizarea gestionării procesului de dezvoltare personală). Prin metode specifice, evaluarea inițială se realizează atât la începutul programului educațional, cât și la începutul fiecărui modul, evaluarea continuă predomină, iar evaluarea sumativă este realizată prin produse ale proiectelor și portofoliilor realizate în grup.

Obiectivul evaluării este raportat la rezultate cu un grad crescând de generalitate și complexitate:

- cunoștințe specifice interculturalismului și capacități de operare, aplicare și transfer a acestora;
- performanțe ale elevilor, obținute prin rezolvarea sarcinilor de lucru specifice temelor programului;
- produse ale proiectelor și portofoliilor de grup;
- abilități de relaționare și de comunicare interculturală;
- valori, atitudini și comportamente specifice conștiinței și conduitei interculturale;
- nivelul dezvoltării competențelor interculturale, prin raportare la competențele specifice și generale vizate prin parcurgerea programului educațional.

Metode și instrumente de evaluare :

- chestionare de evaluare a opiniilor și intereselor elevilor;
- lucrări aplicative;
- eseuri, compuneri;
- proiecte de grup;
- studiul de caz;

- jurnalul reflexiv;
- portofolii de grup;
- observarea comportamentului elevilor;
- interviuri individuale, focus-grupuri;
- dezbateri pe teme problematizate;
- utilizarea autoevaluării și a interevaluării.

Referințe bibliografice

- Banks, J.A., Banks, C.,1997. *Multicultural education*. Boston: Allyn&Bacon.
- Bunăiașu, C.M., 2011. *Proiectarea și managementul curriculumului la nivelul organizației școlare*. București: Editura Universitară.
- Bunăiașu, C.M. ,coord). (2012. *Program cadru de practică profesională în domeniul socio-uman*. Craiova: Editura Sitech.
- Cerghit, I. ,2002. *Strategii de instruire alternativă și complementare*.București: Editura Aramis.
- Comisia Europeană/EACEA/Eurydice,2012. *Dezvoltarea competențelor cheie în școlile din Europa: provocări și oportunități pentru politică*, noiembrie 2012.
- Conseil de l'Europe, Livre blanc sur le dialogue interculturel „*Vivre ensemble dans l'égalité*”, Strasbourg, 2008. http://www.coe.int/t/dg4/intercultural/source/white%20paper_final_revised_fr.pdf
- Cucoș,C., 2000. *Educația. Dimensiuni culturale și interculturale*. Iași: Editura Polirom.
- Georgiu, G., 2010. *Comunicarea interculturală*. București: Editura Comunicare.ro.
- Joița, E.,2006. *Instruirea constructivistă – o alternativă. Fundamente. Strategii*. București: Editura Aramis.
- Nedelcu, A.,2003. *Învățarea interculturală în școală*. București: Editura Humanitas Educational.
- Potolea, D. ,2002. Conceptualizarea curriculum-ului. O abordare multidimensională. În: Păun, E. și Potolea, D. (coord.). *Pedagogie. Fundamentări teoretice și demersuri aplicative*. Iași: Editura Polirom.
- Șoitu, L., Cherciu, R.D.(coord.),2006. *Strategii educaționale centrate pe elev*. Buzău: Alpha MDN.

3.2.5. Impactul modelului metodologic al curriculumului intercultural și al programului curricular

Evaluarea impactului modelului metodologic al proiectării, implementării și evaluării curriculumului intercultural s-a realizat prin aplicarea următoarelor instrumente:

- chestionar de analiză a impactului modelului metodologic și a programului curricular - pentru cadre didactice preuniversitare și specialiști în domeniul socio-uman (Anexa nr. 2.1.);
- ghid de focus-grup - pentru cadre didactice preuniversitare, manageri școlari și specialiști în domeniul socio-uman (Anexa nr.2.2.);
- chestionar de analiză a impactului programului curricular - pentru elevi (Anexa nr.2.3.);
- chestionar de analiză a impactului programului curricular - pentru părinți (Anexa nr.2.4);
- grile de observare a comportamentului și atitudinilor subiecților, în timpul activităților de focus-grup;
- rapoarte de evaluare inițială și finală a nivelului competențelor interculturale ale elevilor, în etapa de pretest și etapa de posttest a experimentării programului curricular (completate de profesorii care au predat activitățile programului curricular);
- analiza produselor activității elevilor, în activitățile programului curricular;
- analiza probelor de evaluare aplicate elevilor, în pretest, test și posttest (în pretest: teste docimologice, chestionare de opinii, interviuri de evaluare a atitudinilor; în etapa de test: probe de evaluare formativă și sumativă, la sfârșitul fiecărui submodul; în etapa de posttest: probă de evaluare finală, chestionar).

În urma sistematizării răspunsurilor subiecților la chestionarul privind impactul modelului metodologic al curriculumului intercultural și al programului curricular, am obținut următoarele date procentuale:

Variabile	Cadre didactice preuniversitare	Cadre didactice universitare
Adecvare la dimensiunea europeană a educației	62,94%	82,75%
Adecvare la specificul social și educațional din România	56,47%	60%
Facilitarea dezvoltării de programe curriculare de educație interculturală	81,76%	84,28%
Asigurarea unor resurse metodologice de dezvoltare a competențelor interculturale ale elevilor	75,88%	78,57%
Ghid metodologic util cadrelor didactice	75,88%	78,57%

Tabel 3.14. Aprecieri privind utilitatea modelului metodologic în realizarea obiectivelor educației interculturale

Variabile	Cadre didactice preuniversitare	Cadre didactice universitare
Operaționalitate	68,82%	72,85%
Raționalitate	75,88%	81,42%
Flexibilitate	65,29 %	61,42%
Fezabilitate	50,58%	54,28%
Coerență	70,58%	75,71%
Sistematizarea metodologiei educației interculturale	68,82%	74,28%

Tabel 3.15. Opinii privind calitățile modelului metodologic, care asigură eficientizarea implementării acestuia în practica școlară

Variabile	Cadre didactice preuniversitare	Cadre didactice universitare
Modelul contribuțiilor culturale	9,41%	4,28%
Modelul cumulativ	26, 47%	8,57%
Modelul transformaționist	41,76%	51,42%
Modelul experiențelor trăite	17,64%	35,71%
NR	3,52%	-

Tabel 3.16. Opinii referitoare la modelele curriculare, valorizate în cea mai mare măsură, în modelul metodologic

Variabile	Cadre didactice preuniversitare	Cadre didactice universitare
Programe opționale cross-curriculare	69,41%	78,57%
Programe curriculare opționale, la nivelul disciplinei Educație civică	65,29 %	57,14%
Programe curriculare opționale, al nivelul ariei curriculare Consiliere și orientare	60,58%	65,71%
Programe instituționale de parteneriat educațional	68,82%	75,71%
Programe educaționale cu finanțare externă	65,29 %	61,42%
Programe socio-educaționale, adresate elevilor și adulților	70%	74,28%

Tabel 3.17. Opinii referitoare la valoarea modelului metodologic în dezvoltarea mai multor tipuri de programe

Variabile	Cadre didactice preuniversitare	Cadre didactice universitare
Enculturație	65,29 %	58,57%
Aculturație	58,23%	61,42%
Integrare culturală	75,88%	77,14%
Etnocentrism	16,47%	12,85%
Relativism cultural	58,23%	64,28%
Identitate culturală	75,29%	77,14%
Transculturalitate	65,29 %	74,28%
Învățare interculturală	69,41%	64,28%

Tabel 3.18. Aprecieri privind valoarea modelului metodologic în abordarea didactică a proceselor interculturalismului

Variabile	Cadre didactice preuniversitare	Cadre didactice universitare
Competențe de înțelegere și explicare a identității culturale	61,76%	67,14%
Competențe de înțelegere și explicare a alterității culturale	69,41%	74,28%
Valorizarea pozitivă a alterității culturale	75,29%	72,85%
Competențe de relaționare adecvată, în contextul diversității culturale	68,82%	65,71%
Competențe de comunicare interculturală	77,05%	78,57%
Empatie interculturală	58,23%	58,57%

Tabel 3.19. Opinii referitoare la rolul programului curricular în dezvoltarea unor competențe specifice/
elemente ale competenței interculturale

Variabile	Cadre didactice preuniversitare	Cadre didactice universitare
Analiza nevoilor educaționale ale elevilor	69,41%	74,28%
Strategii interactive de instruire	75,29%	80%
Strategii ale instruirii constructiviste	54,70%	78,57%
Strategii de comunicare educațională	68,82%	75,71%
Lecții în echipe interdisciplinare	58,23%	64,28%
Metode de instruire care favorizează învățarea prin cercetare, în contextul diversității culturale	77,05%	78,57%
Ocazionarea de situații de învățare interculturală, în context formal	75,88%	77,14%
Ocazionarea de situații de învățare experiențială, în contexte nonformale ale multiculturalismului	65,29 %	58,57%
Raportarea la criterii de evaluare a performanțelor sociale ale elevilor, în contextul diversității culturale	64,70%	67,14%
Metodele alternative de evaluare	81,76%	82,85%

Tabel 3.20. Aprecieri privind realizarea unor activități și strategii didactice ale programului curricular

Analiza statistică a rezultatelor nu relevă diferențe semnificative între cele două categorii de subiecți, decât în cazul unui număr foarte mic de variabile, ceea ce nu afectează concluziile privind impactul modelului metodologic al curriculumului intercultural și al programului curricular. Analiza opiniilor și percepțiilor subiecților (cadre didactice preuniversitare și universitare) relevă:

- adecvarea modelului metodologic al curriculumului intercultural la cadrul teoretic, metodologic și normativ al educației interculturale;
- valorizarea modelelor curriculare, care vizează integrarea valorilor grupurilor culturale, prin schimbarea paradigmei de elaborare a curriculumului și prin centrarea pe învățarea

interculturală, de natură experiențială (modelul transformaționist și modelul experiențelor trăite), prin implicarea elevilor în câmpuri de acțiune socială. La criteriul modele ale curriculumului intercultural, am înregistrat diferențe semnificative la variabilele „modelul cumulativ” (indicat în măsură mai mare de către cadrele didactice preuniversitare) și „modelul experiențelor trăite” (precizat în măsură mai mare de către cadrele didactice preuniversitare). Totuși, suma datelor procentuale ale modelelor reformatoare invocate este considerabil mai mare decât suma datelor procentuale privind modelele tradiționale (modelul contribuțiilor culturale și cel cumulativ), în cazul ambelor categorii de subiecți;

- funcționarea ca instrument metodologic util în redimensionarea curriculumului, din perspectiva interculturalismului, prin sistematizarea unor repere metodologice și aducerea unor inovații metodologice, în spiritul dimensiunii europene a educației și care pot fi operaționalizate în practica educațională, având și elemente care îl face adecvat contextului cultural și curricular. Ca elemente inovatoare, au fost apreciate: analiza multidimensională a curriculumului intercultural; operaționalizarea modelelor de proiectare curriculară, la nivel instituțional și al clasei de elevi; strategiile educaționale ale curriculumului intercultural (coordonarea și monitorizarea implementării programelor curriculare și educaționale, strategii de instruire, specifice elementelor competenței interculturale; evaluarea curriculumului intercultural (evaluarea dimensiunii interculturale a curriculumului național și a ofertei educaționale a școlii, evaluarea competențelor intercultural ale elevilor;
- aprecierea calităților modelului metodologic, care asigură transpunerea în programe de educație interculturală: coerență raționalitate în concepere și implementare, operaționalitate, flexibilitate;
- obiectivarea modelului metodologic în cadrul programului curricular *Relații sociale în societatea multiculturală*;
- funcționarea programului curricular ca instrument alternativ și complementar, prin elementele structurale de originalitate: analiza nevoilor educaționale ale elevilor; proiectarea modular-integrată; selectarea competențelor vizate (generale și specifice) și operaționalizarea în situații de instruire; structurarea logică a conținuturilor învățării interculturale, de la cele care vizează înțelegerea diversității culturale în spațiul european la unități de conținut bazate pe activitățile elevilor, în grupuri multiculturale, pe teme privind comportamentul energetic; strategii interactive; strategii ale instruirii constructiviste; strategii de comunicare educațională; situații de învățare interculturală; strategii alternative de evaluare a competențelor interculturale ale elevilor.

Analiza diferențelor semnificative, în cadrul aceleiași categorii de subiecți, între anumite variabile ale impactului curriculumului național și variabile ale modelului metodologic/programului curricular, confirmă statistic valoarea formativă a instrumentelor metodologice:

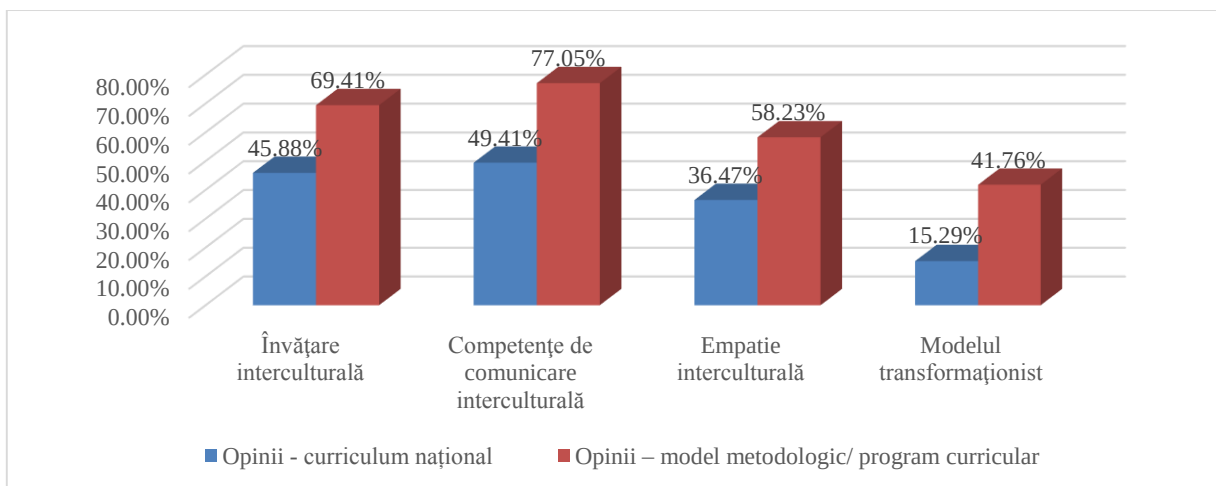

Fig. 3.3. Graficul distribuției intensității răspunsurilor cadrelor didactice preuniversitare, între analiza curriculumului național și cea a instrumentelor metodologice

Variabile	Valoarea lui T	Semnificație
	Cadre didactice preuniversitare (curriculum național)- Cadre didactice preuniversitare (model metodologic/ program curricular)	
Învățare interculturală	-4,51	p<0,01
Competențe de comunicare interculturală	-5.51	p<0,01
Empatie interculturală	-4,11	p<0,01
Modelul transformaționist	-5,65	p<0,01

Tabel 3.21. Analiza statistică a diferențelor semnificative, între analiza curriculumului național și cea a instrumentelor metodologice, în cazul cadrelor didactice preuniversitare

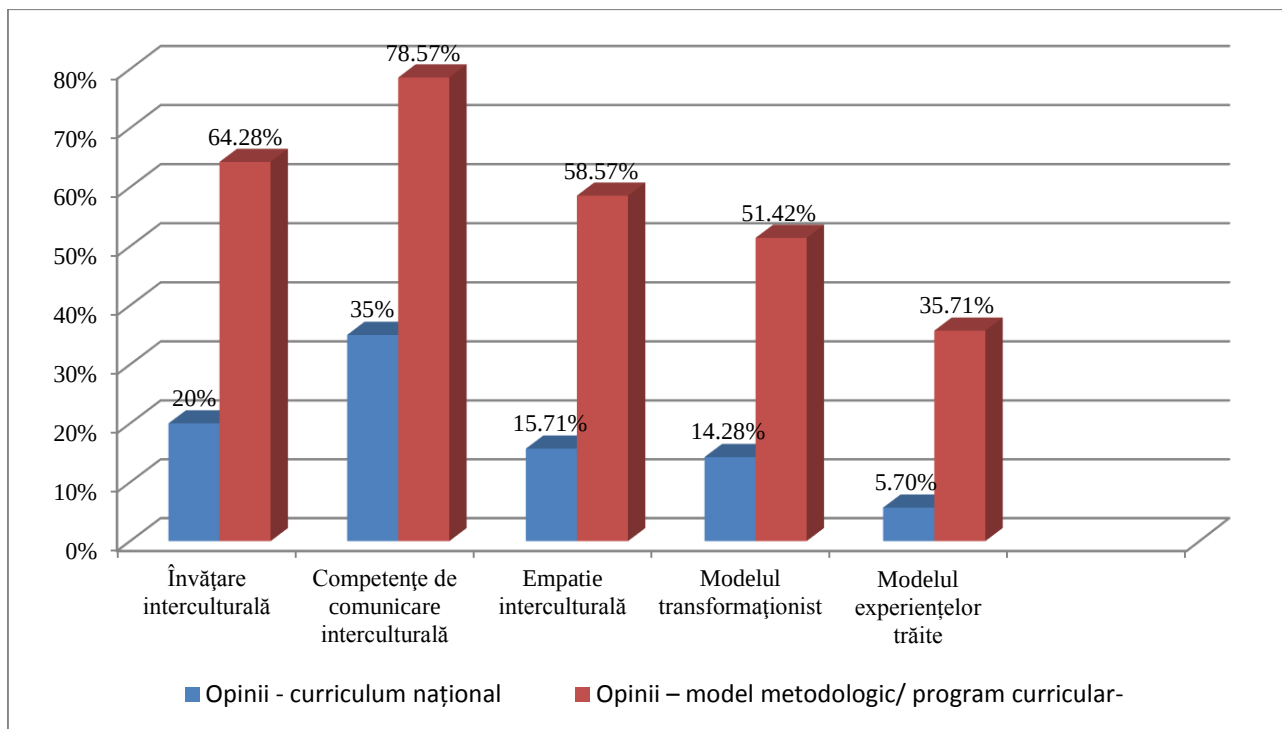

Fig. 3.4. Graficul distribuției intensității răspunsurilor cadrelor didactice universitare, între analiza curriculumului național și cea a instrumentelor metodologice

Variabile	Valoarea lui T	Semnificație
	Cadre didactice universitare (curriculum național)- Cadre didactice universitare (model metodologic/ program curricular)	
Învățare interculturală	-4,65	p<0,01
Competențe de comunicare interculturală	-5,79	p<0,01
Empatie interculturală	-5,85	p<0,01
Modelul transformaționist	-5,09	p<0,01
Modelul experiențelor trăite	-4,71	

Tabel 3.21. Analiza statistică a diferențelor semnificative, între analiza curriculumului național și cea a instrumentelor metodologice, în cazul cadrelor didactice universitare

Analiza răspunsurilor din chestionarele adresate elevilor și a părinților relevă aprecierile favorabile asupra programului curricular, impactul crescut al acestuia, satisfacerea nevoilor și așteptărilor subiecților. Aceste date întăresc pe cele ale profesorilor și specialiștilor în domeniul socio-uman, privind aprecierile favorabile asupra celor două instrumente metodologice propuse.

Datele din rapoartele de evaluare ale cadrelor didactice care au predat activitățile programului și analiza rezultatelor elevilor (în pretest, test și posttest) relevă progresele elevilor

în afirmarea competențelor specifice și a celor generale, de natură interculturală. Aceste rezultate atestă impactul crescut al programului curricular, prin dezvoltarea competențelor interculturale ale elevilor.

CONCLUZII

Impactul proiectului de cercetare *Direcții de dezvoltare a curriculumului intercultural în România, din perspectiva dimensiunii europene a educației* vizează mai multe planuri:

a) dezvoltarea domeniului de cercetare, prin contribuțiile în dezvoltarea sistemului cognitiv, a instrumentelor metodologice; b) efectele proiectului asupra beneficiarilor direcți și indirecti; c) valorificarea rezultatelor cercetării pe termen lung, transferul acestora și deschiderea de noi direcții de cercetare.

Dezvoltarea sistemului cognitiv al domeniului curriculumului intercultural a constat în:

- analiza competențelor interculturale, în cadrul abordărilor de noutate în educație: *educația pentru cetățenie; învățarea colaborativă în mediile virtuale de învățare, prin valorizarea inteligenței colective; abordarea psihopedagogică a învățării emoționale;*
- analiza conceptuală a curriculumului intercultural, în optica abordării multidimensionale;
- dezvoltarea unei taxonomii a obiectivelor generale ale curriculumului intercultural; elementul de originalitate îl constituie o grupare din rațiuni didactice a obiectivelor curriculumului intercultural, pe dimensiunea elementelor componente ale competenței interculturale și cea a conștiinței interculturale;
- conturarea unei atitudini epistemologice în dezvoltarea dimensiunii interculturale a curriculei, prin valorificarea domeniului sociologiei curriculumului;
- promovarea didacticii transdisciplinare, ca domeniu metodologic al realizării obiectivelor educației interculturale, prin procese de instruire, bazate pe structuri curriculare integrate, pe teme cross-curriculare ale programelor educaționale.

Inovațiile proiectului de cercetare în plan metodologic sunt relevate de către rezultatele demersului investigative și constau în:

- auditul curriculumului intercultural în România, bazat pe o metodologie complexă și realizat printr-un studiu de impact și analize ale gradului de relevanță a curriculumului disciplinelor școlare, pentru dezvoltarea competențelor interculturale;
- prefigurarea unor direcții strategice de redimensionare a curriculei, pornind de la datele auditului curriculumului intercultural și al nevoilor educaționale și preferințelor curriculare ale beneficiarilor direcți și indirecti ai cercetării;
- modelul metodologic al elaborării, implementării și evaluării curriculumului intercultural, fundamentat pe paradigme și modele ale curriculumului postmodern, pe modele metodologice personale, pe rezultatele studiului de impact, pe cercetările metodologice din stagiul de cercetare postdoctorală;

- programul curricular *Relații sociale în societatea multiculturală*, care obiectivează modelul metodologic, în plan structural și al proceselor de proiectare, implementare și evaluare.

Rezultatele privind impactul modelului metodologic și al programului curricular confirmă cele două ipoteze particulare ale cercetării și, implicit, pe cea generală. Astfel, modelul metodologic al curriculumului intercultural a obținut adeziunea subiecților și a putut fi transpus într-un program de dezvoltare a competențelor interculturale ale elevilor, prin adecvarea la principiile și valorile educației interculturale, valoarea adăugată în planul instruirii și fezabilitatea acestuia în practică. Programul curricular constituie un instrument curricular util în dezvoltarea competențelor interculturale ale elevilor, fiind dezvoltat și implementat în conformitate cu modelul metodologic și, în mod flexibil, prin adecvare la variabilitatea situațiilor instruirii, în contextul diversității culturale.

În consecință, apreciem validarea ipotezei generale a cercetării. Astfel, cadrul metodologic propus are susținere teoretică, adecvare la dimensiunea europeană a educației și adeziune în rândul factorilor implicați, orientează procesele de redimensionare și implementare a curriculumului intercultural și facilitează dezvoltarea programe educaționale de dezvoltare a competențelor interculturale ale elevilor.

Contribuțiile privind curriculumul intercultural, pe care intenționăm să le dezvoltăm în cercetări ulterioare, preconizăm că vor intra în atenția factorilor de decizie și vor genera strategii de optimizare a dimensiunii interculturale a curriculumului național. În plan zonal, apreciem că modelul metodologic și programul educațional vor genera practici educaționale bune în educația interculturală, iar oferta educațională a mai multor școli va valorifica direcțiile promovate în educația interculturală. Cadrul metodologic propus, al curriculumului intercultural, va fi corelat cu rezultatele altor cercetări (în domeniul curriculumului european, al educației permanente) și va fi extins la domeniul educației interculturale a tinerilor și adulților.

În ceea ce privește beneficiarii proiectului, programul educațional a contribuit la dezvoltarea competențelor interculturale și abilităților sociale ale elevilor din grupul-țintă, iar direcțiile strategice și instrumentele curriculare validate au obținut adeziunea subiecților și au sporit conștientizarea nevoii de dezvoltare a curriculumului intercultural, în acord cu direcțiile curriculare europene de promovare a valorilor educației interculturale și cu contextul curricular și social din România. Pe acest suport, preconizăm că instrumentele metodologice și curriculare vor putea fi dezvoltate și adaptate, contribuind la:

- dezvoltarea competențelor metodologice ale cadrelor didactice, de elaborare și implementare de programe și activități de educație interculturală, precum și a competențelor transversale a acestora, necesare afirmării rolurilor socio-culturale, de

- implicare în proiecte comunitare;
- dezvoltarea capacităților și abilităților elevilor de învățare interculturală, în contexte formale și nonformale ale educației și de afirmare a competențelor interculturale;
- îmbunătățirea relațiilor sociale și optimizarea inserției persoanelor cu risc de excludere socială în comunitățile multiculturale.

Pentru perfecționarea inovațiilor metodologice, intenționăm să extindem studiul de impact și testarea instrumentelor curriculare, în cadrul unei cercetări ulterioare, pe un eșantion cu o mai mare reprezentativitate, la nivel regional și al compoziției lotului de subiecți (cadre didactice, experți, factori de decizie, studenți, reprezentanți ai instituțiilor de educație nonformală, ai comunităților). Rezultatele cercetării pot angrena, de asemenea, alte studii în domeniul educației interculturale, utile în inovarea domeniului și optimizarea practicilor sociale și educaționale. În acest sens, preconizăm câteva direcții de cercetare:

- a) dezvoltarea competențelor interculturale ale cadrelor didactice;
- b) cadrul de referință al curriculumului intercultural european;
- c) perspective de sincronizare a modelor curriculare naționale, în scopul afirmării valorilor-cheie europene ale multiculturalismului;
- d) dezvoltarea curriculumului, prin abordarea integrată a valorilor sociale europene ale interculturalismului și ale educației incluzive;
- e) dezvoltarea didacticii programelor de educație interculturală, în organizare transdisciplinară și în viziune cognitiv-constructivistă.

În acest sens, apreciem că diseminarea rezultatelor cercetării, extinderea investigației și direcțiile preconizate, vor constitui strategii de consolidare a domeniului curriculumului intercultural și de dezvoltare a programelor și practicilor educației interculturale.

BIBLIOGRAFIE

- Abdallah-Pretceille, M., 2013. *L'éducation interculturelle*. 4e éd., Paris: Presses Universitaires de France (Que sais-je ?)
- Abdallah-Pretceille, M., 2004. *L'éducation interculturelle*. Paris : PUF Collection (Que sais-je ?), n° 3487.
- Abdallah-Pretceille, M., 2003. *Former et éduquer en contexte hétérogène. Pour un humanisme du divers*. Paris : Economica
- Abdallah-Pretceille, M. et Porcher, L., 2001. *Éducation et communication interculturelle*. 2e éd. Paris: PUF.
- Abdallah-Pretceille, M., 1999. *Vers une pédagogie interculturelle*. Paris: Anthropos.
- Abdallah-Pretceille, M., 1989. L'école face au défi pluraliste. Camilleri, C. et Emerique, H. (dir.) *Chocs culturels*. Paris : L'Harmattan.
- Alleman-Ghionda, C., 1995. Managing Cultural and Linguistic Plurality in West- European Education. Ostacles, Patterns and Innovations. *European Journal of Intercultural Studies*, 6, 2, p. 49.
- Andrew, Mc M., Potvin, M., Anadon- Borri, C., 2013. *Le développement d'institutions inclusives en contexte de diversité : recherche, formation, parten*. Presses de l' Université du Quebec
- Banks, J.A., Banks, C., 1997. *Multicultural education*. Boston: Allyn&Bacon,
- Bădescu, I., 2014. *Metodologia cercetării calitative. Interviuul gen povestea vorbii. Despre metodele Noologiei*. <http://sociologia-azi.ro/>
- Bădescu, I., 2014. *Compendii metodologice. Migrații Estului. Migrația internațională ca problemă socială*. <http://sociologia-azi.ro/>
- Bădescu, I., 2014. *Neuroștiința și calea spre pedagogia învățării emoționale*. <http://sociologia-azi.ro/>
- Bădescu, I., 2003. *Sincronism european și cultură critică românească*. Cluj-Napoca: Editura Dacia.
- Bălăceanu-Stolnici, C., Glavce, C., Berescu, M., Boroșanu, A., 2010. *Antropologia între știință și cultură*. București: Editura ProUniversitaria
- Berger, P., Luckmann, Th., 1986. *La Construction sociale de la réalité*, trad, fr., Paris: Méridiens Klincksieck.
- Bennet, B.(2007). *Curriculum la decizia școlii: ghid pentru profesorii de liceu*. București: Atelier didactic

- Berque J., 1985. *L'immigration à l'école de la République*. Rapport d'un groupe de réflexion au Ministre de l'Éducation nationale. Paris: CNDP/ La Documentation française.
- Barmeyer, C. et Eric Davoine, E., 2012. *Le développement collectif de compétences interculturelles dans le contexte d'une organisation binationale : le cas d'Arte*. ESKA | Annales des Mines - Gérer et comprendre, 1, 107., pp. 63-73.
<http://www.cairn.info/revue-gerer-et-comprendre1-2012-1-page-63.htm>.
- Barmeyer, C., 2007. *Management interculturel et styles d'apprentissage. Étudiants et dirigeants en France, en Allemagne et au Québec*. Québec: Presses de l'Université Laval.
- Berger, P. et Luckmann, T., 1986. *La construction sociale de la réalité*. Paris: Méridiens Klincksieck, 1986
- Bernard, F., 2003. (sous la responsabilité). *Europe, diversité culturelle et mondialisations. Actes I de l'Université de Mondialisations du GERM, Parc de La Villette, Juin 2003*. Paris : L'Harmattan.
- Berry, J. et al., 1992. *Cross-cultural psychology: Research and application*. Boston: Alin& Bacon.
- Brislin, R., W. et Tomoko, Y. (sous la direction de), 1994. *Improving Intercultural Interactions*. London: Sage Publications.
- Byram, M., Tost Planet, M., 2000. *Identité sociale et dimension européenne : la compétence interculturelle par l'apprentissage des langues vivantes*. Centre européen pour les langues vivantes (Graz), Division des langues vivantes (Strasbourg): Éditions du Conseil de l'Europe.
- Byram, M., Zarate, G., 1997. Definitions, objectives and assessment of sociocultural competence. Byram, M., G. Zarate, G., Neuner, G. *Sociocultural competence in language learning and teaching*, Strasbourg: Council of Europe Publishing, 13-21.
- Bunăiașu, C.M., 2015 a. Development perspectives of the intercultural curriculum in Romania. *Procedia Social and Behavioral sciences*. Elsevier, 180, 42-48.
- Bunăiașu, C.M. 2015 b. Premises and modalities in order to elaborate a trans-disciplinary didactics as part of the intercultural education. *Journal Plus Education*, 1, 2015, 108-119.
- Bunăiașu, C.M., 2015 c. *Best Practice Models in The Development and Implementation of an Intercultural Curriculum*. Conferința Internațională de Științe Umaniste și Sociale Creativitate. Imaginar. Limbaj, Universitatea din Craiova, 15-16 mai 2015.
- Bunăiașu, C.M., 2015 d. Curricular premises and strategies in order to develop students' intercultural competences. *Social Sciences and Education Research Review*, 1, 2015, 11-24 Craiova: Editura Sitech.
- Bunăiașu, C.M., 2015 e. *Didactica disciplinelor psihopedagogice. Repere postmoderne și*

- demersuri aplicative. Craiova: Editura Sitech.
- Bunăiașu, C.M., 2012. *Elaborarea și managementul proiectelor educaționale*. București: Editura Universitară.
- Bunăiașu, C.M. 2011. *Proiectarea și managementul curriculumului la nivelul organizației școlare*. București: Editura Universitară.
- Bunăiașu, C.M., 2010. *Seminarul didactic universitar. Seminarul disciplinelor pedagogice: structuri, conținuturi, metodologii*. Craiova: Editura Universitaria
- Bunăiașu, C.M., 2008. Posibilitatea conceperii unui model teoretic de stabilire a unui curriculum specific pentru Formarea Pedagogică a Profesorului Constructivist. Joița, E. (coord.). *A deveni profesor constructivist. Demersuri constructiviste pentru o profesionalizare pedagogică inițială*. București: Editura Didactică și Pedagogică.
- Bușe, I., 2013. *Filosofia și metodologia imaginarului*. Craiova: Editura Universitaria.
- Camilleri C., 1995. *Différences et cultures en Europe*. Strasbourg: Ed. du Conseil de l'Europe.
- Charitonidou, A., 2012. *L'introduction de la dimension interculturelle dans les nouveaux curricula: l'enseignant grec face à l'innovation*. <https://tel.archives-ouvertes.fr/tel-00753793>.
- Chevrier, S., 2003. *Le Management interculturel*. Paris: PUF.
- Cicourel, A.V., 1972. *La Sociologie cognitive*, trad. fr. Paris: PUF, 1979.
- Commission européenne, 2006,. Eurydice. *L'enseignement d'une matière intégré à une langue étrangère (EMILE) à l'école en Europe*. Bruxelles.
- Commission européenne, 2005. Eurydice. *L'éducation à la citoyenneté à l'école en Europe*. Bruxelles: Direction générale de l'éducation et de la culture.
- Commission européenne, Eurydice, 2004. *L'intégration scolaire des enfants immigrants en Europe*. Bruxelles: Eurydice, juillet.
- Conseil de l'Europe, 2008. *Livre blanc sur le dialogue interculturel*. Strasbourg.
- Conseil de l'Europe, 1995. *Convention Cadre pour la protection des minorités nationales et rapport explicative*. Strasbourg.
- Conseil de l'Europe, 1995. *Résolution du Conseil et des représentants des gouvernements des États membres réunis au sein du Conseil, du 23 octobre 1995, portant sur la réponse des systèmes éducatifs aux problèmes du racisme et de la xénophobie*. Journal officiel, n°C 312, 23 novembre.
- Cozma, T., Gherguț, A., 2001. O perspectivă interculturală asupra educației integrate. Cozma, T. (coord). *O nouă provocare pentru educație: interculturalitatea*. Iași: Editura Polirom.
- Crețu, C. , 2001. Curriculum intercultural, catalizator al globalizării. Cozma, T. (coord). ,2001. *O nouă provocare pentru educație: interculturalitatea*. Iași: Editura Polirom.

- Crișan, A., 1998. *Proiectarea curriculum-ului de bază – Ghid metodologic*. București: Editura Didactică și Pedagogică, R.A.
- Cucoș, C., 2008. *Teoria și metodologia evaluării*. Iași: Editura Polirom.
- Cucoș, C., 2000. *Educația. Dimensiuni culturale și interculturale*. Iași: Editura Polirom.
- Dasen, P., Perregaux, C., Rey, M., 1999. *Educația interculturală*. Iași: Editura Polirom.
- Deardorff, D. (sous la direction de), 2009. *The Sage Handbook of Intercultural Competence*. Sage: Thousand Oaks.
- Defays, J.-M., 2014. Face a la Globalisation: De l'interculturalité implicite à l'interculturalité engagée. Cynthia Eid et Fady Fadel *Les interculturalités. Etat des lieux et perspectives, théories et pratiques*. Bruxelles : EME & InterCommunications, 154-160.
- Delors, J. (coord.), 2000. *Comoara lăuntrică – Raportul către UNESCO al Comisiei Internaționale pentru Educație în secolul XXI*. Iași: Editura Polirom.
- Demeuse, M., Strauven, C., 2006. *Développer un curriculum d'enseignement ou de formation. Des options politiques au pilotage*. Paris: De Boeck Supérieur.
- Demorgon, J., 2010. *Complexité des cultures et de l'interculturel*. Paris : Ed. Economica.
- Demorgon, J., Lipianski E.-M., 1999. *Guide de l'interculturel en formation*. Paris: Retz.
- Demorgon, J, 1996. *Complexité des cultures et de l'interculturel*. Paris: Anthropos.
- Demorgon, J., 1989. *L'exploration interculturelle. Pour une pédagogie internationale*. Paris: Armand Colin.
- D'Hainaut, L. (coord.), 1981. *Programa de învățământ și educație permanentă*. București: Editura Didactică și Pedagogică .
- European Commission. *Education and Training Programme*. http://eacea.ec.europa.eu/education/index_en.php.
- European Commission. *Manual Project Cycle Management*. <http://www.sle-berlin.de>
- Gavreliuc, A., 2011. *Psihologie interculturală*. Iași: Editura Polirom.
- Georgiu, G., 2010. *Comunicarea interculturală*. București: Editura Comunicare.ro.
- Goleman, D., 2001. *Inteligența emoțională*. București: Curtea Veche Publishing.
- Gray, A., 1997. *Constructivist Teaching and Learning*. <http://www.ssta.sk.ca/research/instruction/97-07.htm>
- Gudykunst, W.B. and **Bella M.**, 2002. *Handbook of International and Intercultural Communication*. SAGE Publications.
- Haut Conseil à l'Intégration, Ministère de L'Éducation Nationale (coord. Bidar, A.). 2011, 2012. *Laïcité et liberté religieuse. Recueil de textes et de jurisprudence*. Paris.
- Henri F. and Lundgren-Cayrol K., 1998. *Apprentissage collaboratif et nouvelles technologies*. Montréal : LICEF.

- Hofstede, G., Hofstede, J., Minkov, M., 2010. *Cultures and Organizations: Software of the Mind. Revised and expanded*. 3rd Edition. New York: McGraw-Hill.
- Hooghoff, H and Dolnoy, R., 1998. *Intercultural Education: Approaches in the Netherlands*. Cushner, K., *International Perspectives on Intercultural Education*. Lawrence Erlbaum Associates, Hillsdale, NJ.
- Institut National de Recherche Pédagogique, 2007. *Approches interculturelles en éducation. Étude Comparative internationale*, septembre 2007.
- Iosifescu, Ș., 2001. *Management educațional. Ghid metodologic pentru formarea formatorilor*. București: Editura ProGnosis.
- Joița, E., 2006. *Instruirea constructivistă – o alternativă. Fundamente. Strategii*. București: Editura Aramis.
- Joița, E. (coord). ,2003. *Pedagogie. Educație și curriculum*. Craiova: Editura Universitaria.
- Kerzil J., Vinsonneau G., 2004 . *L'interculturel : principes et réalités à l'école*. Sides
- Lee, Y., Calvez, V., Guenette, A. M. (sous la direction de)., 2008. *La Compétence culturelle: s'équiper pour les défis du management international*. Paris: L'Harmattan.
- Levy, P., 2015. *Les enjeux de l'intelligence collective pour l'E-Learning. La Conférence Journées du e-learning*, l'Université Jean Moulin Lyon 3, 18 iunie 2015
- Levy, P., 1994. *L'Intelligence collective : pour une anthropologie du cyberspace*. Paris: La Découverte.
- Lorcerie, F. (coord)., 2003. *L' école et le défi ethnique*. Paris: Institut National de Recherche Pédagogique.
- Manolescu, M., 2010. *Teoria și metodologia evaluării*. București: Editura Universitară.
- Meunier, O., 2008. *De la démocratisation de la société à celle des formes de connaissance*. Paris: L'Harmattan.
- Mikolajczack, M., (coord), Quoidbach, J., Kotsou, I., Nelis, D., 2014. *Les compétences émotionnelles*. Paris: Dunod.
- Mikolajczack, M., 2014. *Les compétences émotionnelles: historique et conceptualization*.
- Mikolajczack, M. (coord), Quoidbach, J., Kotsou, I., Nelis, D. *Les compétences émotionnelles*. Paris: Dunod.
- Nedelcu, A., 2003. *Învățarea interculturală în școală*. București: Editura Humanitas Educational.
- Nedelcu, A., 2008. *Fundamentele educației interculturale*. Iași: Editura Polirom.
- Negreț-Dobridor, I. ,2007 . *Teoria generală a curriculumului educațional*. Iași: Editura Polirom.
- Nieto, S., 1992. *Affirming Diversity*. New York: Longman.
- Novak, A., 1977. *Metode statistice în pedagogie și psihologie*. București: Editura Didactică și

Pedagogică.

- Obin J.-P., Obin-Coulon A., 1999. *Immigration et intégration*, Paris: Hachette Éducation.
- Ogay, T., 2000. *De la compétence à la dynamique interculturelles. Des théories de la communication interculturelle à l'épreuve d'un échange de jeunes entre Suisse romande et alémanique*. Berne: Peter Lang.
- Oprea, C.L., 2008. *Strategii didactice interactive*. București: Editura Didactică și Pedagogică, R.A.
- O'Shea, K., 2003. *Comprendre pour mieux se comprendre. Glossaire des termes de l'éducation à la citoyenneté démocratique*. Strasbourg: Conseil de l'Europe.
- Păun, E., 1999. *Școala – abordare sociopedagogică*. Iași: Editura Polirom
- Perotti, A., 1992, *La lutte contre l'intolérance et la xénophobie*. Strasbourg: Conseil de Coopération Culturelle.
- Pierron, J.-P.. 2014. *Où va la famille?* Paris: Les Liens qui Libèrent.
- Pinar, W.F. (ed).1998), *Curriculum Toward New Identities*. New York, Londra: Garland Publishing.
- Potolea, D., Toma, S. și Borzea, A. (coord.),2012, *Coordonate ale unui nou cadru de referință al curriculumului național*. București: Editura Didactică și Pedagogică, RA.
- Potolea, D. 2002, Conceptualizarea curriculum-ului. O abordare multidimensională. Păun, E. și Potolea, D. (coord.). *Pedagogie. Fundamentări teoretice și demersuri aplicative*. Iași: Editura Polirom.
- Potolea, D.și Manolescu, M. ,2005. *Teoria și metodologia curriculumului*. M.Ed.C.: Proiectul pentru Învățământul rural.
- Potvin, M., 2013. L'éducation inclusive et antidiscriminatoire: fondaments et perspectives. Andrew, Mc M., Potvin, M., Anadon- Borri, C. *Le développement d'institutions inclusives en contexte de diversité : recherche, formation, parten*. Presses de l' Université du Quebec.
- Quoidbach, J. Vers un developpement durable des competences émotionnelles. Mikolajczack, M. (coord), Quoidbach, J., Kotsou, I., Nelis, D. *Les compétences émotionnelles*. Paris: Dunod.
- Radu, I.T., 1999. *Evaluarea în procesul didactic*. București: Editura Didactică și Pedagogică, R.A.
- Rey, M., 1984. Les dimensions d'une pédagogie interculturelle. *Une pédagogie interculturelle*, Université de Genève.
- Rey, M., 1992. Comment introduire une pédagogie interculturelle à l'école. *Rapport final*. Commission nationale suisse pour l'UNESCO, Morat, 14 -15 novembre, Berna.
- Rey, M., 1999. De la o logică "mono" la logica de tip "inter". Dasen, P., Perregaux, C., Rey, M.

Educația interculturală. Iași: Editura Polirom.

Rulker, T., 1992. *Educație multiculturală, programe școlare și strategii de elaborare a lor*. Perspective, 81, UNESCO.

Saarni, C., 1988. Emotional competence: How emotions and relationships become integrated. Thompson, R.A. (ed.). *Nebraska Symposium on Motivation*, 36, 115-182.

Segall, H.M., Dasen, P., Berry, J.V., Poortinga, Y.H., 1999. *Human behaviour in global perspective. An introduction in Cross-Cultural Psychology*. Boston: Allyn & Bacon.

Schutz, A., 1987. *Le chercheur et le quotidien. Phenomenologie des sciences sociales*. Paris: Meridiens Klincksieck.

Smarandache, F., Vlăduțescu, Ș., Țenescu, A., 2014. *Current Communication Difficulties*. Craiova: Editura Sitech.

Stănciulescu, E., 1996. *Teorii sociologice ale educației*. Iași: Editura Polirom.

Tiedt, P.L. and Tiedt, I.M., 1999. *Multicultural teaching: A handboock of activities, information and resources*, 5nd. ed. Boston, M.A.: Allyn and Bacon.

Tomșa, Gh., 2008. Asistența psihopedagogică în școală. Metode și tehnici de cunoaștere și caracterizare psihopedagogică a elevilor. Potolea, D., Neacșu, I., Iucu, R.B., Pânișoară, I.O. *Pregătirea psihopedagogică. Manual pentru definitivat și gradul didactic II*. Iași: Editura Polirom.

Tomșa, Gh., 1999. *Consilierea și orientarea în școală*. București: Casa de Editură Viața Românească.

Triandis H.C., 1995. *Individualism and Collectivism*. Boulder, CO: Westview

Triandis H.C., 2000. *Dialectics between cultural and cross-cultural psychology*. Asian J. Soc. Psychol. 3, 185–95

Tyler, R., 1973. *Basic principles of Curriculum and Instruction*. Chicago: University Press.

UNESCO, 1990. *Déclaration mondiale sur l'éducation pour tous*. Conférence mondiale sur l'éducation pour tous, Jom-tien, Thaïlande.

UNESCO, 1980. *Introduction aux études interculturelles*. Conférence Générale de l'UNESCO, Nairobi (Kenya), 1976..

UNESCO, 1974. *Recommandation sur l'éducation pour la compréhension, la coopération et la paix internationales et l'éducation relative aux droits de l'homme et aux libertés fondamentales*.

Ungureanu, D., 1999. *Educație și curriculum*. Timișoara: Editura Eurostampa.

Ulrich, C. 2000. *Managementul clasei. Ghid de învățare prin cooperare*. Bucuresti: Editura Corint.

Vrasmaș, E. și Vrasmaș, T., 2012. *Educația incluzivă în grădiniță: dimensiuni, provocări*

și soluții. UNICEF, M.Ed.C.T.S, 23.

Vrasmaș, E., Nicolae, S., Vrasmaș, T., 2008. *Pași spre educația incluzivă în România*.

București: UNICEF

Wulf, C. ,1999 . *Anthropologie de l' éducation*. Paris, Montreal: L' Harmattan.

Wunenburger, Jean- Jacques. 2013. *L'imaginaire*. Paris: Presses Universitaires de France.

Wynn, R., De Young, C., Wynn, J.L., 1992. *American Education*. New York: J. Willey.

ANEXE

Anexa nr.1. Instrumente de audit al curriculumului intercultural

Anexa nr.1.1. Chestionar privind impactul curriculumului intercultural în România – pentru cadre didactice preuniversitare și specialiști în domeniul socio-uman

Chestionarul de mai jos reprezintă un instrument de investigație utilizat în cadrul unei cercetări, având ca finalitate dezvoltarea unui cadru metodologic al curriculumului intercultural în România, care să furnizeze repere operaționale în elaborarea și implementarea programelor curriculare. Cercetarea se desfășoară în cadrul Proiectului POSDRU/159/1.5/S/136077 “Cultura română și modele culturale europene: cercetare sincronizare, durabilitate”, beneficiar Academia Română.

Tematica chestionarului abordează educația interculturală în România, din mai multe perspective:

- percepții privind curriculumul intercultural din România;
- modele educaționale și direcții de dezvoltare a curriculumului intercultural în România;
- repere în elaborarea și implementarea de programe de educație interculturală.

Chestionarul cuprinde mai multe tipuri de întrebări:

- întrebări cu scale de apreciere, în care dumneavoastră veți alege o singură variantă de răspuns, conform intensității aprecierilor;
- întrebări cu alegere multiplă, în care puteți selecta una sau mai multe variante de răspunsuri date;
- acordarea unei valori pentru fiecare criteriu, prin care să cuantificați nivelul aprecierilor dumneavoastră!
- întrebări deschise, în care dumneavoastră veți elabora răspunsuri dezvoltate.

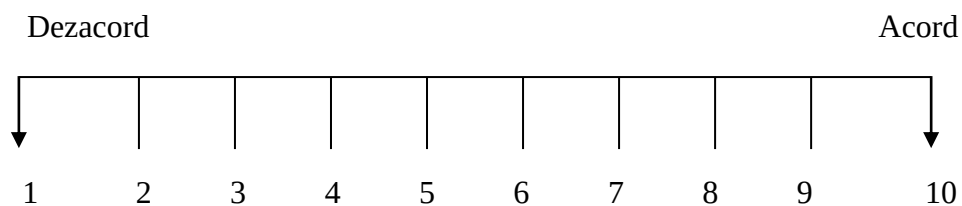
Vă mulțumim pentru colaborare!

1. Sunteți de acord că problematica educației interculturale în România este de actualitate și sunt legitime cercetările în domeniu ?

- ☐ Da
- ☐ Nu

- ☐ Nu știu
2. Care sunt sursele de unde ați dobândit cunoștințe privind educația interculturală?
- ☐ Programele de formare inițială și continuă
 - ☐ Literatura de specialitate
 - ☐ Didactica specialității
 - ☐ Ghiduri metodologice sau alte auxiliare curriculare
 - ☐ Programele școlare
 - ☐ Tematica cercurilor pedagogice / comisiilor metodice/activităților aplicative
 - ☐ Campanii de informare și promovare a valorilor interculturalismului
 - ☐ Studii și articole on-line
 - ☐ Altele, și anume:
3. Precizați contextele în care ați aplicat metodologia educației interculturale sau ați promovat valorile specifice:
- ☐ Activități aplicative în cadrul programelor de formare inițială și continuă
 - ☐ Predarea disciplinei de specialitate
 - ☐ Proiecte educaționale cu fonduri europene
 - ☐ Proiecte educaționale la nivel național sau local
 - ☐ Proiecte/programe educaționale, organizate de școală/universitate
 - ☐ Elaborarea și implementarea de programe curriculare opționale
 - ☐ Elaborarea de articole pe tema educației interculturale
 - ☐ Elaborarea de cărți, lucrări metodico-științifice pe tema educației interculturale
 - ☐ Activități organizate în cadrul propriului proiect de dezvoltare profesională
 - ☐ Altele, și anume:
4. Pentru fiecare dintre următoarele perspective conceptuale, stabiliți câte un rang valoric de la 1 la 5 (1– rangul cu cea mai mare valoare), astfel încât să reiasă o ierarhie a acestora:
- ☐ Educație interculturală = educație antirasistă
 - ☐ Educație interculturală = educație multiculturală
 - ☐ Educație interculturală = educația prin și pentru diversitate culturală
 - ☐ Educație interculturală = educația prin și pentru diversitate culturală, socială, etnică, religioasă, fizică, sexuală
 - ☐ Educație interculturală = educație incluzivă
5. Considerați că actualul curriculum național este relevant pentru principiile și valorile educației interculturale ? Acordați un rang valoric, care să cuantifice

aprecierea dumneavoastră.

6. Evaluați relevanța dimensiunii interculturale a curriculumul național, pentru dezvoltarea competențelor-cheie (recomandate de Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene):

Competențe-cheie	În foarte mare măsură	În mare măsură	Într-o măsură medie	În mică măsură	În foarte mică măsură	Deloc
<i>Competențe de comunicare în limba maternă</i>						
<i>Competențe de comunicare în limbi străine</i>						
<i>Competențe de bază de matematică, științe, tehnologie</i>						
<i>Competențe digitale</i>						
<i>Competențe sociale și civice</i>						
<i>Competențe antreprenoriale</i>						
<i>Competențe de sensibilizare și expresie culturală</i>						
<i>Competența de a învăța să înveți</i>						

7. În ce măsură apreciați că, prin curriculumul național, sunt valorizate următoarele procese, atitudini, competențe? (Pentru lămuriri conceptuale, puteți consulta anexa nr 1 a chestionarului):

Variabile	În foarte mare măsură	În mare măsură	Într-o măsură medie	În mică măsură	În foarte mică măsură	Deloc
Enculturație						
Aculturație						
Integrare culturală						
Etnocentrism						
Relativism cultural						
Identitate culturală						
Empatie interculturală						
Competențe de înțelegere, explicare a propriei culturi și a diversității culturale						
Competențe de comunicare interculturală						
Transculturalitate						
Învățare interculturală						

8 Care dintre următoarele modele educaționale sunt valorizate, în opinia dumneavoastră, în curriculumul din România? (Pentru înțelegerea abordărilor specifice, puteți consulta anexa nr 2 a chestionarului):

- ☐ Modelul contribuțiilor culturale
- ☐ Modelul cumulativ
- ☐ Modelul transformaționist
- ☐ Modelul experiențelor trăite

9. Indicați aspecte pozitive ale modului de abordare a educației interculturale în România.

10. Indicați puncte slabe ale educației interculturale în România.

10. Dintre modelele precizate la itemul nr.8, apreciați valoarea acestora în dezvoltarea curriculumului intercultural din România:

Variabile	În foarte mare măsură	În mare măsură	Într-o măsură medie	În mică măsură	În foarte mică măsură	Deloc
Modelul contribuțiilor culturale						
Modelul cumulativ						
Modelul transformaționist						
Modelul experiențelor trăite						

11. În ce măsură valorizați următoarele direcții de dezvoltare a curriculumului intercultural în România?

Variabile	În foarte mare măsură	În mare măsură	Într-o măsură medie	În mică măsură	În foarte mică măsură	De loc
Integrarea datelor antropologiei, psihologiei, sociologiei, științelor educației						
Adoptarea strategiilor educaționale europene, privind învățarea interculturală în educația permanentă						
Flexibilizarea curriculumului, prin adaptarea la contextul cultural și valorizarea						

fondului cultural al elevilor						
Introducerea de discipline socio-umane pentru etniile minoritare						
Ocazionarea de situații de învățare interculturală, în cazul tuturor disciplinelor școlare						
Reajustarea actualelor manuale și a auxiliarelor didactice, din perspectiva valorilor interculturalismului						
Introducerea de discipline școlare, centrate pe dezvoltarea competențelor interculturale						
Dezvoltarea de programe curriculare opționale, bazate pe relațiile între factorii culturali și performanțele sociale ale elevilor						
Strategii interactive						
Strategii de comunicare educațională						
Raportarea la criterii de evaluare a performanțelor sociale ale elevilor, în contextul diversității culturale, în cazul tuturor disciplinelor școlare						

12. Estimați probabilitatea ca, prin programele curriculare opționale, să fie vizate domeniile de competențe-cheie (recomandate de Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene):

Competențe-cheie	În foarte mare măsură	În mare măsură	Într-o măsură medie	În mică măsură	În foarte mică măsură	De loc
Competențe de comunicare în limba maternă						
Competențe de comunicare în limbi străine						
Competențe de bază de matematică, științe, tehnologie						
Competențe digitale						
Competențe sociale și civice						
Competențe antreprenoriale						
Competențe de sensibilizare și expresie culturală						
Competența de a învăța să înveți						

13. Apreciați utilitatea următoarelor relații, în cadrul cercetărilor privind programele de educație interculturală:

Variabile	În foarte mare măsură	În mare măsură	Într-o măsură medie	În mică măsură	În foarte mică măsură	Deloc
Maturizarea fiziologică și performanțele sociale						
Parametrii biologici și stima de sine, în contexte multiculturale						
Identitatea culturală și stima de sine						
Integrarea culturală și						

performanțele școlare						
Factorii culturali și trăsăturile de personalitate						
Factorii culturali și învățarea socială						
Coeziunea grupului multicultural și performanțele școlare ale colectivului de elevi						
Relațiile educaționale și dezvoltarea competențelor interculturale						
Comunicarea didactică și învățarea interculturală						
Caracteristicile personale și raportul individualism-colectivism						
Determinările valorice ale comportamentului elevilor						
Relațiile de gen, din perspectiva interculturalismului						

14. În ce măsură apreciați că dimensiunea interculturală a curriculumului din România este asigurată prin programele curriculare opționale?

- ☐ În foarte mare măsură
- ☐ În mare măsură
- ☐ Într-o măsură medie
- ☐ În mică măsură
- ☐ În foarte mică măsură
- ☐ Deloc

15. Ierarhizați următoarele tipuri de curriculum opțional, prin stabilirea câte unui rang valoric (1– rangul cu cea mai mare valoare), în funcție de favorizarea învățării interculturale:

- ☐ Opțional în manieră monodisciplinară
- ☐ Opțional în viziune modular- interdisciplinară, la nivelul ariei curriculare (prin

- corelarea mai multor discipline, ajungându-se până la sinteze integrative)
- ❑ Opțional în viziune modular- interdisciplinară, la nivelul mai multor arii curriculare (abordarea cross-curriculară)
 - ❑ Opțional în viziune modular-transdisciplinară (pornindu-se, în proiectarea opționalului, de la demersurile specifice învățării interculturale, fără a ține cont de logica internă a conținuturilor disciplinelor școlare)
16. Ce tipuri de rezultate școlare sunt vizate prin programele curriculare de educație interculturală ?

Variabile	În foarte mare măsură	În mare măsură	Într-o măsură medie	În mică măsură	În foarte mică măsură	Deloc
Cunoștințe aprofundate privind identitatea culturală						
Cunoștințe privind alteritatea culturală și relațiile sociale, în contextul diversității culturale						
Capacități de valorizare pozitivă a diferențelor culturale						
Gândire critică și atitudine reflexivă						
Empatie culturală și interculturală						
Capacități de comunicare interculturală						
Relaționarea adecvată, în contextul diversității culturale						

17. Pentru fiecare dintre următoarele opțiuni metodologice, stabiliți câte un rang

valoric de la 1 la 5 (1 – rangul cu cea mai mare valoare), în funcție de rolul acestora în realizarea obiectivelor educației interculturale :

- ☐ Analiza fondului cultural al elevilor
- ☐ Analiza nevoilor de formare ale elevilor
- ☐ Analiza contextului cultural, în care se implementează programul curricular
- ☐ Analiza expectanțelor părinților
- ☐ Evaluarea inițială a capacităților elevilor de relaționare și comunicare, în contextul diversității culturale
- ☐ Metode de instruire care favorizează învățarea prin cooperare
- ☐ Metode expositive de instruire
- ☐ Metode de instruire care favorizează învățarea prin cercetare
- ☐ Metode de interacțiune educațională
- ☐ Lecții în echipe interdisciplinare
- ☐ Lecții de prelucrare a informațiilor dobândite în contexte multiculturale, din mediile educaționale nonformale și informale
- ☐ Organizarea de activități de parteneriat educațional, în contexte multiculturale
- ☐ Metodele alternative de evaluare
- ☐ Procedee de autoevaluare a competențelor interculturale

18. Dați exemple de teme de educație interculturală, care ar putea fi abordate prin programe curriculare opționale sau ar putea fi integrate în curriculumul național.

19. Ce forme și modalități de formare considerați că sunt utile în dezvoltarea competențelor profesionale ale cadrelor didactice, în domeniul educației interculturale?

Variabile	În foarte mare măsură	În mare măsură	Într-o măsură medie	În mică măsură	În foarte mică măsură	Deloc
Programe de master interdisciplinare, în domeniul interculturalismului						
Studii doctorale sau postdoctorale, în domeniul interculturalismului						
Programe de formare						

continuă, în domeniul educației interculturale						
Participarea la proiecte cu fonduri europene, în domeniul educației interculturale						
Participarea la proiecte de parteneriat educațional, în contexte multiculturale						
Schimburi de experiență metodologică, în cadrul activităților metodice și de parteneriat cu alte instituții						
Stagii de mobilitate internațională, în unități școlare și comunități, cu bune practici în contexte multiculturale						
Aprofundarea problematicii educației interculturale, în literatura de specialitate						
Elaborarea și implementarea unor proiecte de cercetare, pe tema diversității culturale						
Altele, și anume:						

Vă rugăm să completați următorii itemi de identificare:

20. Statutul profesional al dumneavoastră este:

- ☐ Cadru didactic în învățământul preuniversitar
- ☐ Cadru didactic universitar
- ☐ Funcție managerială în sistemul de învățământ preuniversitar, și

anume:.....

21. Dacă sunteți cadru didactic în învățământul preuniversitar, completați următorii itemi:

- a. Care este funcția didactică și încadrarea dumneavoastră?
- ☐ Educator/Institutor/Profesor pentru învățământul preșcolar
 - ☐ Învățător/ Institutor/Profesor pentru învățământul primar
 - ☐ Profesor, având specialitatea.....
- b. Care este ultimul grad didactic obținut ?
- ☐ Definitiv
 - ☐ Gradul II
 - ☐ Gradul I
- c. Care este vechimea dumneavoastră în predarea disciplinei de specialitate?
- ☐ 1-5 ani
 - ☐ 5-10 ani
 - ☐ 10-20 ani
 - ☐ Peste 20 ani

22. Dacă sunteți cadru didactic universitar, completați următorii itemi:

- a. Care este funcția didactică ?
- ☐ Asistent universitar
 - ☐ Lector universitar
 - ☐ Conferențiar universitar
 - ☐ Profesor universitar
- b. Care este domeniul dumneavoastră de expertiză?
- c. Care este vechimea dumneavoastră în învățământul universitar?
- ☐ 1- 5 ani
 - ☐ 5-10 ani
 - ☐ 10-20 ani
 - ☐ Peste 20 ani

23. Care este genul dumneavoastră ?

- ☐ Masculin
- ☐ Feminin
- ☐

Anexa nr.1.2. Ghid de focus-grup – pentru cadre didactice preuniversitare și manageri școlari

1. Enunțați câteva cuvinte-cheie în definirea educației interculturale și a curriculumului intercultural.
2. Prezentați aspecte (didactice și manageriale) care conturează portretul școlii interculturale.
3. Ce tipuri de rezultate școlare vizați prin activitățile de educație interculturală?
4. Precizați punctele tari ale curriculumului național, privind promovarea valorilor interculturalismului.
5. Indicați punctele slabe ale curriculumului național, referitor la dimensiunea interculturală.
6. Ce tipuri de programe, activități sau strategii didactice utilizați, pentru a compensa neajunsurile curriculumului în promovarea interculturalismului?
7. Ce soluții propuneți pentru dezvoltarea curriculumului intercultural în România?
8. Ce direcții și modalități de dezvoltare profesională aveți în vedere, pentru dezvoltarea propriilor competențe (didactice și manageriale) în domeniul educației interculturale?

Anexa nr.1.3. Ghid de focus-grup – pentru specialiști în domeniul socio-uman

1. Ce modele educaționale de promovare a valorilor interculturalismului apreciați în mod deosebit? Prezentați caracteristicile acestora și cum pot fi aplicate în curriculumul din România.
2. Prezentați aspecte care conturează portretul școlii interculturale.
3. Precizați care sunt, în opinia dumneavoastră, elementele competenței interculturale, care trebuie vizate în procesul educațional?
4. Precizați punctele tari ale curriculumului național, privind promovarea valorilor interculturalismului.
5. Indicați punctele slabe ale curriculumului național, referitor la dimensiunea interculturală
6. Indicați ce strategii și proiecte educaționale ar trebui implementate, pentru a optimiza dimensiunea curriculumului intercultural.
7. Precizați ce modalități și programe sunt utile în formarea profesorilor, din perspectiva interculturalismului.
8. Ce direcții strategice de autoformare în domeniul interculturalismului aveți în vedere pentru propriul proiect de dezvoltare profesională?

**Anexa nr.1.4. Matrice de analiză a competențelor interculturale,
vizate de disciplinele curriculumului școlar**

Disciplina școlară	Competențe specifice precizate în programa curriculară			Tipuri și structuri ale conținuturilor relevante	Caracteristici relevante ale manualelor și a altor auxiliare
	Cunoștințe	Deprinderi/abilități	Atitudini/valori		

**Anexa nr.1.5. Matrice de evaluare a gradului de realizare a
elementelor competenței interculturale prin curriculumului
disciplinelor socio-umane**

Competențe din profilul de formare interculturală	Discipline socio-umane						
	Valoarea	Valoarea	Valoarea	Valoarea	Valoarea	Valoarea	Valoarea
Dezvoltarea unui sistem de cunoștințe declarative și procedurale, privind identitatea culturală și referințele valorice ale altor societăți sau grupuri culturale							
Dezvoltarea stimei de sine, ca reprezentant al unei entități culturale, pe baza înțelegerii adecvate și aprecierii elementelor valorice ale							

identității culturale, statuate istoric și afirmate în contextul societății democratice multiculturale.							
Dezvoltarea capacităților și abilităților de înțelegere adecvată a alterității culturale							
Valorificarea percepțiilor corecte și a reprezentărilor psihosociale, în analize și evaluări multicriteriale și obiective asupra componentelor propriei culturi și a altor culturi							
Dezvoltarea capacităților și abilităților de relaționare adecvată și comunicare eficientă, în contextul diversității culturale							
Dezvoltarea proceselor afectiv-motivaționale, implicate în învățarea interculturală și facilitarea performanțelor școlare și sociale, în grupuri multiculturale							
Transferul cunoștințelor despre alteritatea culturală și a experiențelor dobândite prin situații de instruire ale curriculei interculturale, în contextele vieții socio-profesionale							
Dezvoltarea competențelor metacognitive, afirmate prin capacitățile de autoevaluare a							

competențelor interculturale, de elaborare și gestionare a proiectului de dezvoltare personală în domeniul interculturalismului							
---	--	--	--	--	--	--	--

Anexa nr.2 Instrumente de evaluare a impactului modelului metodologic și al programului curricular

Anexa nr.2.1. Chestionar de analiză a impactului modelului metodologic și al programului curricular - pentru cadre didactice preuniversitare și specialiști în domeniul socio-uman

Chestionarul de mai jos reprezintă un instrument de investigație utilizat în cadrul unei cercetări, având ca finalitate dezvoltarea unui cadru metodologic al curriculumului intercultural în România, care să furnizeze repere operaționale în elaborarea și implementarea programelor curriculare. Cercetarea se desfășoară în cadrul Proiectului POSDRU/159/1.5/S/136077 “Cultura română și modele culturale europene cercetare, sincronizare, durabilitate”, beneficiar Academia Română.

Aprecierile dumneavoastră vor constitui criterii de validare ale instrumentelor curriculare prezentate: modelului metodologic al curriculumului intercultural și programul educațional *Relații sociale în societatea multiculturală*.

Chestionarul cuprinde mai multe tipuri de întrebări:

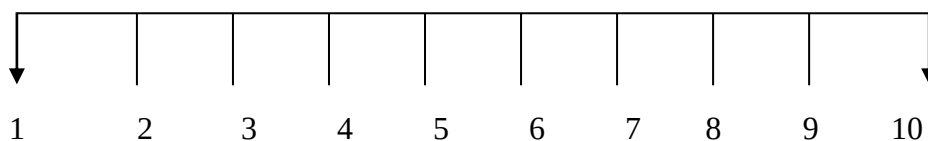
- întrebări cu scale de apreciere, în care dumneavoastră veți alege o singură variantă de răspuns, conform intensității aprecierilor;
- întrebări cu alegere multiplă, în care puteți selecta una sau mai multe variante de răspunsuri date;
- acordarea unei valori pentru fiecare criteriu, prin care să cuantificați nivelul aprecierilor dumneavoastră!
- întrebări deschise, în care dumneavoastră veți elabora răspunsuri dezvoltate.

Vă mulțumim pentru colaborare!

1. Considerați că modelul metodologic propus este adecvat principiilor, valorilor și metodologiei educației interculturale?

Dezacord

Acord

2. În ce măsură apreciați îndeplinirea următoarelor condiții, care asigură utilitatea modelului metodologic în realizarea obiectivelor educației interculturale?

Condiții	În foarte mare măsură	În mare măsură	Într-o măsură medie	În mică măsură	În foarte mică măsură	Deloc
Adecvare la dimensiunea europeană a educației						
Adecvare la specificul social și educațional din România						
Facilitarea dezvoltării de programe curriculare de educație interculturală						
Asigurarea unor resurse metodologice de dezvoltare a competențelor interculturale ale elevilor						
Ghid metodologic util cadrelor didactice						

3. Considerați că au fost îndeplinite următoarele condiții ale modelului metodologic, care asigură eficientizarea implementării acestuia în practica școlară?

Condiții	În foarte mare măsură	În mare măsură	Într-o măsură medie	În mică măsură	În foarte mică măsură	Deloc
Operaționalitate						
Raționalitate						
Flexibilitate						
Fezabilitate						
Coerență						
Sistematizarea metodologiei educației interculturale						

4. Care dintre următoarele modele ale curriculumului intercultural sunt valorizate, în opinia dumneavoastră, de modelul metodologic propus? (Pentru înțelegerea abordărilor specifice, puteți consulta anexa nr 2 a chestionarului):

Modele	În foarte mare măsură	În mare măsură	Într-o măsură medie	În mică măsură	În foarte mică măsură	Deloc
Modelul contribuțiilor culturale						
Modelul cumulativ						
Modelul transformaționist						
Modelul experiențelor trăite						

5. Considerați că modelul propus cuprinde elemente de valoare adăugată în domeniul metodologiei curriculare ?

- ☐ În foarte mare măsură
- ☐ În mare măsură
- ☐ Într-o măsură medie
- ☐ În mică măsură
- ☐ În foarte mică măsură
- ☐ Deloc

6. Dacă ați ales una din primele patru variante, precizați care sunt elementele de noutate

ale modelului metodologic.

7. În funcție de valoarea modelului metodologic în dezvoltarea următoarelor tipuri de programe, acordați câte un rang valoric de la 1 la 5 (1 – valoarea cea mai mare):

- ☐ Programe opționale cross-curriculare
- ☐ Programe curriculare opționale, la nivelul disciplinei Educație civică
- ☐ Programe curriculare opționale, al nivelul ariei curricular Consiliere și orientare
- ☐ Programe instituționale de parteneriat educațional
- ☐ Programe educaționale cu finanțare externă
- ☐ Programe socio-educaționale, adresate elevilor și adulților
- ☐ Alte tipuri de programe, și anume:

.....

8. În ce măsură apreciați că modelul metodologic oferă repere operaționale pentru abordarea didactică a următoarelor procese? (Pentru lămuriri conceptuale, puteți consulta anexa nr 1 a chestionarului):

Variabile	În foarte mare măsură	În mare măsură	Într-o măsură medie	În mică măsură	În foarte mică măsură	Deloc
Enculturație						
Aculturație						
Integrare culturală						
Etnocentrism						
Relativism cultural						
Identitate culturală						
Transculturalitate						
Învățare interculturală						

9. Considerați că modelul metodologic propus poate fi valorificat de către cadrele didactice în propriul proiect de dezvoltare profesională, în domeniul interculturalismului?

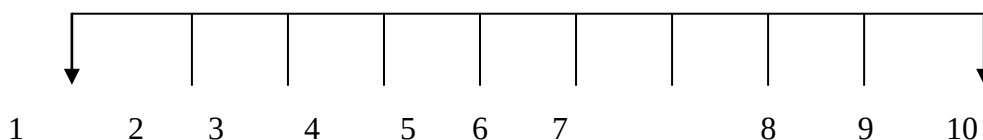
- ☐ În foarte mare măsură
- ☐ În mare măsură
- ☐ Într-o măsură medie
- ☐ În mică măsură
- ☐ În foarte mică măsură

☐ Deloc

10. Considerați că programul curricular *Relații sociale în societatea multiculturală*, obiectivează elemente ale modelului metodologic al curriculumului intercultural, astfel încât reprezintă un criteriu de validare a acestuia?

Dezacord

Acord

11. Considerați că programul curricular cuprinde elemente de originalitate în domeniul educației interculturale?

☐ În foarte mare măsură

☐ În mare măsură

☐ Într-o măsură medie

☐ În mică măsură

☐ În foarte mică măsură

☐ Deloc

12. Dacă ați indicat una din primele patru variante, precizați care sunt elementele de noutate ale programului curricular.

13. În funcție de valoarea programului curricular în dezvoltarea următoarelor competențe specifice/componente ale competenței interculturale, acordați câte un rang valoric de la 1 la 5 (1 – valoarea cea mai mare):

☐ Competențe de înțelegere și explicare a identității culturale

☐ Competențe de înțelegere și explicare a alterității culturale

☐ Valorizarea pozitivă a alterității culturale

☐ Competențe de relaționare adecvată, în contextul diversității culturale

☐ Competențe de comunicare interculturală

☐ Empatie interculturală

☐ Alte competențe specifice, anume:

.....

14. În ce măsură apreciați nivelul realizării următoarelor activități și strategii ale programului curricular *Relații sociale în societatea multiculturală*:

Variabile	În foarte mare măsură	În mare măsură	Într-o măsură medie	În mică măsură	În foarte mică măsură	Deloc
Analiza nevoilor educaționale ale elevilor						
Strategii interactive de instruire						
Strategii expozitive de instruire						
Strategii ale instruirii constructiviste						
Strategii de comunicare educațională						
Lecții în echipe interdisciplinare						
Metode de instruire care favorizează învățarea prin cercetare, în contextul diversității culturale						
Ocazionarea de situații de învățare interculturală, în context formale						
Ocazionarea de situații de învățare experiențială, în conexe nonformale ale multiculturalismului						
Raportarea la criterii de evaluare a performanțelor sociale ale elevilor, în contextul diversității cultural						

Metodele alternative de evaluare						
Alte activități/strategii, anume:						

15. Precizați care sunt, în opinia dumneavoastră, efectele programului curricular, asupra dezvoltării personale ale elevilor.

16. Ce sugestii aveți pentru optimizarea programului curricular *Relații sociale în societatea multiculturală*?

**Anexa nr. 2.2. Ghid de focus-grup - pentru cadre didactice preuniversitare, manageri școlari și specialiști în domeniul socio-uman
(adaptare după Bunăiașu, 2011, pag. 370-371)**

1. Utilizând cuvinte-cheie, caracterizați modelul metodologic al elaborării, implementării și evaluării curriculumului intercultural?
2. Care sunt, în opinia dumneavoastră, punctele tari ale modelului metodologic propus ?
3. Care sunt punctele slabe ale modelului metodologic?
4. Ce sugestii aveți pentru perfecționarea modelului metodologic, astfel încât să sporească valoarea acestuia în dezvoltarea de programe de educație interculturală ?
5. Utilizând cuvinte-cheie, caracterizați programul curricular *Relații sociale în societatea multiculturală*?
6. Care sunt, în opinia dumneavoastră, punctele tari ale programului curricular?
7. Care sunt punctele slabe ale programului curricular ?
8. Ce sugestii metodologice puteți oferi pentru perfecționarea programului curricular, astfel încât să fie optimizat procesul de dezvoltare a competențelor interculturale ale elevilor?

Anexa nr.2.3. Chestionar de analiză a impactului programului curricular – pentru elevi (adaptare după Bunăiașu, 2011, pag. 365-367)

Chestionarul de mai jos cuprinde întrebări referitoare la aprecierile elevilor de clasa a VI-a și a VII-a, care au urmat programul *Relații sociale în societatea multiculturală*.

Te rugăm să răspunzi la toate întrebările, pentru a putea aprecia dacă programul urmat a fost atractiv, util și te-a ajutat în obținerea unor rezultate bune.

Chestionarul cuprinde mai multe tipuri de întrebări, răspunsurile fiind alese sau formulate astfel:

- alegerea unei singure variante de răspuns din mai multe date, care să indice în ce măsură apreciezi anumite activități;
- acordarea câte unei valori pentru fiecare criteriu;
- elaborarea răspunsului conform opiniilor proprii.

Îți mulțumim pentru colaborare!

1. În ce măsură apreciezi că nevoile și așteptările privind acest program ți-au fost îndeplinite?

- ☐ În foarte mare măsură
- ☐ În mare măsură
- ☐ Într-o măsură medie
- ☐ În mică măsură
- ☐ În foarte mică măsură
- ☐ Deloc

2. În ce mod ai fost implicat în programul de învățare urmat?

- ☐ Am fost informat asupra programului ce va fi studiat, am fost întrebat ce interese și așteptări am, am participat la pregătirea și desfășurarea unor activități
- ☐ Am fost informat asupra programului ce va fi studiat, am fost întrebat ce interese și așteptări am, dar nu am participat la pregătirea și desfășurarea unor activități
- ☐ Am fost informat asupra programului ce va fi studiat, dar nu am fost întrebat ce interese și așteptări am și nu am participat la pregătirea și desfășurarea unor activități

2 Ești de acord că studierea unei teme de educație civică și dezvoltare personală este mai atractivă printr-un program de acest tip decât prin disciplinele Educație civică sau a temelor de Consiliere și orientare:

- ☐ Acord total
- ☐ Acord relativ
- ☐ Nici acord, nici dezacord
- ☐ Dezacord relativ
- ☐ Dezacord total

3 Pentru fiecare dintre următoarele efecte ale programului desfășurat, acordă câte o valoare de la 1 la 5 (1 – cea mai mare valoare):

- ☐ Însușirea unor cunoștințe despre comportamentul adecvat în societatea multiculturală
- ☐ Înțelegerea culturii proprii
- ☐ Cunoașterea și înțelegerea trăsăturilor altor culturi
- ☐ Înțelegerea și explicarea unor comportamente ale colegilor care aparțin altor culturi
- ☐ Deprinderi de a lucra în echipă
- ☐ Dezvoltarea comunicării în cadrul grupurilor de elevi aparținând unor culturi diferite
- ☐ Dezvoltarea interesului pentru a deveni bun cetățean

4 În ce măsură apreciezi că s-a realizat fiecare dintre următoarele activități de învățare în cadrul programului Relații sociale în societatea multiculturală?

Activități	În foarte mare măsură	În mare măsură	Într-o măsură medie	În mică măsură	În foarte mică măsură	Deloc
Activități de învățare, pe bază de aplicații						
Activități de comunicare în grupuri de elevi, aparținând mai multor culturi						
Elaboarea de proiecte						
Lucrul în grupuri și pe echipe						
Organizarea de lecții în echipă						

Verificarea comportamentelor						
Verificarea cunoștințelor despre societatea multiculturală						
Utilizarea portofoliului, în evaluare						
Alte activități, anume:						

5 Precizează, în câteva cuvinte, care au fost efectele programului, asupra dezvoltării personale.

6 Indică alte activități care ar fi fost necesare în program.

7 Precizează alte teme sau activități de educație civică și dezvoltare personală, pe care ai dori să le studiezi.

Anexa nr. 2.4. Chestionar de analiză a impactului programului curricular – pentru părinți (adaptare după Bunăiașu, 2011, pag. 368-370)

Chestionarul de mai jos este un instrument de cercetare utilizat în analiza impactului programului *Relații sociale în societatea multiculturală*. Aprecierile dumneavoastră vor constitui criteriile de evaluare a programului, care vor le vor completa opiniile cadrelor didactice și specialiștilor, precum și premise pentru elaborarea altor programe educaționale.

Chestionarul cuprinde mai multe tipuri de întrebări, răspunsurile dumneavoastră fiind alese sau formulate astfel:

- alegerea unei singure variante de răspuns din mai multe date, care să indice măsura îndeplinirii unui criteriu;
- acordarea câte unei valori pentru fiecare criteriu, în funcție de nivelul aprecierilor dumneavoastră
- prin alegerea uneia sau mai multor variante de răspuns din cele formulate;
- elaborarea răspunsului, conform opiniilor și concepțiilor proprii

Vă mulțumim pentru colaborare!

1. În ce măsură apreciați că nevoile educaționale ale copilului dumneavoastră au fost satisfăcute, prin programul de instruire desfășurat?
- ☐ În foarte mare măsură
 - ☐ În mare măsură
 - ☐ Într-o măsură medie
 - ☐ În mică măsură
 - ☐ În foarte mică măsură
 - ☐ Deloc
2. Care a fost gradul de implicare al dvs. în elaborarea și desfășurarea programului educațional?
- ☐ Am fost informat asupra obiectivelor programului și modalităților de realizare, mi-au fost testate așteptările și am participat la activitățile comune în desfășurarea programului
 - ☐ Am fost informat asupra obiectivelor programului și modalităților de realizare, mi-au fost testate așteptările, dar nu am participat la activitățile comune în desfășurarea programului
 - ☐ Nu am participat la activitățile comune, nefiindu-mi testate așteptările, necunoscând obiectivele programului, singurele informații survenind din discuțiile cu copilul și din analiza lucrărilor acestuia
 - ☐ Nu am participat la niciuna dintre activitățile comune, nefiindu-mi testate așteptările, necunoscând obiectivele programului și nici activitatea copilului
3. În ce măsură apreciați că s-au realizat următoarele activități/strategii ale programului educațional?

Activități	În foarte mare măsură	În mare măsură	Într-o măsură medie	În mică măsură	În foarte mică măsură	Deloc
Activități de învățare a comportamentului civic, pe bază de aplicații						
Transmiterea de cunoștințe despre societatea multiculturală						
Strategii de comunicare						

educatională, în contextul diversității culturale						
Activități interactive						
Elaboarea de proiecte						
Lucrul în grupuri și pe echipe						
Organizarea de lecții în echipe interdisciplinare						
Evaluarea centrată pe abilitățile de relaționare și comunicare						
Evaluarea comportamentelor sociale ale elevilor						
Utilizarea portofoliului, în evaluare						
Alte activități, anume:						

4. În ce măsură apreciați utilitatea programului educațional *Relații sociale în societatea multiculturală*?

- ☐ În foarte mare măsură
- ☐ În mare măsură
- ☐ Într-o măsură medie
- ☐ În mică măsură
- ☐ În foarte mică măsură
- ☐ Deloc

5. Pentru fiecare dintre următoarele efecte formative ale programului de instruire desfășurat, acordați câte o valoare de la 1 la 5 (1 – cea mai mare valoare), în funcție de măsura în care apreciați nivelul realizării acestora în structura cognitivă și conduita copiilor?

- ☐ Însușirea unui volum mai mare de cunoștințe despre interculturalism
- ☐ Însușirea unor cunoștințe despre comportamentul adecvat în societatea multiculturală
- ☐ Înțelegerea și explicarea culturii proprii

- ❑ Cunoașterea și înțelegerea trăsăturilor altor culturi
 - ❑ Dezvoltarea abilităților de relaționare și comunicare, în contexte multiculturale
 - ❑ Deprinderi de a lucra în echipă
6. Precizați care sunt, în opinia dumneavoastră, punctele tari ale programului desfășurat (privind efectele asupra dezvoltării personale a elevilor, organizarea și atractivitatea activităților).
7. Enunțați care sunt punctele slabe ale programului educațional.
8. Precizați activități sau programe, educație civică și dezvoltare personală, care ați dori să fie incluse în oferta educațională a școlii.